

«Konsesjon til radikalere»

Norges anerkjennelse av Nord-Vietnam i 1971

Christian Herseth Sørensen

Masteroppgave i historie
Institutt for arkeologi, konservering og historie (IAKH)

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2012

Oppgavens tittel er hentet fra overskriften på Morgenbladets leder den 18.03.1971, da det hadde blitt kjent at tiltredelseserklæringen til den nye Bratteli-regjeringen kom til å inneholde et løfte om å gå til diplomatisk anerkjennelse av Nord-Vietnam. «Det er et egnet kjøttben å kaste til halsende hunder», het det videre i lederen som ikke holdt tilbake kritikken av Arbeiderpartiets ledelses valg av Vietnam-politikk

Forord

Jeg vil gjerne rette en takk til Helge Pharo for dyktig og motiverende veiledning; Gustav Sætra og Hallvard Notaker for nyttige råd og vink under prosessen; Rune Gerhardsen, Thorvald Stoltenberg og Paul Thyness for å ha delt sine erfaringer med en prisverdig entusiasme (for ikke å glemme fru Thyness for de gode bollene); Vidar Apalset og Pål Aimar Sørensen for gjennomlesing og kommentarer; og sist, men ikke minst, mine medstudenter på Niels Henrik Abels hus for faglige diskusjoner og utenomfaglige avsporinger på pauserommet.

Christian Herseth Sørensen, 08. mai 2012

Innholdsfortegnelse

Innledning.....	1
Presentasjon.....	1
Problemstillinger.....	3
Historiografisk oversikt.....	4
Om anerkjennelsespraksis og teoretiske tilnærminger.....	10
Kilder.....	14
Oppgavens struktur.....	19
Kapittel 1. Bakgrunn A: Vietnam-konflikten og internasjonale reaksjoner.....	21
Den første Vietnamkrigen: Frankrikes kolonikrig.....	21
Den andre Vietnamkrigen: Amerikanernes inntog.....	24
Presidentskifte og fredsforhandlinger (med hovedvekt på oppgavens periode 1969-1972).....	25
USAs motiver og samtidige motforestillinger mot krigføringen.....	27
Konklusjon.....	30
Kapittel 2. Bakgrunn B: Norske reaksjoner på Vietnam-konflikten.....	31
Norske posisjoner før den amerikanske opptrappingen i 1965.....	31
Etter den amerikanske opptrappingen i 1965: økende norsk engasjement for Vietnam.....	32
Arbeiderpartiet og Vietnam-spørsmålet etter 1965: venstrefløyen vinner frem.....	33
Den borgerlige regjeringen og Vietnam-spørsmålet: hemmelig formidlingskanal og nær regjeringskrise.....	36
Konklusjon.....	38
Kapittel 3. Anerkjennelsesspørsmålet aktualiseres.....	40
Sverige – en krass kritiker av USAs Vietnam-politikk.....	40
Sverige anerkjenner Nord-Vietnam som første vestlige land.....	42
Anerkjennelsesdebatten kommer til Norge.....	46
Utenriksdebatten 25. februar 1969 – sannhetens øyeblikk?.....	49
Konklusjon.....	53
Kapittel 4. Arbeiderpartiet og anerkjennelsesspørsmålet.....	54
I forkant av landsmøtet i 1969.....	54
Landsmøtet i mai 1969.....	55
NATO, Nord-Vietnam og DDR: en sammenheng?.....	58
Hvorfor ble anerkjennelse vedtatt på landsmøtet?.....	59
Konklusjon.....	60
Kapittel 5. Utviklingen under den borgerlige regjeringen.....	62
Den politiske situasjon ved stortingsvalget i 1969.....	62
I forkant av utenriksdebatten 24. november 1969: utenriksministerens redegjørelse og regjeringspartiernes gruppemøter.....	63
Utenriksdebatten 24. november 1969.....	65
Pressens reaksjoner på debatten.....	68
Problemene i Venstre.....	71
Utenriksdebatten 25. november 1970.....	73
Konklusjon.....	77
Kapittel 6. Anerkjennelsen proklameres.....	78
Regjeringsskifte mars 1971 med regjeringserklæring om Nord-Vietnam.....	78
Pressens reaksjoner på regjeringserklæringen.....	80
Opposisjonens reaksjoner på regjeringserklæringen.....	82
Amerikanske reaksjoner på anerkjennelsesdebatten under den borgerlige regjeringen.....	84
Amerikanske reaksjoner på regjeringserklæringen.....	87
Erklæringsdebatten.....	90
Sakens videre gang.....	91
Sakens videre gang – det amerikanske aspektet.....	94

Konklusjon.....	96
Kapittel 7. Det endelige vedtak for anerkjennelsen.....	99
Foran budsjettdebatten høsten 1971: Danmark beslutter å anerkjenne Nord-Vietnam.....	99
Budsjettdebatten høsten 1971: det endelige vedtak for opprettelse av diplomatiske forbindelser med Nord-Vietnam.....	101
Amerikanske reaksjoner etter den faktiske opprettelsen av diplomatiske forbindelser.....	105
Konklusjon.....	108
Konklusjon.....	111
Arbeiderpartiet og anerkjennelsesspørsmålet.....	111
Anerkjennelsesspørsmålet i Stortinget og partenes argumentasjon.....	112
Amerikanske reaksjoner og hvorvidt Bratteli-regjeringen tok hensyn til disse.....	114
Kilder.....	116
Litteratur.....	119

Innledning

Presentasjon¹

Emnet for oppgaven er Norges anerkjennelse av Nord-Vietnam som en selvstendig stat. Dette skjedde i 1971 mens Nord-Vietnam var i krig med Sør-Vietnam og USA. Norge var det første NATO-landet som fattet prinsippvedtak om dette, og Danmark fulgte etter. Det hele provoserte USA i så stor grad at Nixon-administrasjonen var nær ved å kalle ambassadørene sine i Oslo og København hjem.

Andre verdenskrig førte for Norges del til et brudd med nøytralitetspolitikken landet hadde ført siden uavhengigheten i 1905. Under krigen var Norge alliert med både USA og Sovjetunionen, men da stormaktene etter krigens slutt endte opp i to motstående blokker måtte Norge igjen revurdere utenrikspolitikken sin. Sovjetunionen ble oppfattet som en trussel, og den norske regjering var opptatt av å ikke provosere denne nye, sterke naboen i øst. Nøytralitetstanken fikk ny aktualitet, og i de første etterkrigsårene førte Norge en brobyggingspolitikk som søkte å opprettholde gode forhold med både vestmaktene og Sovjetunionen. Da Marshallplanen ble lansert i 1947, og Sovjetunionen og de andre østblokklandene takket nei, ble Norge tvunget til å velge side i stormaktskonflikten. Svaret ble et motvillig ja, og den norske brobyggingspolitikken fikk et slag for baugen.

Men nøytralitetstanken stod fortsatt sterkt, og mange nordmenn, deriblant Arbeiderpartifolk på Stortinget og i regjeringen, ønsket Sveriges initiativ om et skandinavisk forsvarsforbund velkomment. Men der svenskene ønsket at forbundet skulle stå helt på utsiden av de to blokkene, mente Norge at en viss tilknytning til vestmaktene var nødvendig. Samtidig hadde ideen om en Atlanterhavspakt dannet seg i USA og Storbritannia, og Norge var tidlig tiltenkt en rolle i forsvarspakten. De skandinaviske forhandlingene strandet da svenskene ikke kunne godta noen vesttilknytning, og amerikanerne gav uttrykk for at de ikke ville støtte et frittstående skandinavisk forsvarsforbund, men snarere ønsket Norge i Atlanterhavspakten (NATO). I Norge hersket det tvil om hvor raskt amerikanerne ville kunne komme til unnsetning i tilfelle krig, og nordmennene fikk heller ingen garantier fra amerikanerne om dette før avtalen skulle undertegnes. Det var av denne og

1 Presentasjonen er basert på Jakob Sverdrup, *Inn i storpolitikken 1940-1949*, i *Norsk utenrikspolitisk historie*, bd 4 (Oslo: Universitetsforlaget, 1996); Knut Einar Eriksen og Helge Øystein Pharo, *Kald krig og internasjonalisering 1949-1965*, i *Norsk utenrikspolitikks historie*, bd 5 (Oslo: Universitetsforlaget, 1997); Helge Danielsen, «Making Friends at Court: Slow and Indirect Media in US Public Diplomacy in Norway 1950-1965», *Contemporary European History* 18, nr. 2, (2009); Fredrik Logevall, «The Indochina Wars and the Cold War, 1945-1975», i Melvin P. Leffler og Odd Arne Westad, *The Cambridge History of the Cold War. Volume II: Crises and Détente* (Cambridge: Cambridge University Press, 2010)

andre grunner² stor uenighet innad i Arbeiderpartiet om NATO-medlemskap, men ledelsen klarte likevel, gjennom å haste saken gjennom landsmøtet i 1949, å få enstemmig vedtatt at Norge skulle slutte seg til Atlanterhavspakten. Derfra var veien kort gjennom vedtak i Stortinget til utenriksminister Halvard Lange kunne underskrive avtalen i Washington den 4. april.

Det var amerikanerne som i første rekke hadde ønsket Norge som medlem av NATO, av både politiske og strategiske årsaker. Ikke bare var Norge, i likhet med de andre skandinaviske landene, et stabilt og vestlig orientert demokrati, men norskekysten ble ansett som strategisk viktig i forsvaret av Atlanterhavet. Videre vektla amerikanerne den politiske påvirkningskraft Norge kunne ha på andre strategisk viktige naboland som Island og Danmark. Siden USA var den eneste makten i alliansen som hadde interesse og evne til å beskytte landet mot angrep utenfra, og at Norge var avhengig av amerikansk våpenhjelp for å gjenreise eget forsvar, startet den norske regjeringen å knytte spesielle tosidige kontakter med stormakten. Amerikanerne fikk rettigheter til baser for strategisk bombing i krigstid, og omfattende etterretningskontakter ble knyttet mellom nordmennene og amerikanerne. USA og Norges forhold i NATO har blitt kalt «alliansen i alliansen»,³ noe som er illustrerende for hvor sterke de sikkerhetspolitiske båndene mellom den store verdensmakten og den perifere småstaten var under den kalde krigen.

Dette forholdet gav seg også utslag i holdningene i den norske befolkningen. På samme måte som i mange andre europeiske land hadde amerikanerne etter krigen satt i verk et såkalt «public diplomacy program» i Norge, hvor kulturdiplomater arbeidet med å påvirke både regjeringen og befolkningens holdninger til USA. Akademiske utvekslingsprogram, foredragsturneer, reisestøtte og promotering av amerikansk film, litteratur og kunst er noen eksempler på hva kulturdiplomati drev med. Formålet var å endre såkalte misoppfatninger om USA som bærer av en overfladisk lavkultur, og snarere promotere oppfatninger om «the richness and variety of American life». Dette skulle igjen fremme støtten til USAs politikk og fungere som oppdemming for den militære og ideologiske trusselen Sovjet stod for. Kulturdiplomati var tilsynelatende også en suksess, diplomatene rapporterte om en «largely positive public opinion» og en generelt USA-vennlig norsk elite.

Men denne holdningen skulle ikke vare evig. Utover på 1960-tallet foregikk en radikalisering i norsk politikk og opinion. 1965 blir ofte betegnet som et vendepunkt i så måte. Dette året tok en

2 Blant annet frykt for suverenitetstap, og å provosere Sovjetunionen. Mer om det under overskriften «Historiografisk oversikt» nedenfor.

3 Rolf Tamnes, *Oljealder 1965-1995*, i *Norsk utenrikspolitisk historie*, bd 6 (Oslo: Universitetsforlaget, 1997), 61

borgerlig regjeringskoalisjon over makten etter tretti år med nesten sammenhengende arbeiderpartistyre. Men i samme året trappet USA opp innsatsen sin i Vietnam, og det var den store katalysatoren for radikaliseringsprosessen. Denne «amerikaniseringen» av Vietnamkrigen, som kom til tross for dype motforestillinger fra innflytelsesrike stemmer både i USA og verden for øvrig, innebar i første rekke bombeprogrammet «Operation Rolling Thunder». Det ble satt til verks i februar 1965 og varte mer eller mindre sammenhengende til høsten 1968. Rystende TV-bilder av amerikanske bombefly over vietnamesiske landsbyer intensiverte Vietnam-debatten internasjonalt. Også i Norge vokste det frem en vital protestbevegelse på grasrotnivå, som også etter hvert fikk stor innflytelse inn i politiske rekker. Holdninger som var anti USA og anti NATO fikk fotfeste, og denne utviklingen bidro til en ytterligere radikalisering av et Arbeiderparti i opposisjon. Partiet nedtegnet i 1969 en anerkjennelse av Nord-Vietnam i programmet sitt, og da partiet fikk tilbake regjeringsmakten i mars 1971 ble den kontroversielle beslutningen satt til verks.

Problemstillinger

En inngående gjennomgang av prosessen som førte frem til anerkjennelsen mangler i den eksisterende litteraturen. Derfor er det naturlig i en studie av anerkjennelsen å starte med å skissere opp hendelsesforløpet: Hva skjedde, og hvordan fortonte debatten seg? Dette dreier seg i stor grad om å kartlegge hvem som stod hvor i spørsmålet, og hvilke argumenter som ble brukt for og imot anerkjennelse. Hersket det full enighet innad i de forskjellige politiske leire, eller gikk skillelinjene på tvers av de politiske partiene? Ikke minst er det sentralt å avdekke eventuell mobilitet i standpunkt hos de forskjellige aktørene gjennom perioden anerkjennelsesdebatten gikk.

Før Arbeiderpartiet fikk konsolidert sitt standpunkt om anerkjennelse hersket uenighet om spørsmålet innad i partiet. Sentrale figurer i ledelsen var i utgangspunktet imot, mens den mer radikale fløyen klarte å presse gjennom resolusjonsforslaget om en anerkjennelse av Nord-Vietnam på landsmøtet i 1969. Også her vil jeg undersøke begge parter argumentasjon, og et sentralt spørsmål i forhold til situasjonen i Arbeiderpartiet er hvorfor ledelsen gav etter for partiopposisjonens krav. Videre er det naturlig å spørre seg hvorvidt Vietnam-spørsmålet kan settes i sammenheng med andre samtidige strømninger innen partiet, slik som NATO-motstand og krav om anerkjennelse av DDR.

Til slutt dreier det seg om den amerikanske reaksjonen. Hvordan forholdt amerikanerne seg til den pågående debatten om anerkjennelse? Dette kan være viktig for å forstå motiver og argumentasjon

til begge sider av debatten i Norge. Ble den amerikanske posisjonen tatt hensyn til av aktørene i den norske debatten, og ikke minst ble den tatt hensyn til av Arbeiderpartiet da de gjennomførte anerkjennelsen i 1971? Hvordan reagerte USA da anerkjennelsen var et faktum?

Spørsmålene som er skissert ovenfor går inn under en hovedproblemstilling: *Hvorfor anerkjente Norge Nord-Vietnam som en selvstendig stat i 1971?*

Historiografisk oversikt

Den norske anerkjennelsen av Nord-Vietnam er ikke i særlig grad behandlet i litteraturen. Rolf Tamnes, som har skrevet bindet i serien *Norsk utenrikspolitikk historie* som omhandler perioden, nevner anerkjennelsen av Nord-Vietnam som en episode hvor forholdet mellom Norge og USA ble satt på en særlig hard prøve. Tamnes beskriver kort hvordan utenriksminister John Lyng stod imot presset fra Arbeiderpartiet i Stortinget under Borten-regjeringens tid, og hvordan Bratteli-regjeringen nedfelte anerkjennelsen i regjeringserklæringen til tross for sterke amerikanske advarsler. Videre forteller Tamnes at anerkjennelsen av Nord-Vietnam skapte en ny anerkjennelsespraksis. Norge oppga prinsippet om bare å anerkjenne en av to delte stater, og fulgte opp med å anerkjenne DDR og Nord-Korea.⁴

I sin masteroppgave i historie «-Et utmerket forhold! Forbindelsen mellom Norge og USA 1962-1975», har Ketil Førsum viet et underkapittel under kapittelet om Vietnam-konflikten til anerkjennelsen av Nord-Vietnam. I denne delen tar Førsum for seg omstendighetene rundt selve anerkjennelsen i 1971 og vurderer hvilke konsekvenser den fikk for det bilaterale forholdet mellom Norge og USA. Førsum hevder at Vietnam var et mindre sentralt stridsspørsmål i USA da anerkjennelsen kom på høsten i 1971 enn da den ble proklamert i mars, og at amerikanerne så positivt på at Norge spilte med åpne kort overfor Washington i behandlingen av saken. Dette skal ha vært medvirkende årsaker til at anerkjennelsen ikke fikk alvorlige konsekvenser for forholdet mellom landene, som Førsum konkluderer med. Dette gjaldt også mer generelt om den norske Vietnam-kritikken, og dette tillegger han forklaringen at amerikanerne hadde forståelse for de innenrikspolitiske hensyn norske myndigheter måtte ta. Til slutt hevder Førsum at USA vurderte Norge som en såpass viktig strategisk alliert at de ikke ønsket å skyve dem fra seg. Førsum har benyttet seg av kilder fra både Det norske utenriksdepartementet og det amerikanske State Department. Men da han har fokusert på det bilaterale forholdet mellom Norge og USA, har han

⁴ Tamnes, *Oljealder*, 356-357

ikke benyttet seg av UD-materialet som omhandler forholdet mellom Norge og Vietnam, og det er der kildegrunnlaget hans skiller seg fra undertegnedes.⁵

John C. Ausland hevder også at saken ikke fikk store konsekvenser for det bilaterale forholdet, men han krediterer andre årsaker. I boken *Bak ambassadens murer* beskriver han sitt liv og virke innenfor den amerikanske ambassade i perioden 1969-1973, da han tjenestegjorde som ambassaderåd under ambassadør Philip K. Crowe. Ausland beretter om ambassadens streben etter å hindre anerkjennelsen ved å minne norske embetsmenn på konsekvensene en slik avgjørelse mest sannsynlig ville frembringe. Da anerkjennelsen var et faktum skal president Richard Nixon ha bedt om Crowes hjemkallelse, noe Crowe klarte å hindre fordi han rent tilfeldig befant seg i Washington på det tidspunktet og fikk utenriksminister William P. Rogers til å overtale Nixon til å trekke avgjørelsen tilbake. En hjemkallelse «ville ha ført til alvorlig forgiftning av de amerikanske forbindelser»,⁶ mener Ausland. Det som hindret anerkjennelsen å skape problemer for forholdet mellom Norge og USA skal ha vært måten ambassaden og det norske utenriksdepartementet håndterte saken på, samt de heldige omstendighetene som gjorde at ambassadør Crowe befant seg i Washington på det rette tidspunktet.⁷

På slutten av 1960-tallet drev Norge en hemmelig formidlingskanal mellom USA og Nord-Vietnam gjennom den norske ambassaden i Peking. Kanalen, som av amerikanerne fikk kodenavnet Ohio, ble allment kjent rett i forkant av anerkjennelsesdebattens oppstart, og ble brukt i argumentasjonen av både tilhengere og motstandere av anerkjennelse. Steinar Andreassen har skrevet en masteroppgave i historie om kanalen med tittelen «Ohio-kanalen 1967-69: Historien om den hemmelige norske kontaktformidlingen i Vietnamkrigen og dens innenrikspolitiske konsekvenser». Andreassen tillegger Norges villighet til kritisere en så nært alliert som USA i forhold angående Vietnamkrigen stor vekt som årsak til at nordvietnameserne valgte Norge som formidler. Kontaktformidlingen virket positivt for forholdet mellom Norge og USA, da den bidro til å dempe kritikken fra norsk side så lenge kanalen var aktiv, og fordi amerikanerne satte pris på Norges innsats for fred. Men Andreassen hevder videre at anerkjennelsen av Nord-Vietnam skulle lage nye problemer for forholdet mellom de to allierte landene, da Norge ved å gjennomføre denne prioriterte innenrikspolitiske vurderinger over utenrikspolitiske linjer.⁸

5 Ketil Førsum, «-Et utmerket forhold! Forbindelsene mellom Norge og USA 1962-75» (Masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2007)

6 John C. Ausland, *Bak ambassadens murer* (J.W. Cappelens Forlag A.S, 1979), 108

7 Ausland, *Bak ambassadens murer*

8 Steinar Andreassen, «Ohio-kanalen 1967-69: Historien om den hemmelige norske kontaktformidlingen i Vietnamkrigen og dens innenrikspolitiske konsekvenser» (Masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2007)

Den innenrikspolitiske motstanden mot amerikanernes engasjement i Vietnam startet med en folkelige protestbevegelse. Den mest omfattende undersøkelsen på denne er det James Godbolt som står for. *Den norske vietnambevegelsen* er basert på hans doktorgradavhandling og går kronologisk til verks for å gi et detaljert innsyn i blant annet dannelsen av den norske Solidaritetskomité for Vietnam i 1965 og dennes splittelse i to deler i 1967: den radikale Solidaritetskomiteen for Vietnam (Solkom) og den mer folkelige Vietnambevegelsen i Norge. Godbolt forteller om forholdet mellom protestbevegelsen på grasrotnivå og elitene i form av de politiske partiene og større organisasjoner. Det viktigste bidraget Vietnam-bevegelsen hadde til norsk politikk var, ifølge Godbolt, en revitalisering av gata som en arena for politisk utfoldelse, noe som igjen gav «større rom for spontane og følelsesmessige politiske handlinger».⁹ Han erkjenner derimot at de empiriske resultatene fra undersøkelsen hans ikke kan bevise at opprøret hadde noen innflytelse på konkrete utenrikspolitiske avgjørelser. Allikevel går han langt i å hevde at bevegelsen påvirket folkeopinionen og dermed politikernes beslutninger i Vietnam-spørsmålet. Dette gjaldt ikke minst angående Arbeiderpartiets radikale landsmøteresolusjon fra 1967 som utgjorde vendepunktet i partiets Vietnam-politikk.¹⁰

Jostein Nyhamar, Asle Sveen og Oddbjørn Melle har alle i sine studier av Arbeiderpartiets Vietnam-politikk satt landsmøtet i 1967 i sentrum av begivenhetene. Det var da Arbeiderpartiet gjorde helomvending i sitt offisielle standpunkt om Vietnamkrigen. Tidligere hadde det offisielle partisynet vært at USA var i Vietnam for å stanse kommunistisk aggresjon, og FNL¹¹ var styrt fra Peking. Men etter landsmøtet i 1967 var det USA som var angriperen i Vietnam, mens FNL representerte en nasjonal frigjøringsbevegelse som hadde krav på Arbeiderpartiets støtte. Helomvendingen representerte en seier for partiets venstrefløy, som hadde flere aktive medlemmer i den norske Solidaritetskomité for Vietnam, og det hersker liten tvil om at ledelsen og partiets høyrefløy ikke stod for de samme synspunktene. Alle de nevnte studiene beskriver en radikaliseringsprosess av et parti i opposisjon, og tillegger behovet for konsolidering foran det viktige kommunevalget 1967 stor betydning for venstrefløyens seier på landsmøtet. Nyhamar og Sveen hevder også at partiledelsen ofret Vietnam-saken for å verne om to saker de anså som viktigere, og hvor venstrefløyen også utfordret partiets hovedsyn: fortsatt medlemskap i NATO og målet om å få startet EEC-forhandlinger. Til slutt vektlegger Nyhamar og Sveen venstrefløyens misnøye med partisekretær Haakon Lie, og ledelsens mulige ønske om å hindre et oppgjør om sekretærstillingen på selve

⁹ James Godbolt, *Den norske vietnambevegelsen* (Oslo: Unipub, 2010), 323

¹⁰ Godbolt, *Den norske vietnambevegelsen*

¹¹ Front National de Liberté, også kalt Viet Cong

landsmøtet. Misnøyen sprang delvis ut fra hans syn på Vietnam-saken, og ledelsen tenkte kanskje at om de gav seg i dette spørsmålet så ville misnøyen mot Lie dempes.¹²

Melles hovedoppgave tar for seg mer enn bare Arbeiderpartiets forhold til Vietnam-saken, men søker å kartlegge holdninger til konflikten over hele det politiske spekteret, og finne ut om standpunktene kunne relateres til ideologiske grunnholdninger i partier såvel som i aviser. Ikke overraskende var det de som fra før hadde en sterk verdi-identifikasjon med USA, først og fremst Høyre og Aftenposten, som forsvarte supermaktens virksomhet i Vietnam. For dem dreide krigen seg om en konflikt mellom demokrati og kommunisme. Aftenpostens motpol, både i grunnsyn og tilnærming til Vietnam-konflikten, var Dagbladet. Kommunismen hadde ingen fremstående plass i venstreavisens vurdering av krigen, det var snarere vietnamesiske nasjonalister som måtte forsvare seg mot amerikanske imperialister. Den amerikanske bombingene ble sterkt kritisert, og avisen var fra starten av opptatt av konsekvensene for sivilbefolkningen. Mens Høyre og Aftenposten stod samlet i synet på Vietnamkrigen, hadde Dagbladet med seg venstrefløyen i Venstre i sine analyser av situasjonen i Vietnam. Hva Arbeiderbladet angikk, gjennomgikk avisen den samme endringen i standpunkt som Arbeiderpartiet. I 1964 var avisen enig med Aftenposten i Vietnam-saken, så nøytraliserte standpunktet seg gjennom 1965 og 1966 før avisens standpunkt samsvarte med Dagbladets etter Arbeiderpartiets landsmøte i 1967.¹³

Anerkjennelsen av Nord-Vietnam representerer en politisk seier for en utenrikspolitisk opposisjon på venstresiden i norsk politikk og innad i Arbeiderpartiet. Denne var generelt skeptisk til den vestvendte linjen Norge førte i etterkrigstiden, med medlemskap i NATO og det nære forholdet til USA. Opposisjonen fikk et oppsving på 60-tallet, blant annet i forbindelse med Vietnam-protesten, men hadde eksistert helt siden Norge valgte den vestvendte linjen på slutten av 40-tallet. Ifølge Knut Einar Eriksen og Helge Øystein Pharo i *Kald krig og internasjonalisering 1949-1965* var det kun NKP (Norges Kommunistiske Parti) som var helt imot den linjen som ble valgt da Norge i 1949 tilsluttet seg NATO. Likevel eksisterte det innad i regjeringspartiet en opposisjon som var mot NATO-tilslutning og for den skandinaviske løsningen. Knut Einar Eriksen forteller i *DNA og NATO: En redegjørelse for debatten og vedtakene i Det norske Arbeiderparti 1948-49* om hvordan denne opposisjonen, som også hadde representanter i stortingsgruppen, bøyde av foran landsmøtet i 1949, hvor NATO-vedtaket ble tatt. Den skandinaviske løsningen hadde etter hvert også skapt

12 Jostein Nyhamar, *Nye utfordringer (1965-1990)*, i *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, bd 6 (Oslo: Tiden Norsk Forlag A/S, 1990); Asle Sveen, «Arbeiderpartiet og vietnamspørsmålet 1965-1967» (Hovedoppgave, Universitetet i Oslo, 1972); Oddbjørn Melle, «Frå kommunistisk aggresjon til nasjonal kamp: Vietnam-debatten i norsk politikk 1964-1968» (Hovedoppgave, Universitetet i Bergen, 1973)

13 Melle, «Frå kommunistisk aggresjon til nasjonal kamp»

ideologiske implikasjoner: Et skandinavisk forbund under svensk ledelse var for mange like utilfredsstillende som å slutte seg til en stormaktallianse. Dette, en mangel på alternativer,¹⁴ samt en lojalitet til ledelsen i eget parti trekkes av Eriksen frem som årsaker til opposisjonens tilbakeholdenhet foran og på landsmøtet.¹⁵

Ser man bort fra NKP og den nevnte opposisjonen i Arbeiderpartiet var det full enighet på Stortinget om at Norge skulle tilslutte seg NATO, men selve omfanget av det vestlige samarbeidet skapte strid. Skillelinjene gikk på tvers av partiene, skeptikerne fantes ikke bare på Arbeiderpartiets venstrefløy, men også i Høyre, Venstre og Bondepartiet. Arbeiderpartifraksjonen bestod heller ikke bare av de som var grunnleggende venstreorienterte, men også av en annen fraksjon som i høy grad var representanter for Distrikts-Norge. Disse ble av Halvard Lange, en av hovedarkitektene bak vestvendingen, døpt «bøndene i vårt parti», og Eriksen og Pharo betegner de borgerlige skeptikerne som «nasjonalkonservative». De «nasjonalkonservative» kom også i stor grad fra distriktene, og delte med «bøndene» en frykt for å provosere Sovjetunionen og en motvilje mot suverenitetstap. De var redd for at Norge skulle miste sin nasjonale selvråderett ved å knytte for tette militære bånd med USA og vestmaktene, mens deres meningsmotstandere fryktet isolering og den sårbare posisjonen et lite land som Norge ville kunne få som nøytralt land.¹⁶

Det største stridsspørsmålet mellom disse to utenrikspolitiske fraksjonene var, ved siden av spørsmål om nordisk økonomisk integrasjon og norsk medlemskap i EEC, spørsmålet om utplassering av atomvåpen i Vest-Europa. Atomvåpen hadde vært en del av alliansens forsvarsstrategi siden 1949, men var i starten kun et amerikansk anliggende. Spørsmålet ble aktualisert i Norge i 1954 da de øvrige NATO-landenes forsvar ble utstyrt med atomvåpen. Kjetil Skogrand og Rolf Tamnes forteller i *Fryktens likevekt: Atombomben, Norge og verden 1945-1970* om en bred folkelig motstand mot atomvåpenkappløpet som vokste frem, og også at toneangivende kretser i regjeringen og Arbeiderpartiet delte skepsisen til innpassing av atomvåpen i det norske forsvaret. Baseerklæringen fra 1949, som hindret allierte stridskrefter å plasseres på norsk jord i fredstid, fikk på toppen av dette stor betydning for den atompolitikken som ble utformet. Den norske holdningen ble kjennetegnet av en balansegang mellom *integrasjon* med vestmaktene og *avskjerming* overfor Sovjetunionen. I all enkelhet innebar dette at Norge nøt sikkerheten av å befinne seg under atomparaplyen, samtidig som man unngikk belastningen ved å ha atomvåpen

14 FN-linjen var et alternativ, men det var denne NKP gikk inn for. De færreste i DNA ønsket samarbeid med NKP, som til og med hadde flere tilhengere av en vennskaps- og støttepakt med Sovjetunionen.

15 Eriksen og Pharo, *Kald krig og internasjonalisering*; Knut Einar Eriksen, *DNA og NATO: En redegjørelse for debatten og vedtakene i Det norske Arbeiderparti 1948-49* (Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1972)

16 Eriksen og Pharo, *Kald krig og internasjonalisering*.

plassert på norsk jord. Avskjermingen skulle hindre provosering av russerne, sikre handlefrihet ved en eventuell krise og nettopp demme opp mot den folkelige motstanden som hersket mot atomvåpen.¹⁷

De nasjonalkonservatives protester stilnet gradvis i andre del av 1950-tallet, noe Eriksen og Pharo forklarer med det generasjonsskiftet som foregikk på Stortinget på den tiden.

Mellomkrigsgenerasjonen ble byttet ut med en ny generasjon som hadde større forståelse for de krav til modernisering og samarbeid som NATO-alliansen innebar. Noe av den samme utviklingen foregikk i Arbeiderpartiet, men samtidig vokste her frem en ny generasjon som var imot NATO-medlemskapet i sin helhet. Partiets indre opposisjon fordunstet altså ikke, men endret karakter og ble enda mer radikal. Fredrik Hoffmann og Ragnar Kvam Jr. har skrevet om den indre opposisjonen i Arbeiderpartiet i henholdsvis *Påskeopprøret 1958* og *DNA mot splittelse: Da venstrefløyen ble ekskludert og SF stiftet*. Hoffmann og Kvams beretninger tar for seg hver sin venstreradikale gruppe innen partiet som skulle bli ekskludert av partiledelsen etter å ha tatt opp kampen mot NATO-linjen. Påskeopprøret var en aksjon satt i gang av AUF-tilknyttede Sosialistisk studentlag, som fikk flertallet i partiets stortingsgruppe til å underskrive en resolusjon som uttrykte motstand mot NATO og mot utplassering av atomvåpen i Vest-Tyskland. Partiledelsen slo hardt ned på aksjonen, og alle stortingsrepresentantene, bortsett fra én, trakk etter hvert tilbake underskriftene sine. Det uakseptable med aksjonen var, ifølge ledelsen, at den hadde foregått utenfor de vanlige organisasjonskanaler. Hoffmann påviser at ledelsen attpåtil var av den oppfatning at en saksbehandling innen de vanlige kanaler ville hindre uønskede synsmåter å komme gjennom, og dermed bli uttrykt utad. På denne måten ønsket ledelsen å opprettholde en falsk enighet om utenrikspolitikken utad for å stå samlet mot «fienden», i dette tilfellet Sovjetunionen, samt å hindre en splittelse i partiet. Påskeopprøret var resultatet av den frustrasjonen opposisjonen følte i en slik situasjon, hvor deres synspunkter ble holdt nede av ledelsen.¹⁸

Kvam forteller om kretsen rundt tidsskriftet *Orientering*, som ble stiftet av folk fra Arbeiderpartiets venstrefløy ved årsskiftet 1952/1953, og hadde til hensikt å skape diskusjoner rundt partiets utenrikspolitikk. *Orientering* var tilknyttet nettopp Sosialistisk studentlag, og stod for det samme opposisjonelle syn på Arbeiderpartiets politikk hjemme og ute. Partiledelsen så ikke med blide øyne på det de anså som fraksjonsvirksomhet fra Orienterings side, og landsstyret i 1960 slo fast en

17 Kjetil Skogrand og Rolf Tamnes, *Fryktens likevekt: Atombomben, Norge og verden 1945-1970* (Oslo: Tiden Norsk Forlag, 2001); Eriksen og Pharo, *Kald krig og internasjonalisering*.

18 Fredrik Hoffmann, *Påskeopprøret 1958* (Oslo: Pax Forlag, 1966); Ragnar Kvam Jr. *DNA mot splittelse: Da venstrefløyen ble ekskludert og SF stiftet* (Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS, 1973)

erklæring om at virksomhet i tidsskriftet var uforenelig med medlemskap i Arbeiderpartiet. Senere ble Orientering feilaktig beskyldt for å ta initiativet til dannelsen av et nytt parti, og hele redaksjonen ble ekskludert fra Arbeiderpartiet. Sosialistisk folkeparti (SF) ble dannet kort tid etter, men sammenfallet med ekskluderingen av Orientering var mer eller mindre tilfeldig. Kun ett redaksjonsmedlem sluttet seg til det nye partiet. Likevel fikk SF en god start, da stiftelsen skjedde samtidig som Folkebevegelsen mot atomvåpen var på sitt sterkeste. Kvam ser, i likhet med Hoffmann, på venstrefløyens begrensede handlingsrom i partiorganisasjonen som årsaken til konflikten som oppstod, og dermed også til splittelsen av partiet. Ledelsen forstod i ettertid at de hadde undervurdert de venstreradikale strømningene, og fridde igjen til radikale velgergrupper i regjeringserklæringen da de fikk tilbake makten etter John Lyngs kortvarige regjering i 1963.¹⁹

Flere av de som ble ekskludert fra Arbeiderpartiet i denne perioden fungerte som kontakter for DDR i Norge, og heri lå også noe av motivasjonen for ekskluderingene. Tre tillitsmenn i Sosialistisk studentlag ble ekskludert etter et besøk i DDR i 1959, og Finn Gustavsen og Knut Løfsnes fra Orientering ble av Arbeiderparti-ledelsen hevdet å være øst-tyske agenter. Sven G. Holtmark har skrevet *Avmaktens diplomati: DDR i Norge 1949-1973*. Han forteller at DDR jobbet videre utover 1960- og -70-årene tett med personer tilknyttet Orientering og SF i forsøk på å påvirke politiske beslutningsprosesser i Norge. Disse kontaktene gjorde at Politiets overvåkingstjeneste (POT) i flere år drev ulovlig overvåking av personer i den samme kretsen. Ved tiårsskiftet hadde holdninger om at Norge måtte anerkjenne DDR diplomatisk beveget seg helt inn i borgerlige kretser, først og fremst til Unge Venstre, hvis Øst-Berlin-besøk i 1968 vakte stor oppsikt i og utenfor partiet. Allerede året etter begynte holdningene om DDR i Stortinget å myke opp, og i 1973 kom den norske diplomatiske anerkjennelsen av DDR.²⁰

Om anerkjennelsespraksis og teoretiske tilnærminger

Ann-Marie Ekengren har skrevet om svensk anerkjennelsespolitikk i *Av hänsyn til folkrätten? Svensk erkännandepolitik 1945-1995*, hvor hun forsøker å finne ut i hvilken grad folkeretten har spilt en rolle i den. Som en introduksjon til sin studie om svenske forhold greier Ekengren ut om internasjonal anerkjennelsespraksis, og redegjør i den forbindelse for feltets historie og sentrale begreper. Folkeretten blir dannet gjennom de sedvaner samkvemmet mellom stater utvikler, og på 1800-tallet satte denne få begrensninger i forhold til anerkjennelse av nye stater. Det eneste kravet var at ingen stat måtte anerkjennes for tidlig, altså før den nye statsdannelsen hadde vist seg stabil.

19 Kvam Jr. *DNA mot splittelse*

20 Sven G. Holtmark, *Avmaktens diplomati: DDR i Norge, 1949-1973* (Oslo: Den Norske Historiske Forening, 1999)

En for tidlig anerkjennelse ble betraktet som innblanding i andre staters indre anliggender, for eksempel om den nye staten stod midt oppe i en konflikt ingen visste utgangen av. Idet utfallet av konflikten åpenbarte seg, var det derimot akseptert å anerkjenne den nye staten.

De begrensede antydningene til anerkjennelsespraksis i folkeretten gav stater frihet til å sette egne kriterier for sin anerkjennelsespolitikk. Dette ble i første rekke utnyttet av Storbritannia, hvis egendefinerte krav skulle vokse inn i folkeretten i tiden etter første verdenskrig. En stat ble sett på som uavhengig, og dermed ha rett til anerkjennelse, om det fantes støtte for det nye regimet blant befolkningen. Innføring av frie valg ble sett på som en indikasjon på at den nye staten eller regimet ikke ble kontrollert av andre stater, og videre økte bestrebelser mot demokrati og ivaretagelse av alle folkegruppers rettigheter sjansen for å bli anerkjent av Storbritannia på denne tiden.

Montevideo-deklarasjonen formaliserte kriteriene for anerkjennelse på 1930-tallet. En ny stat skulle ha en permanent befolkning, et definert territorium, en organisasjon som skulle kunne kontrollere territoriet og dessuten være i stand til å etablere utenrikspolitiske forbindelser. Muligheten for å stille krav om demokrati og menneskerettigheter ble diskutert, men forkastet da få av tidligere anerkjente stater oppfylte slike krav. De tre første kriteriene befestet seg, mens det siste skulle miste sin betydning i 1960- og -70-årene. På bekostning av dette punktet ble det såkalte kontrollkriteriet tillagt mer vekt. Kontrollkriteriet handlet om hvorvidt det nye regimet utøvet effektiv kontroll over hele territoriet, om det hadde evne til å forsvare territoriet mot andre, om kontrollen var permanent, og om hvorvidt den hvilte på støtten fra utenforstående makter. Det tidligere kravet om å ikke anerkjenne en ny stat for tidlig fikk med dette en revitalisert betydning.

Ekengren ser til henholdsvis *idealismen* og *realismen* for å finne svar på i hvilken utstrekning stater viser folkerettslige hensyn ved anerkjennelse av nye stater. Ut ifra det *idealistiske* perspektivet velger utenrikspolitiske beslutningstagere å følge normene i henhold til folkeretten fremfor å forfølge utenrikspolitiske målsettinger. Folkeopinionens meninger tillegges stor vekt, og disse er ofte preget av stillingtaken basert på hvilke normer og prinsipper som blir oppfattet som rettferdige. Folket vil ha fred og orden og velger derfor ledere som viser folkerettslige hensyn. Ut ifra det *realistiske* perspektivet tar stater kun hensyn til folkeretten om den sammenfaller med deres egne interesser. I staters forsøk på å oppnå relative fordeler, som å forsterke sine posisjoner i forhold til andre aktører, følger de derfor av og til normene, og av og til ikke. Årsaken til at stater handler på denne måten har sin bakgrunn i en usikkerhet om hvorvidt andre stater vil følge normene. Oppnåelse av makt er motivet, men statene kan forsøke å skjule dette ved å uttrykke en verbal

dedikasjon til folkeretten. Ved å vise til et etablert normsystem vil stater nemlig forsøke å legitimere sine forsøk på maktoppnåelse overfor andre stater. I slike tilfeller er det en divergens mellom offisiell og uoffisiell argumentasjon, og det kan være vanskelig å avsløre hvorvidt staten tar folkerettslige hensyn av egeninteresse eller med et genuint ønske om å fremme folkeretten.

Universalitetsprinsippet, behovet for at alle stater deltar i FN, blir ofte brakt opp i debatter om anerkjennelse. Verdensorganisasjonen har også blitt tilskrevet en ledende rolle for å skape en kollektiv anerkjennelsespolitikk grunnlagt på normer i tråd med folkeretten. Før den kalde krigen var anerkjennelse av de tidligere koloniene en relativt upolitisk affære, men den kalde krigens stormaktspolitikk skulle komplisere det hele. Ideen om at innvalg i FN også kunne bety at staten var anerkjent svant bort, idet uenigheter mellom USA og Sovjetunionen i sikkerhetsrådet hindret mange nye stater å bli tatt opp. FNs medlemsland stemte da også allerede i 1946 ned et norsk forslag om at organisasjonen skulle gi kollektive, formelle anerkjennelser. Fra et idealistisk perspektiv ville det vært en fordel med en slik kollektiv anerkjennelsespraksis, da enkeltstater ville blitt fratatt muligheten til å bruke anerkjennelse som et politisk instrument. Ifølge realismen er det derimot tvilsomt at stater vil gi opp denne muligheten.

Distinksjonen mellom *de jure* og *de facto* anerkjennelse er sjelden brukt i dag, men var vanlig frem til 1960-tallet. Denne sier noe om hvordan den anerkjennende staten betrakter aktøren den anerkjenner og dermed også om hvordan anerkjennelse kan brukes som et politisk instrument. En *de jure* anerkjennelse er ikke reverserbar, mens *de facto* anerkjennelse blir gitt når de folkerettslige betingelser er til stede, men den anerkjennende stat vil forbeholde seg retten til å se hvorvidt kontrollen den nye aktøren har over området er av varig art. En *de facto* anerkjennelse kan også brukes til å markere en politisk avstandstaken til den nye aktøren, ved å opprette diplomatiske forbindelser uten den sedvanlige høfligheten som kreves innenfor diplomatiet, og uten noen vennlighet som kan oppfattes som en symbolsk politisk støtte. Årsaker kan for eksempel være at den nye aktøren har erobret territoriet ved bruk av vold, eller om den mangler støtte i befolkningen. Alternativet til *de jure* og *de facto* anerkjennelse er å ikke anerkjenne, noe som i den diplomatiske verden blir regnet på lik linje med avbrytelse av eksisterende diplomatiske forbindelser. Å avstå fra anerkjennelse når folkerettens kriterier er oppfylt bidrar til isolering av den nye staten og kan videre skade normsystemet folkeretten selv er bygget på.

Ikke-ankjennelse av nye stater som oppfylte folkerettens kriterier foregikk likevel i et visst omfang under den kalde krigen. Spesielt gjaldt dette for de nye delte stater, som Tyskland, Korea og

nettopp Vietnam. Problemet lå i at om man anerkjente begge av to nye delte stater, ville dette oppfattes som en formell bekreftelse av delingen.²¹ Da anerkjennelsesdebatten oppstod i Norge i januar 1969 utarbeidet Utenriksdepartementet et dokument som redegjorde for Norges praksis i forhold til de delte stater. Der kan det leses at den norske, prinsipielle holdning hadde vært å anerkjenne kun en av to delte stater. Vest-Tyskland, Sør-Korea og Sør-Vietnam var anerkjent, og opprettet diplomatiske forbindelser med. Gjennom NATO hadde Norge forpliktet seg til ikke å anerkjenne DDR, og betrakte Vest-Tyskland som eneste lovlige regjeringsdannelse i Tyskland. Selv om det ikke forelå noen tilsvarende avtaleforpliktelse med hensyn til de asiatiske landene, hadde «man ut fra prinsipielle betraktninger vurdert Korea og Vietnam analogt med Tyskland – for så vidt angår to-stats-problemet».²² Videre forteller dokumentet at Nord-Vietnam sannsynligvis oppfylte folkerettens betingelser for anerkjennelse, men at folkeretten likevel ikke innebar noen plikt til å gå til anerkjennelse. Politiske overveielser hadde avgjort spørsmål om anerkjennelse av delte stater, men anerkjennelse hadde ikke nødvendigvis innebåret en godkjennelse av vedkommende stats regime.²³ I den påfølgende anerkjennelsesdebatten i Norge skulle praksisen med å kun anerkjenne en av to delte stater i høy grad bli brukt som argument mot anerkjennelse av Nord-Vietnam, men ved anerkjennelsen i 1971 ble praksisen for første gang brutt og anerkjennelsene av DDR og Nord-Korea fulgte på løpende bånd.²⁴

Judith Goldstein og Robert O. Keohane skriver mer generelt om hvordan man bør gå frem i studier av utenrikspolitikk. I boken *Ideas & Foreign Policy* hevder de at realpolitiske forklaringer på internasjonal politikk ikke er tilstrekkelige, men at ideer også må inkorporeres i anvendbar teori om emnet. Det betyr ikke at forfatterne mener at ideer alene styrer menneskelig aktivitet, men at disse også spiller inn selv når aktørene er motivert av rasjonell egeninteresse. Goldstein og Keohane er opptatt av bestemte typer ideer, eller *oppfatninger*, som deles av et stort antall mennesker, og hvordan disse virker inn på politiske beslutninger. Disse oppfatningene deles inn i tre typer: *verdenssyn*, *prinsipielle oppfatninger* og *kausale oppfatninger*. *Verdenssyn* kan for eksempel være gitt av religion, eller en tro på vitenskapelig rasjonalitet. De har med identitet å gjøre, og vekker dype følelser og lojalitet. *Prinsipielle oppfatninger* er normative ideer som spesifiserer kriterier for å skille rett fra galt og rettferdig fra urettferdig. Til sist er *kausale oppfatninger* overbevisninger om årsak-virkning forhold. De innebærer strategier for å nå mål, som igjen er verdsatt gjennom delte prinsipielle oppfatninger. I kausale oppfatninger skjer forandringer oftere og raskere enn i de to

21 Ann-Marie Ekengren, *Av hänsyn till folkrätten? Svensk erkännandepolitik 1945-1995* (Stockholm: Nerenius & Santérus Förlag, 1999)

22 UD 25 4/120b IV, notat av UD, Politisk avdeling 11.01.1969

23 UD 25 4/120b IV, notat av UD, Politisk avdeling 11.01.1969

24 Tamnes, *Oljealder*, 356-57

ovennevnte. Det sentrale spørsmålet er hvordan disse tre typene oppfatninger virker inn på politiske beslutninger. Det er ikke nødvendigvis en direkte kausal sammenheng mellom ideene til en aktør og det valget han tar, da valg av spesifikke ideer simpelthen kan gjenspeile aktørens interesse. Dette kjenner vi igjen fra det Ekengren skriver om folkerettslige hensyn og motiver bak anerkjennelsesbeslutninger.

Goldstein og Keohane foreslår tre forskjellige måter ideer kan influere politikk. Ideer kan for det første tjene som *veikart* for aktører i forhold til hva man ønsker å oppnå, samt i valg av strategi for å oppnå det valgte målet. Straks en idé er valgt vil denne begrense antall valg man trenger å ta, fordi den ekskluderer andre tolkninger av virkeligheten eller i det minste foreslår at disse ikke er verdt seriøs overveielse. For det andre kan ideer fungere som *brennpunkter* eller *lim* for koalisjoner, og kan dermed gjøre det lettere for slike å gjøre valg. Når politiske aktører i fellesskap må velge mellom flere resultater og det ikke finnes noen objektive kriterier å basere valget på, kan ideer fungere som en rettesnor som partene kan samles om og ta et valg ut ifra. Til sist kan bruk av ideer over tid føre til forandringer av normer og regler. Ved slik *institusjonalisering* kan ideer oppnå levetid utover den tiden man tror på dem som prinsipielle eller kausale påstander, og ideene kan hindre nytenking. Uavhengig av årsaken til at de først ble tatt i bruk kan de gjøre seg gjeldende alene på grunnlag av interessene og makten til etterkommerne.

Videre hevder Goldstein og Keohane at forandringer i ideer ikke nødvendigvis fører til umiddelbare endringer i praktisk politikk, det må gjerne forandringer i de underliggende betingelsene til også. Ofte er det kun når den eksisterende konsensusen om politikken som føres på et felt har blitt destabilisert at idéforandringene kan gjøre seg gjeldende. Perioder hvor maktrelasjoner er flytende og interesser og strategier er uklare eller mangler en konsensus, genererer behov for nye ideer. I slike situasjoner vil prinsipielle eller kausale oppfatninger som tidligere ble ignorert kunne få innvirkning på den politikken som føres.²⁵

Kilder

Organet for debatten om anerkjennelsen av Nord-Vietnam var i første rekke Stortinget. Det var derfor naturlig å bruke Stortingsarkivet som startpunkt i granskingen av kildemateriale. Stortingets konstitusjonelle virksomhet blir samlet i *Stortingsforhandlinger*, og *Stortingstidende* er den delen som inneholder referat fra Stortinget. Stortingstidende er igjen samlet i Stortingets saksarkiv, som

²⁵ Judith Goldstein og Robert O. Keohane, *Ideas & Foreign Policy: Beliefs, Institutions, and Political Change* (Ithaca og London: Cornell University Press, 1993)

har inndelt referatene etter emne. Her fant jeg, og hadde nytte av, referater fra utenriksdebatter, redegjørelser av utenriksministeren og spørretimer. En vanlig prosedyre kunne for eksempel være at en representant fremla et grunnlagt spørsmål for utenriksministeren i en spørretime.

Utenriksministeren svarte på stedet, men forberedte og holdt en lengre redegjørelse på et senere tidspunkt. Deretter kom utenriksdebatten hvor utenriksministerens redegjørelse var debattertemne. Referatene har jeg brukt til kartlegging av anerkjennelsesspørsmålets konstitusjonelle utvikling samt de forskjellige representantenes standpunkter.

Videre kartlegging av standpunkter er blitt gjort gjennom gransking av partienes møteprotokoller. Jeg har tatt for meg møtoreferater fra stortingsgruppene til Arbeiderpartiet, Høyre, Venstre og Senterpartiet i perioden 1967 til 1972. Jeg så ikke noe behov for å granske Kristelig Folkepartis protokoller, da partiet var minimalt opptatt av anerkjennelsesspørsmålet, og det i partiet ikke foregikk noen dramatisk endring av standpunkter fra spørsmålet kom opp i 1969 til anerkjennelsen i 1971. For Arbeiderpartiet og Høyres del har jeg også hatt tilgang til gruppestyrereferater. Senterpartiet hadde ikke gruppestyre før i 1977, og behandlet alle saker som skulle vedtakføres i gruppemøtene. Stortingsarkivet, som sitter på alle partiers møteprotokoller bortsett fra Arbeiderpartiets, kunne ikke finne gruppestyreprotokoller til partiet Venstre, så en liknende situasjon kan ha forekommet der.

Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek (Arbark) forvalter alt arkivmateriale knyttet til arbeiderbevegelsen, deriblant Arbeiderpartiets arkiv. Her fant jeg, i tillegg til de nevnte gruppe- og gruppestyreprotokollene, møtebøker for partiets sentral- og landsstyre. Landsstyret hadde ingenting om Nord-Vietnam, men i sentralstyret ble saken behandlet i forberedelser til landsmøtet i 1969. Landsmøteprotokollen finnes selvsagt også på Arbark, og denne kommer ut i trykt bokform med nøyaktig referat fra plenumsdebattene og gjengivelse av vedtatte uttalelser.

Aviser representerer et annet forum for partipolitiske standpunkter. Ikke bare uttrykker stortingsrepresentanter sine synspunkter gjennom innlegg, men på denne tiden innehadde de respektive avisene felles grunnsyn med de forskjellige partiene. Derfor sammenfalt ofte avisenes synspunkter uttrykt gjennom ledere og politiske kommentarer med partienes. Avisenes kommentarer har den funksjon i oppgaven at de er med på å gi et mer utfyllende bilde av argumentasjonen til de forskjellige aktørene i debatten. Jeg har gransket aviser fra 1969 til og med 1971 i tilknytning til datoer for sentrale hendelser i Stortinget, fortrinnsvis utenriksdebattene. Aviser som er gjennomgått er *Aftenposten*, *Arbeiderbladet*, *Dagbladet*, *Bergens Tidende*, *Morgenbladet* og

Orientering. Aftenposten, Dagbladet, og Arbeiderbladets posisjoner i forhold til Vietnam-konflikten er beskrevet over i forbindelse med Melles hovedoppgave. Bergens Tidende var i likhet med Dagbladet en Venstreavis, men representerte høyrefløyen i partiet, og delte derfor synspunkter med Aftenposten i anerkjennelsessaken. Morgenbladet var på den tiden en konservativ avis, som var veldig imot anerkjennelse. Orienterings tilblivelse er beskrevet over, så det er vel ingen overraskelse at den venstreradikale ukeavisen var en pådriver for anerkjennelse. I tillegg til disse avisene har jeg benyttet meg sporadisk av artikler fra *VG* og *Norges Handels og Sjøfartstidende* (nå *Dagens Næringsliv*) der disse har dukket opp i Utenriksdepartementets arkiv. De var begge konservative aviser som hadde sterke motforestillinger mot å anerkjenne Nord-Vietnam.

Utenriksdepartementets arkivmateriale angående anerkjennelsen av Nord-Vietnam består hovedsaklig av interne notater og korrespondanse med ulike diplomatiske stasjoner verden rundt, men også av relevante avisartikler, pressemeldinger, og brev fra privatpersoner og organisasjoner til utenriksministeren eller regjeringen. Dette arkivmaterialet har derfor vært uvurderlig i arbeidet med oppgaven idet det har gitt meg et bredt utvalg av informasjon. Indre notater har gitt et bilde av embetsmennene i Utenriksdepartementets praktiske analyse av situasjonen, samt reaksjoner fra amerikanske embetsmenn. Det siste har korrespondanse med ambassaden i Washington gitt ytterligere informasjon om, og korrespondanse med ambasadene i Stockholm og København har blitt brukt til å gjøre rede for de svenske og danske anerkjennelsene. Andreassen nevner i sin masteroppgave om Ohio-kanalen tre mapper om anerkjennelsen av Nord-Vietnam han ikke fikk tilgang på i sin tid. Antakelig snakker han om de mappene jeg har sett på, men dessverre var det én ad-doss mappe med hemmelig materiale UD ikke kunne finne. Denne hadde imidlertid Andreassen tilgang på, så det er uvisst hvor denne mappen er blitt av med tanke på at han jobbet med dette materialet for få år siden. Mappen skal bestå av hemmelig materiale fra tiden til Borten-regjeringen. Jeg tør ikke å synse om hva mappen rent konkret kan inneholde, men det eksisterer ingen opplagt grunn til å tro at det skulle gjemme seg noe veldig oppsiktsvekkende der, til tross for mappens hemmeligstempel.

Av de som har behandlet anerkjennelsen i noen særlig grad før meg er det kun Tamnes som har hatt tilgang på i hvert fall deler av det UD-materialet jeg har brukt. Førstund var ikke inntatt i dette materialet i det hele tatt, da hans tilnærming var Norges forhold til USA, og ikke til Vietnam. Derfor har han i stor grad hatt tilgang til det samme amerikanske kildematerialet som undertegnede. Det amerikanske statsarkivet går ved navn *National Archives and Records Administration* og er spredd ut på lokasjoner over hele USA. Avdelingen for arkivet til State Department (det amerikanske

utenriksdepartementet) ligger i College Park, Maryland. Der fikk jeg tilgang til mapper med materiale som angår forholdet til Norge. Mesteparten av materialet består av korrespondanse med den amerikanske ambassaden i Oslo, men her fantes også korrespondanse mellom State Department og Det hvite hus som var verdifull for meg med tanke på reaksjonene fra øverste hold på amerikansk side. I forhold til disse reaksjonene var også *Nixon Presidential Library and Museum* i Yorba Linda, California til stor nytte. Her fikk jeg tilgang til materiale fra National Security Council (Nasjonalt sikkerhetsråd) som er Det hvite hus' organ for sikkerhets- og utenrikspolitikk ledet av presidenten selv. Spesielt korrespondanse mellom nasjonal sikkerhetsrådgiver Henry Kissinger og utenriksminister William P. Rogers avdekket ny informasjon om behandlingen av spørsmålet om Norge og Danmarks anerkjennelser av Nord-Vietnam på øverste hold i amerikansk administrasjon.

Likevel er det viktig å ikke overvurdere Norges posisjon på agendaen i Washington. Kildematerialet er der, men er ikke veldig omfattende. Den norske og danske anerkjennelsens plass i *the Nixon White House Tapes* illustrerer dette: Nixon hadde i all hemmelighet installert stemme-aktiverte mikrofoner i Det hvite hus som tok opp alle møter og telefonsamtaler på bånd. Innspillingene skulle senere avsløres i opprullingen av Watergate-skandalen, og 2636 timer fra tidsperioden februar 1971 til juli 1973 er i dag tilgjengelige for alle som ønsker å granske denne delen av Nixons presidentperiode. Kun et fåtall av samtalene er transkribert, men alle er journalført med samtaleemner og -deltakere. Og her kommer det illustrerende poenget mitt: jeg fant kun én samtale hvor de norske og danske anerkjennelsene var nevnt. Samtalen var mellom Nixon og Kissinger og varte i om lag ti sekunder før de skiftet samtaleemne. Så til tross for at de norske og danske anerkjennelsene av Nord-Vietnam *var* et tema på høyt hold i amerikansk administrasjon, illustrert blant annet gjennom korrespondansen mellom Kissinger og Rogers, var det nok ikke en sak presidenten selv satte av store porsjoner med tid til i sin travle timeplan.

Noe som videre demonstrerer den begrensede betydningen saken hadde for amerikanerne er fraværet av den i *FRUS*-serien. *FRUS* er en forkortelse for *Foreign Relations of the United States*, og er navnet på en bokserie med kommenterte kilder fra sentrale tema i amerikansk utenrikspolitikk. Utgaven som dekker temaet Vietnam og perioden 1970-1972 inneholder ingenting om den norske anerkjennelsen av Nord-Vietnam. Dette er ikke så overraskende. Det er viktig å huske på at Norges betydning for amerikansk utenrikspolitikk er og har vært minimal sammenliknet med USAs betydning for norsk utenrikspolitikk. Årsaken til dette ligger naturligvis i de respektive staters størrelse og posisjon i verdenssamfunnet: USA som en supermakt, og Norge som en småstat i Europas periferi.

Andre kilder har derimot overrasket mer i sitt fravær av informasjon om saken. Det er for eksempel oppsiktsvekkende at spørsmålet ikke ble diskutert på de nordiske utenriksministtermøtene. Referater fra disse finnes i Utenriksdepartementets arkiv. Som vi skal se skulle svenskene kjøre sitt eget løp i 1969 uten å konferere med de øvrige nordiske landene. Kanskje var det etter dette uaktuelt å ta temaet opp på utenriksministtermøtene, da det ikke lenger var et aktuelt spørsmål for dem.

Et annet sted jeg overraskende nok har endt opp tomhendt er i Stortingsarkivets referater fra Stortingets utvidede utenriks- og konstitusjonskomité. Andre kilder har fortalt meg at anerkjennelsesspørsmålet på vårparten 1971 ble vedtatt utsatt til høsten i nettopp den komiteen, men det var ikke å finne som et tema for møtene i Stortingsarkivets oversikt. Her kunne regjeringsprotokoller fra samme periode likevel utfyllt bildet til en viss grad, da spørsmålet ble diskutert i regjeringskonferanse før det ble sendt til utenrikskomiteen. Regjeringsprotokollene er tilgjengelig på Riksarkivet, men dessverre er protokollene fra Bratteli-regjeringen fortsatt klausulert. De er ikke åpne for allment innsyn før det er gått 40 år etter regjeringens avgang, i dette tilfellet den 18. oktober 2012. Protokollene etter Borten-regjeringen er derimot tilgjengelige i dag. Referatene fra tre konferanser i 1969 vitner om en alminnelig tilslutning innad i regjeringen til John Lyngs linje i spørsmålet.

På Riksarkivet ligger også John Lyngs privatarkiv. Her fant jeg blant annet manuskript til redegjørelser han holdt i Stortinget og relevante avisutklipp, men ingenting som jeg ikke allerede hadde funnet andre steder. Det kunne vært grunn til å håpe å finne stoff om anerkjennelsesspørsmålet i Lyngs utkast til memoarer. Det er nemlig bevart store mengder slike i arkivet hans. Det har seg også slik at de publiserte memoarene til Lyng ikke nevner anerkjennelsessaken i det hele tatt. Lyng ble nemlig uhelbredelig syk under arbeidet med det siste bindet, *Fra borgfred til politisk blåmandag: Erindringer 1968-1971*, og dette hindret ham i å fullføre flere utenrikspolitiske kapitler, deriblant det om Vietnam fra denne perioden. Men der utkast fra de tre første bindene ligger i privatarkivet, er utkast fra dette fjerde og siste bindet ikke-eksisterende i arkivet.

Til slutt skal det nevnes at jeg også har benyttet meg av muntlige kilder til oppgaven, i form av intervjuer med tre aktører fra perioden. De tre er Thorvald Stoltenberg, Rune Gerhardsen og Paul Thyness. Stoltenberg var involvert i anerkjennelsesspørsmålet på flere måter. Han var, til tross for sin tilhørighet til Arbeiderpartiet, sekretær for John Lyng under hele hans periode som

utenriksminister. Da Svenn Stray tok over ministerposten i 1970 ble Stoltenberg den første leder for LOs internasjonale kontor. Ved regjeringsskiftet i 1971 kom han tilbake til UD hvor han ble statssekretær under utenriksminister Andreas Cappelen, hvorpå han arbeidet med de praktiske arrangementer i forbindelse med opprettelsen av diplomatiske kontakter med Nord-Vietnam i 1971. Utover dette deltok Stoltenberg også i den komiteen på Arbeiderpartiets landsmøte i 1969 som vedtok programfestingen av anerkjennelse av Nord-Vietnam. I samme komiteen satt Rune Gerhardsen, som representant for Oslo. Gerhardsen var videre som AUF-medlem involvert i Vietnam-spørsmålet gjennom hans virksomhet som leder for en ungdomsgruppe under Solidaritetskomiteen for Vietnam. Da både Stoltenberg og Gerhardsen kom fra Arbeiderpartikretser, var det viktig for meg å også snakke med noen fra andre siden av det politiske spekteret. Paul Thyness var stortingsrepresentant for Høyre fra 1965 til 1981, og i perioden 1969 til 1972 satt han også i Stortingets utvidede utenriks- og konstitusjonskomité. Thyness var, til forskjell fra mange andre Høyre-politikere, svært opptatt av utenrikspolitikk og argumenterte ivrig mot anerkjennelse av Nord-Vietnam i Stortinget.

Oppgavens struktur

Oppgaven er i hovedsak strukturert kronologisk. Brudd i kronologien forekommer imidlertid som underkapitler der hvor det er hensiktsmessig for å forstå den videre gangen i hendingsforløpet. Etter innledningen, som du nå leser, følger to kapitler som gjør rede for bakgrunnen for oppgavens tema. Disse skal sette for konteksten til anerkjennelsesdebatten, og dermed for resten av oppgaven. *Kapittel 1. Bakgrunn A: Vietnam-konflikten og internasjonale reaksjoner* tar for seg Vietnam-konfliktens bakgrunn, amerikanske motiver for å engasjere seg i den samt de internasjonale reaksjonene USA ble møtt med i forbindelse med dette engasjementet. *Kapittel 2. Bakgrunn B: Norske reaksjoner på Vietnam-konflikten* gjør rede for Vietnam-spørsmålets stilling i Norge før anerkjennesspørsmålet ble aktualisert. I Norge, som i verden forøvrig, steg engasjementet for Vietnam i takt med den amerikanske opptrappingen av konflikten i 1965, på gata såvel som i politiske kretser.

Med *Kapittel 3. Anerkjennesspørsmålet aktualiseres* starter oppgavens hoveddel, som tar for seg selve studiet av anerkjennelsen. Kapittelet forteller om hvordan den norske anerkjennelsesdebatten oppstod i januar 1969, inspirert av det svenske vedtaket om anerkjennelsen som ble gjort tidligere den måneden. Spørsmålet ble raskt gjort til kampsak for Arbeiderpartiets venstrefløy, og *Kapittel 4. Arbeiderpartiet og anerkjennesspørsmålet* gjør rede for hvordan anerkjennelse av Nord-Vietnam

ble nedtegnet i Arbeiderpartiets program, til tross for ledelsens initiale aversjoner. Arbeiderpartiet skulle i løpet av de neste par årene presse på for å få gjennom et forslag om anerkjennelse i Stortinget, og *Kapittel 5. Utviklingen under den borgerlige regjeringen* redegjør blant annet for to utenriksdebatter, i henholdsvis 1969 og 1970, hvor den relativt parlamentarisk svake Borten-regjeringen skulle få prøvd seg mot opposisjonens krav. Arbeiderpartiet fikk tilbake regjeringsmakten i mars 1972, og nedtegnet anerkjennelsen av Nord-Vietnam i regjeringserklæringen. *Kapittel 6. Anerkjennelsen proklameres* tar for seg opposisjonens, og, ikke minst, amerikanernes reaksjoner. Deretter gjør det rede for den videre saksbehandlingen av vedtaket. Dette glir over i *Kapittel 7. Det endelige vedtak for anerkjennelsen*, som forklarer veien til det endelige stortingsvedtaket på høsten 1971. Her følger også de amerikanske reaksjonene i etterkant av det endelige vedtaket, inkludert omstendighetene rundt nesten-hjemkallelsen av den amerikanske ambassadøren. Det hele munner ut i en *Konklusjon* som oppsummerer og svarer på spørsmålene stilt i innledningen.

Kapittel 1. Bakgrunn A: Vietnam-konflikten og internasjonale reaksjoner

«If the Americans are not too stupid, they will put an end to this absurd war».²⁶ Disse ordene ble ytret av Frankrikes president Charles de Gaulle i forkant av amerikaniseringen av Vietnamkrigen i 1965. De Gaulle var den statslederen som var mest eksplisitt i kritikken av USA i denne perioden, men disse holdningene ble likevel delt av mange vestlige lands ledere og borgere. Amerikanerne fikk av den grunn problemer med å sanke støtte for sin sak i Vietnam, til og med hos sine nærmeste allierte. Dette kapittelet vil presentere og diskutere konteksten til de norske aktørenes handlinger og ytringer i forbindelse med prosessen som førte frem til anerkjennelsen av Nord-Vietnam i 1971. Krigshandlinger i Vietnam og utviklingen i fredsforhandlinger påvirket den norske prosessen, derfor inneholder kapittelets første del en redegjørelse av krigens gang før og under oppgavens periode. Videre vil denne delen svare på hva som var amerikanernes motivasjon for å gå til krig, hvordan omverdenen reagerte og hvordan disse reaksjonene igjen påvirket amerikanernes valg. Hvorfor gikk USA til krig når de møtte så mange motforestillinger fra sine allierte?

Den første Vietnamkrigen: Frankrikes kolonikrig²⁷

Landområdet som i dag utgjør Laos, Kambodsja og Vietnam var da andre verdenskrig brøt ut en fransk koloni kalt Fransk Indokina. Under krigen rykket japanerne inn i området, men lot det franske Tyskland-allierte Vichy-regimet beholde det administrative lederskapet. Samtidig vokste det frem nasjonalistiske bevegelser, og i 1941 dannet den kommunistiske nasjonalisten Ho Chi Minh opprørsgruppen Viet Minh. I mars 1945, da tyskerne var på vei mot nederlag i Europa og amerikanerne rykket stadig nærmere Japan i Stillehavet, tok japanerne over kontrollen av området gjennom et kupp mot det franske regimet. Et maktvakuum oppstod og Viet Minh fikk mulighet til å organisere seg over store deler av Indokina. Da krigen tok slutt og Japan kapitulerte i august 1945, startet det som snart skulle få navnet August-revolusjonen. Viet Minh samlet seg i Hanoi og

26 Logevall, «The Indochina wars and the Cold War, 1945-1975» i Leffler og Westad, red. *The Cambridge History of the Cold War*, 180

27 Delkapitlene «Den første Vietnamkrigen», «Den andre Vietnamkrigen» og «Presidentskifte og fredsforhandlinger» er i all hovedsak basert på Logevall «The Indochina wars and the Cold War» i Leffler og Westad, red. *The Cambridge History of the Cold War*; Michael H. Hunt, red. *A Vietnam War Reader. A Documentary History from American and Vietnamese Perspectives* (USA: The University of North Carolina Press, 2010); Stein Tønnesson, *Vietnam 1946: How the War Began* (Berkeley: University of California Press, 2010); Stein Tønnesson, *The Vietnamese Revolution of 1945: Roosevelt, Ho Chi Minh and de Gaulle in a World at War* (Oslo: International Peace Research Institute, 1991); Lloyd C. Gardner & Ted Gittinger, red. *The Search for Peace in Vietnam 1964-1968* (USA: Texas University Press, 2004); Pierre Asselin, *A Bitter Peace: Washington, Hanoi, and the Making of the Paris Agreement* (Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press, 2002)

erklærte Vietnam selvstendig, som Den demokratiske republikken Vietnam.²⁸ Franskmennene på sin side hadde planer om å gjenopprette kolonistytet fra før krigen, og denne situasjonen førte etter hvert til åpen krig mellom de to partene.

De første årene stod krigen kun mellom Frankrike og Viet Minh, men dette skulle endre seg. I 1950 anerkjente både Sovjetunionen og Kina Ho Chi Minhs kommunistiske regjering. Begge stater ytte økonomisk og materiell støtte, og Kinas leder Mao Zedong sendte også militær støtte til Viet Minh. USA, som frem til da hadde holdt seg offisielt nøytrale i konflikten, stilte seg på franskmennenes side med økonomisk støtte. Tidligere hadde amerikanerne vært for en avvikling av det franske koloniveldet i Indokina, men denne posisjonen måtte etter hvert vike til fordel for støtte til franskmennene, parallelt med dannelsen av alliansen med de europeiske demokratier mot Sovjetunionen. Videre var motivet til amerikanerne frykt for kommunismens spredning i Asia, en prosess som så ut til å allerede være i gang i forbindelse med flere kommunist-ledete opprør i regionen. De tolket også denne bevegelsen som en planlagt offensiv fra Sovjets side. Dette anses for øvrig som en feiltolkning i dag, ettersom Josef Stalins interesse for Sørøst-Asia synes å ha vært minimal på dette tidspunktet.

Den amerikanske støtten var økende, og det ble utover økonomisk og materiell støtte, sendt militære rådgivere. Franskmennene klarte likevel ikke å overvinne nordvietnameserne, og Dwight Eisenhower, som tok over presidentsetet i 1953, vurderte amerikansk militær intervensjon. Eisenhower hadde flere hensyn å ta: på den ene siden ville det være vanskelig å overbevise kongressen om å bevilge kapital til en krig som ikke så ut til å ha direkte relevans for amerikansk sikkerhet. På den andre siden rådet McCarthyismen i amerikansk politikk, og Eisenhower ønsket ikke å se «Who lost China?»-spørsmålet bli stilt igjen, denne gangen med henvisning til Vietnam. Samtidig var det en økende internasjonal stemning for en diplomatisk løsning, både i Europa og Asia. Amerikansk intervensjon lot dermed vente på seg, og Viet Minh slo franskmennene i et avgjørende slag ved Dien Bien Phu i 1954.

Franskmennene mistet viljen til å føre en krig mange av dets ledere ikke trodde kunne bli vunnet. Allerede dagen etter Dien Bien Phu samlet partene seg ved forhandlingsbordet i Genève. Flere NATO-land ønsket Frankrikes oppmerksomhet rettet mot Europa, og nøytrale asiatiske land ønsket en slutt på krigen, som de mente hindret utviklingen til flere nylig uavhengige stater i regionen. Også Kina og Sovjetunionen var interessert i en diplomatisk løsning på krigen. For begges del

²⁸ På norsk som regel kalt Nord-Vietnam.

gjaldt det å stagge amerikansk innflytelse i regionen, og Sovjet var i tillegg redd for at kineserne ville kunne øke sin innflytelse i Vietnam ved en forlengelse av krigshandlingene. Amerikanerne og Viet Minh var imidlertid mindre ivrige aktører i Genève. Viet Minh var lite villige til å kompromisere i en situasjon hvor de hadde hatt mulighet til å totalt overvinne franskmennene militært. Den amerikanske utenriksminister John Foster Dulles prøvde å overtale franskmennene til å fortsette kampen i den «frie verdens» interesse. Dulles mislyktes, og Genève-konferansen markerte slutten for den franske æraen i Indokina. Vietnam, Laos og Kambodsja ble erklært selvstendige. Kina og Sovjet klarte å få Viet Minh til å godta en avtale om en midlertidig todeling av landet, med planlagte nasjonale valg i 1956 med sikte på gjenforening. Vietnam ble delt ved den 17. breddegrad, og Viet Minh fikk kontrollen over den nordlige delen med omtrent halvparten av Vietnams 27 millioner innbyggere.

Genève-konferansen utgjorde et tilbakeslag for det amerikanske kaldkrigs-målet om å begrense kommunistisk ekspansjon. Samtidig åpnet todelingen for amerikansk innflytelse i den sørvietnamesiske staten som i sin tid hadde blitt opprettet av Frankrike. Eisenhower og Dulles støttet opp om den katolske nasjonalisten Ngo Dinh Diem som leder i Saigon. Diem var en svoren antikommunist, og hadde samtidig motarbeidet det franske koloniveldet med sikte på et uavhengig Vietnam. En støtte til ham signaliserte de amerikanske intensjonene, som var å stagge kommunismen, ikke etablere et nytt kolonivelde. Diem konsoliderte gradvis kontrollen, og den midlertidige todelingen av Vietnam fikk etter hvert karakter av å være en permanent løsning. Dette forsterket seg ytterligere da Diem i 1955, med visshet om Ho Chi Minhs sannsynlige nasjonale oppslutning, samt med amerikansk støtte, avviste valget som skulle holdes året etter. Republikken Vietnam (Sør-Vietnam) ble opprettet i sør, mens Hanoi konsentrerte seg om å bygge en sosialistisk stat i nord.

En stund så Sør-Vietnam ut til å kunne bli en både stabil og fruktbar enhet. Men den amerikanske hjelpen, som riktignok var høyst nødvendig, var med på å undergrave legitimiteten til Diems regime i befolkningen. Diem viste seg i tillegg å ha dårlige evner i politisk lederskap og manglet vilje og evne til å lytte til befolkningens behov. Han favoriserte den katolske befolkningen, og motsatte seg meningsfull politisk reform. Misnøye bygget seg opp mot regimet. Geriljaopprør oppstod på landsbygda og Front National de Liberté (FNL), også kalt Vietcong, ble dannet i 1956. Grupperingen bestod ikke bare av tidligere medlemmer av Viet Minh, men også av misfornøyde ikke-kommunister. De opererte uavhengig av regimet i Nord-Vietnam, som i starten var nølende med å gi opprøret sin støtte. Bønder, buddhistmunker og intellektuelle sluttet seg til opposisjonen

mot Diem på grunn av henholdsvis tvangsflyttinger, religiøs forfølgelse og antakelser om korrupsjon og fengsling av politiske opposisjonelle. Spesielt det religiøse opprøret, karakterisert av buddhistmunker som satte fyr på seg selv i Saigons gater, skapte uro i Sør-Vietnam.

I 1959 byttet Nord-Vietnam til en mer aggressiv strategi, da de åpnet en forsynings- og kommunikasjonslinje til Sør gjennom Laos og Kambodsja, kalt Ho Chi Minh-stien. To år etter kom nordvietnameserne til den konklusjonen at det ikke fantes noen fredelig løsning på opprøret i sør, og henvendte seg til Kina og Sovjetunionen for militær støtte ved en eventuell amerikansk intervensjon. I USA hadde John F. Kennedy på dette tidspunktet inntatt Det hvite hus, men før han kunne foreta seg noe i Vietnam måtte Laos tas hånd om. Der hadde Washington forsøkt å innføre et pro-vestlig styre, som en DRV-støttet guerillagruppe da så ut til å overvinne. Til tross for avtroppende president Eisenhowers råd om militær intervensjon, valgte Kennedy diplomati. Et Sovjet-støttet initiativ til en ny Genève-konferanse for Laos ble satt til verks, og en avtale ble signert i juli 1962. Kennedy kunne dermed konsentrere seg om Vietnam, hvorpå han ble bekymret over Diems manglende oppslutning i befolkningen i Sør. Kennedy-administrasjonen trodde ikke kommunistene kunne overvinnes med ham sittende ved makten, og ideen om et kupp formet seg. Det hele endte med at avhoppere fra Diems egen hær gikk til aksjon og likviderte den upopulære statslederen, på oppfordring fra amerikanerne. Bare tre uker senere ble Kennedy skutt i Dallas, Texas.

Den andre Vietnamkrigen: Amerikanernes inntog

Kennedy hadde riktignok intensivert den militære innsatsen i løpet av de siste årene, men han hadde, til tross for innstendige oppfordringer fra høytstående rådgivere, unnlatt å sette inn amerikanske hærstyrker. Før hans død i 1963 hadde han også kommet med signaler om at USA skulle trekke seg ut av konflikten, og mange historikere har spekulert i om Vietnams skjebne ville blitt en ganske annen om Kennedy hadde kommet seg hjem fra Dallas i live. Lyndon B. Johnson var nemlig av en annen oppfatning om Vietnam enn sin forgjenger. Han var ikke innstilt på tilbaketrekking, og fikk sitt påskudd til å gå til krig i august 1964 da det ble rapportert at to amerikanske krigsskip hadde blitt forsøkt torpedert i Tonkinbukta utenfor Nord-Vietnam. Episoden er kontroversiell, da usikkerheten fortsatt er stor om hvorvidt det var blitt avfyrt noen torpedoer eller ei. Men Johnson valgte å tro det, og fikk gjennom en resolusjon i Kongressen som i praksis gav presidenten myndighet til å gå til full krig.

Og full krig skulle det bli. USA satte i februar 1965 i gang bombeprogrammet «Operasjon Rolling Thunder» og gikk i mars inn i Nord-Vietnam med hærstyrker. «Amerikaniseringen» av krigen var et faktum, og den andre Vietnamkrigen var i gang. Sovjet og Kina svarte med å øke sin militære støtte til Nord-Vietnam, som ikke hadde tenkt å overgi seg til amerikanerne. Og nordvietnameserne skulle vise seg vanskelige å slå. USA ble nødt til å trappe opp innsatsen ytterligere, og antallet soldater på vietnamesisk jord økte fra 180 000 i 1965 til 536 100 i 1968. Men til tross for dette, samt den massive bombingene av mål i Nord-Vietnam, opplevde amerikanerne ingen reell fremgang i krigen.

På nyåret i 1968 fikk amerikanerne seg et sjokk da FNL og Nord-Vietnam satte i gang sin Tet-offensiv med angrep på en rekke sør-vietnamesiske byer og områder hvor amerikanerne hadde vært sikre på at de hadde kontroll. Selv om nordvietnameserne og FNL med dette fikk et psykologisk overtak på USA, opplevde de selv ti ganger så store tap av menneskeliv som fienden, og begge parter vurderte etter dette diplomati som en mer konstruktiv vei å gå for å unngå nederlag enn militære operasjoner. Kravet om å få en slutt på krigen vokste i den amerikanske opinionen, og den 31. mars meddelte Johnson at han ikke kom til å stille til gjenvalg som president samt at han ville delvis stoppe bombingene for å kunne få i gang fredssamtaler med Nord-Vietnam. I mai møttes partene for første gang i Paris i et forsøk på å innlede fredsforhandlinger. Fredssamtalene stod på stedet hvil i flere måneder, idet både amerikaneren og nordvietnameserne var mest opptatt med å gi hverandre skylden for krigen. Det at samtalene var åpne for offentligheten gjorde dem arena for propaganda snarere enn fruktbare fredssamtaler. Et håp ble likevel tent like før det amerikanske presidentvalget i oktober da Johnson beordret full bombestans, som hadde vært en forutsetning for Nord-Vietnam for å starte forhandlinger. Likevel var det andre hindre i veien for seriøse gjennombrudd i forhandlingene: Nord-Vietnam og FNL nektet å anerkjenne Saigon-regimet som en part i forhandlingene, og likeledes nektet Saigon å anerkjenne FNL. I tillegg tok nordvietnameserne bombestansen som et tegn på at Johnson var desperat på å få slutt på krigen. De utnyttet dette ved å gjøre seg enda mer umedgjørliche, i forsøk på å vinne slagene i samtalene som de ikke klarte på slagmarken.

Presidentskifte og fredsforhandlinger (med hovedvekt på oppgavens periode 1969-1972)

Republikaneren Richard Nixon vant presidentvalget i 1968. Han hadde lovet en rask slutt på krigen, som samtidig ivaretok Sør-Vietnams uavhengighet. Straks etter han hadde tatt sete i januar 1969 satte han i verk en «vietnamisering» av krigen. Dette innebar en gradvis tilbaketrekking av

amerikanske styrker, samt en opprustning av den sør-vietnamesiske hæren. Nixon la ny vekt på forhandlinger, da han hadde sett hvordan militær konfrontasjon ikke hadde ført frem. I august startet USAs nasjonale sikkerhetsrådgiver Henry Kissinger hemmelige fredssamtaler i Paris med Nord-Vietnams representant Xuan Thuy. De klarte fortsatt ikke å komme til enighet, da ingen av partene var villige til å gi nevneverdige innrømmelser. Thuy ville ha Saigon-regimet avsatt og erstattet med en koalisjonsregjering som inkluderte FNL, samt tilbaketrekking av alle amerikanske styrker fra Vietnam. Kissinger ønsket våpenhvile for hele Indokina, den demilitariserte sonen mellom Nord og Sør anerkjent og respektert som politisk grense mellom de to enhetene, og en utveksling av krigsfanger. Kravene var uforenelige, hadde blitt stilt av begge parter i ett og et halvt år allerede, og skulle hindre en utvikling i forhandlingene i lang tid fremover. Ingen var villige til å gi noen innrømmelser, og krigshandlingene fortsatte mens samtalene foregikk.

Nixon svarte på nordvietnamesernes steilhet ved å øke bombingene. I 1970 rykket amerikanerne og sørvietnameserne inn i Kambodsja for å slå ned på forsyningslinjene og de gjemte militærbasene Nord-Vietnam og FNL hadde der. Et kontroversielt, hemmelig bombetokt over Kambodsja fulgte, som et forsøk på å bedre den amerikanske posisjonen ved forhandlingsbordet. Det Nixon oppnådde først og fremst var å sette i gang store protester fra den voksende antikrigsbevegelsen på hjemmebane. Men vietnamiseringen og utvidelsen av krigen til Kambodsja skapte også visse problemer for Nord-Vietnam. I løpet av 1969 og 1970 tapte både de og FNL terreng i Sør-Vietnam, og startet dermed å anse forhandlinger som en foretrukken vei til å løse konflikten. I februar 1970 ble de hemmelige samtalene igjen tatt opp, men gjennombrudd lot fortsatt vente på seg. Uenigheten dreide seg om en datosetting for amerikansk tilbaketrekking. Nixon-administrasjonen nektet å sette en dato før nordvietnameserne kunne gå med på en våpenhvile, trekke styrkene sine ut fra Sør-Vietnam og løslate krigsfanger. Nordvietnameserne, denne gang representert ved sjefsforhandleren i de offisielle forhandlingene Le Duc Tho, nektet å forhandle om disse spørsmålene før amerikanerne publiserte en tidsplan for tilbaketrekking.

Med slik stahet ved forhandlingsbordet, var det bare utviklingen i krigføringen som kunne endre posisjonene. Et sørvietnamesisk angrep på Laos i februar 1971 var ment å bevise vietnamiseringens suksess, men ble slått tilbake av den nordvietnamesiske hæren. Nixon og Kissinger tok konsekvensene av fiaskoen, og myket opp holdningen i fredsforhandlingene sommeren 1971. De var nå villige til å sette en dato for tilbaketrekking som del av en avtale om våpenhvile for hele Indokina, samt utveksling av krigsfanger. Det nye var at Washington kunne gå med på en midlertidig tilstedeværelse av nordvietnamesiske tropper i Sør etter en våpenhvile. Tho svarte med å

presentere et nipunkts forhandlingsforslag, som representerte en ny forhandlingsvillighet fra Nord-Vietnams side. Samtalene den sommeren representerte et ørlite gjennombrudd i de hemmelige fredsforhandlingene. Likevel var det flere avgjørende punkter hvor partene ikke klarte å møtes, så forhandlingene skulle nok en gang svinne bort i intet.

Partene fokuserte igjen på militære midler for å oppnå målene sine. Fra mars til oktober 1972 skaffet Nord-Vietnam seg en bedre posisjon etter det som blir kalt Påskeoffensiven, en operasjon hvor Nord-Vietnam og FNL sammen angrep sør-vietnamesiske og amerikanske militære mål. For å justere svarte amerikanerne med Julebombingene, en kort og massiv bombeoperasjon mot 77 mål i Nord-Vietnam. På nyåret i 1973 fikk fredsforhandlingene endelig sitt gjennombrudd. Kissinger tillot nordvietnameserne å ha styrker på sør-vietnamesisk jord, og Tho gav opp kravet om at Saigon-regjeringen måtte gå av. Sørvietnameserne var skeptiske til å la den nord-vietnamesiske hæren bli igjen i landet, men bøyde av da Nixon lovte å komme dem til unnsetning om kommunistene skulle finne på å angripe igjen. Den 27. januar 1973 ble våpenhvilen undertegnet, og amerikanerne startet en tilbaketrekking av hæren som skulle fullføres innen 60 dager.

USAs motiver og samtidige motforestillinger mot krigføringen

Så hvorfor gikk USA i utgangspunktet til krig i Vietnam? Hvorfor trosset de de Gaulle og hans meningsfeller blant de allierte og satte i gang Rolling Thunder i stedet for å stoppe den «absurde krigen»? Vi har sett at USA var redd for kommunismen og at denne skulle bre seg i regionen. Allerede fra den første Vietnamkrigens første fase, hvor USA holdt seg nøytrale, oppstod denne frykten hos amerikanerne. Eisenhower lanserte begrepet dominoteori 7. april 1954, men ideene bak kan spores helt tilbake til 1949. Dette var året da Mao og kommunistene tok over Kina, og kommunister ledet opprør i Indonesia, Burma, Malaysia og på Filippinene. Ingen av disse opprørene skulle vise seg å føre frem for kommunistene, Maos maktovertakelse fikk altså ingen dominoeffekt. Men til tross for dette skulle dominoteorien på ingen måte miste sin posisjon som motivasjon for amerikanernes engasjement i Indokina. Imidlertid skulle den gjennomgå visse endringer. Den psykologiske komponenten hadde alltid vært en del av dominoteorien, men på midten av 60-tallet fremtrådte den som helt sentral. USA var leder av «den frie verden» og så det som sin oppgave å beskytte denne mot kommunismen. Supermaktens troverdighet stod på spill i Vietnam, og amerikanske embetsmenn så på det som avgjørende å demonstrere overfor sine europeiske allierte at de var villige til å gå til krig for å beskytte sine grunnleggende interesser. Dette skulle styrke tilliten til amerikanerne i Europa, og dermed demme opp for eventuelle

sovjetiske sjarmoffensiver i regionen.²⁹

I Europa og verden for øvrig hadde man derimot et nærmest motsatt syn på saken. Her hadde man liten tro på at konflikten i Indokina kunne løses med militærmakt, og USA ville dermed miste troverdighet på grunn av dårlig dømmekraft ved å gå til militær aksjon. Europeerne mente også at amerikanerne prioriterte feil ved sitt engasjement i Vietnam, en holdning som skulle vokse ytterligere etter hvert som krigen utspilte seg og amerikanerne trakk ut stasjonerte soldater fra Europa og sendte dem til Vietnam.³⁰ En annen årsak til europeernes initiale skepsis var at stemningen for krig blant sørvietnameserne selv var laber. Allerede tidlig i 1964 hadde krigstrøttheten bredt seg i befolkningen, og det var bred støtte for en rask avslutning på krigen både blant bønder og byfolk. Det var amerikanerne som ville ha krig, og ikke folket som de tilsynelatende skulle hjelpe. Videre var det mange som mente at den sino-sovjetiske splittelsen, som hadde økt avstanden mellom Sovjet og Kina betydelig gjennom 1963, åpnet for en politisk løsning av konflikten. Til slutt mente mange at avspenningen mellom Sovjet og USA som hadde etterfulgt Cuba-krisen i 1962 gjorde at konflikter i den tredje verden ikke lenger spilte en stor rolle i supermaktpolitikk. Det siste synet forfektet blant andre FNs burmesiske generalsekretær U Thant.³¹

Disse holdningene til krigen skulle skape stor irritasjon hos, og til en viss grad problemer for amerikanerne. Holdningene korrelerte med og var med på å påvirke sammenbruddet til den kalde krigens paradigme og det Frank Costigliola kaller de atlantiske aksiomene. Den kalde krigens paradigme var en utbredt oppfatning i vest at den sovjetiske kommunismen representerte en militær trussel mot Vesten, og kampen mot den var det styrende prinsipp for de vestlige lands utenrikspolitikk. De atlantiske aksiomer var et sett av oppfatninger som tilhørte dem som anså amerikansk lederskap av den vestlige alliansen som både nødvendig, demokratisk, klokt, moralsk og populært. Uenighet oppstod når utenomeuropeiske områder var objektivet, og det nevnte paradigme og aksiom ble utfordret på 1960-tallet. Det var Frankrikes president Charles de Gaulle som legitimerte utfordringen ved å avvike fra Washingtons syn i stadig flere utenrikssaker.³² Når det

29 Logevall «The Indochina wars and the Cold War», i Leffler og Westad, red. *The Cambridge History of the Cold War*, 297; Frank Costigliola «The Vietnam War and the Challenges to American Power in Europe», i Lloyd C. Gardner og Ted Gittinger, red. *International Perspectives on Vietnam* (USA: Texas A&M University Press, 2000), 146-47

30 Logevall, «The Indochina wars and the Cold War», i Leffler og Westad, red. *The Cambridge History of the Cold War*, 297 og Geir Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945: From «Empire» by Invitation to Transatlantic Drift* (Oxford: Oxford University Press, 2003), 157

31 Fredrik Logevall, «America Isolated: The Western Powers and the Escalation of the War», i Andreas W. Daum, Lloyd C. Gardner og Wilfried Mausbach, red. *America, the Vietnam War, and the World* (Cambridge: Cambridge University Press & German Historical Institute, 2003), 179

32 Costigliola «The Vietnam War and the Challenges to American Power in Europe» i Gardner og Gittinger, red. *International Perspectives on Vietnam*, 143; Lundestad, *The United States and Western Europe since 1945*, 112-113

gjaldt Vietnam uttrykte de Gaulle eksplisitt kritikk av USAs politikk. Han ønsket amerikanerne ut av Sør-Vietnam gjennom det han kalte en nøytralitetsavtale. Han innså at det antakelig ville føre til et Vietnam ledet av kommunistene, men anså ikke dette som et stort problem da han mente at landet ville bli mer vietnamesisk enn kommunistisk. Britene gjorde også fremstøt ovenfor amerikanerne for å få i gang fredsforhandlinger, da de mente at en eventuell bombing av Nord-Vietnam ville ha en motsatt effekt av hva som var ønskelig.³³

Lyndon Johnson ble svært fornærmet av at Frankrike og Storbritannia forsøkte å sette begrensninger for amerikanernes handlingsfrihet. Han fortsatte å holde fast på de atlantiske aksiomer og ideen om at USA skulle være den som ledet an i alliansen. Etter amerikanernes oppfatning hadde de andre landene nærmest plikt til å støtte dem på den internasjonale arena.³⁴ Det neste steg for Johnson ble rekrutteringskampanjen «More Flags», som ble satt i gang i april 1964. Målet var å få allierte land til å bidra med militære styrker i Vietnam for å styrke den sør-vietnamesiske regjeringen og demonstrere den antikommunistiske verdens engasjement ovenfor Nord-Vietnam. Kampanjen skulle vise seg å bli svært lite innbringende for amerikanerne: Etter å ha prøvd seg i flere omganger i løpet av et års tid fikk USA kun med seg Australia, New Zealand og Sør-Korea av 34 spurte land verden over. Ingen NATO-land var villige til å stille med styrker. Allikevel var det få som uttalte sterk kritikk av amerikanerne i denne tiden før opptrappingen av krigen. De allierte landenes bidrag var preget av lunken retorisk støtte, men ingen militær. More Flags-kampanjen var umiddelbart en mislykket affære, men den bidro i alle tilfelle til en neddyssing av de alliertes misnøye. Så om kampanjen ikke hjalp Johnson direkte, tillot de alliertes relative taushet ham i det minste å iverksette operasjon Rolling Thunder vinteren 1965.³⁵

De nye europeiske holdningene om USA, forfektet først av De Gaulle, fikk konsekvenser for den europeiske folkeopinionen også. Spesielt de unge sluttet seg til protestbevegelser mot amerikanernes krigføring i Vietnam. De hadde vokst opp med USA som et demokratisk symbol, som frigjør fra nazistene, beskytter mot den røde armé, og motoren til den liberale, vestlige kapitalismen. Fra midten av 1960-tallet fikk de TV-bilder av tungt bevæpnede amerikanske soldater som ødela landsbyene til forsvarsløse vietnamesiske bønder. Inntrykkene gjorde at det ble satt store spørsmålstegn ved den USA-ledete vestlige alliansen, og det amerikanske engasjementet i Vietnam.

33 Logevall, «America Isolated», i Daum, Gardner og Mausbach, red. *America, the Vietnam War, and the World*, 180-182

34 Costigliola, «The Vietnam War and the Challenges to American Power in Europe», i Gardner og Gittinger, red. *International Perspectives on Vietnam*, 150

35 Logevall, «America Isolated», i Daum, Gardner og Mausbach, red. *America, the Vietnam War, and the World*, 183-194

Antikrigs-demonstrasjoner, som for øvrig først dukket opp i USA, ble en nærmest dagligdags affære ikke bare i Europa, men hele den vestlige verden. Byer som London, Tokyo, Stockholm, Vancouver, Brussel og Johannesburg opplevde alle at store folkemasser tok til gatene for å protestere.³⁶

Konklusjon

Vi har sett at det på 1960-tallet foregikk endringer i maktforhold på den internasjonale arenaen. Den amerikanske dominansen som hadde preget Vesten siden andre verdenskrig ble utfordret av nye europeiske holdninger hvor fokuset på å bekjempe kommunismen var svekket, og dermed også behovet for, og ønsket om amerikansk lederskap. Amerikanerne selv tviholdt på den annen side på gamle paradigmer og aksiomer, og var tilsynelatende ikke villige til å gi slipp på sin rolle som ledende makt i Vesten. Europeernes nye holdninger og amerikanernes uvilje til å imøtekomme dem fikk store konsekvenser for det som kom til å skje i Vietnam. Amerikanerne holdt fast på sine egne analyser av situasjonen i Vietnam og konsekvensene av en krig, til tross for sine alliertes motstridende forestillinger. Konsekvensen av dette var at de gikk til krig i Vietnam uten militær støtte fra NATO-landene, og dermed stille svakere i krigen enn hva som på forhånd var ønskelig for amerikanerne.

36 Costigliola, «The Vietnam War and the Challenges to American Power in Europe», i Gardner og Gittinger, red. *International Perspectives on Vietnam*, 153; Logevall, «America Isolated», i Daum, Gardner og Mausbach, red. *America, the Vietnam War, and the World*, 195

Kapittel 2. Bakgrunn B: Norske reaksjoner på Vietnam-konflikten

Det var mange i Norge som delte de Gaulles syn på den «absurde krigen» amerikanerne førte. Saken skapte stor strid i politikken og frembrakte et bredt engasjement i folket. Konflikten i Vietnam fikk oppsiktsvekkende stor oppmerksomhet i norsk offentlighet, med tanke på hvor langt unna krigshandlingene utspilte seg. Kapittelet vil redegjøre for de norske aktørenes posisjoner i forhold til konflikten forut for debatten om anerkjennelse. Også innenrikspolitiske faktorer virker inn på utenrikspolitiske avgjørelser. Hvilke hjemlige hendelser og aktører preget Vietnam-debatten, og på hvilken måte?

Norske posisjoner før den amerikanske opptrappingen i 1965

I kjølvannet av andre verdenskrig var de fleste norske partiene enige om de prinsipielle målene for avkoloniseringen. Man ønsket en gradvis og fredelig avvikling av koloniene. Denne politikken bød ikke på store problemer i forholdet til Storbritannia, som var den største kolonimakten på denne tiden. Britene viste en større fleksibilitet overfor koloniene enn de andre kolonimaktene, og nordmennene viste større forståelse overfor britene på grunn av det nære forholdet landene mellom. Franskmennene, derimot, bød på mer hodebry. De førte en blodig kolonikrig i Algerie, som Norge reagerte kraftig på gjennom kanaler som FN og NATO. Men med krigen i Indokina oppstod større divergens blant norske politikere. Problemet var at frigjøringsbevegelsen her var dominert av kommunister. Dreide det seg om en nasjonal frigjøringskrig, eller skulle konflikten ses i sammenheng med en verdensomspennende kommunistisk aggresjon? Høyresiden, sammen med utenriksledelsen, delte amerikanernes tro på dominoteorien og at Viet Minh var et verktøy for Sovjetunionen brukt til å etablere kommunismen i Sørøst-Asia. Politikerne på venstresiden holdt seg i stor grad til teorien om nasjonal frigjøringskrig, og disse reagerte kraftig da utenriksminister Halvard Lange i 1952 støttet en NATO-resolusjon om støtte til Frankrikes krigføring.³⁷

Etter Geneve-avtalen i 1954 forsvant Vietnam mer eller mindre fra den offentlige debatten, og skulle ikke dukke opp igjen før i 1964. Dette gjorde at anerkjennelsen av Sør-Vietnam kunne gå forbi i stillhet, i rak motsetning til hva anerkjennelsen av Nord-Vietnam gjorde et tiår år etter. Anerkjennelsen av Sør-Vietnam var en gradvis prosess: I 1948 opprettet Norge et konsulat i Saigon for å ivareta skipsfartsinteressene i området. Da Sør-Vietnam ble proklamert som republikken

³⁷ Eriksen og Pharo, *Kald krig og internasjonalisering*, 177-182

Vietnam i 1955 fortsatte konsulen sitt virke der, og i 1960 ble en ny konsul utnevnt da den gamle trakk seg tilbake. Det ble aldri utnevnt eller sideakkreditert noen ambassadør til Saigon, men i 1962 sideakkrediterte Sør-Vietnam sin ambassadør i Bonn til Oslo. På hvilket tidspunkt anerkjennelsen faktisk forelå blir en skjønnsak, men med de forbindelsene som eksisterte mellom landene i 1962 er det hevet over enhver tvil at en anerkjennelse de jure i hvert fall forelå da.³⁸

Da Vietnam det siste tiåret ikke hadde utgjort noen større del av den offentlige debatten hadde de norske posisjonene heller ikke forandret seg nevneverdig i forkant av den amerikanske opptrappingen av krigen i 1965. Da Norge, ved utenriksminister Lange, omtrent på samme tiden kritiserte USA i NATO for Cuba-boikotten, var signalene mer varierte med hensyn til Vietnam. Dominoteorien holdt stand hos den norske utenriksledelsen, og Norge støttet i stor grad sin alliertes involvering i konflikten. Anerkjennelsen av Sør-Vietnam ble nok oppfattet som en bekreftelse på denne støtten. Men den norske venstresidens meninger hadde også en innflytelse på den linjen Lange fulgte i forhold til Vietnam, så støtten til USA var så absolutt ikke av fullendt karakter. I NATO kritiserte Lange amerikanerne for å ta i bruk militære midler og å overse forhandlingsløsninger på konflikten. Faktisk var Norge, sammen med Frankrike, blant landene som kritiserte USA sterkest i forkant av opptrappingen av krigen i 1965. Da amerikanerne ønsket at flere land skulle yte økonomisk bistand til Sør-Vietnam avsto Lange dels av frykt for at Norge skulle bli dratt inn i konflikten, og dels av hensyn til den økende skepsisen til det amerikanske engasjementet som befant seg i Arbeiderpartiet og på venstresiden ellers.³⁹

Etter den amerikanske opptrappingen i 1965: økende norsk engasjement for Vietnam

Etter amerikanernes iverksetting av Operasjon Rolling Thunder den 2. mars 1965 ble Vietnamkrigen et hett tema i den norske samfunnsdebatten. TV-bilder fra krigsområdene forsterket inntrykkene fra krigen, og påvirket også vanlige norske folks engasjement. Allerede den 11. mars kom den første protestaksjonen mot krigen. Det var Studentersamfunnet ved Universitetet i Oslo som stod som arrangør. Med seg på laget hadde de organisasjoner som Folkereisning mot krig (FMK), partiungdommen i Sosialistisk Ungdomsforbund (SUF), Norges Kommunistiske Ungdomsforbund (NKU), Arbeidernes ungdomsfylking (AUF) og Unge Venstre, samt et knippe representanter fra fagbevegelsen. Ytterligere slagkraft fikk protestaksjonen av en innledende tale av

38 Sveen, «Arbeiderpartiet og vietnamspørsmålet 1965-1967», 5; St. t. 7b 29.01.1969, 2106

39 Eriksen og Pharo, *Kald krig og internasjonalisering*, 394-395; Sveen, «Arbeiderpartiet og vietnamspørsmålet 1965-1967», 5-6

helsedirektør og arbeiderpartimedlem Karl Evang. Aksjonen regnes som startskuddet for en tilkommende vietnambevegelse, som skulle vokse seg stor og innflytelsesrik mot slutten av tiåret. En annen viktig hendelse for Vietnam-debatten i 1965 var Kjartan Slettemarks «Vietnam-bilde». Bildet stod utstilt utenfor Stortinget som en del av utstillingen «Byens bilde», hvor kunstverk ble utstilt på rundgang i et forsøk på å nå ut til et publikum utover dem som frekventerte galleriene. Slettemarks bilde inneholdt et amerikansk flagg tilsølt med blod fra et spedbarn såret av napalm, og hadde påskrevet teksten: «Av rapport fra Vietnam: Barn overskylls av napalm. Deres hud brennes til svarte sår og de dør». Bildet skapte enorme reaksjoner, og ble fysisk gått løs på hele tre ganger, siste gangen med øks. Sammen med ad hoc protestaksjoner som den 11. mars, skapte Slettemarks bilde store overskrifter og intensiverte debatten om Vietnamkrigen.⁴⁰

Ifølge James Godbolt, som har skrevet en historisk fremstilling om den norske Vietnam-bevegelsen, forårsaket «Vietnam-bildet» en vending i Vietnam-diskursen. Debatten forflyttet seg fra maktens korridorer og ut til de mer folkelige kanaler, og med det tok den moralske dimensjonen i stor grad over for mer realpolitiske aspekter. Det kan tenkes at det økende folkelige engasjementet tvang politikerne til å ta standpunkt med hensyn til Vietnam-spørsmålet, for det vokste etter sigende frem en tydelig motstand mot krigen også hos partiene. I bresjen for denne motstanden stod Sosialistisk Folkepartis Finn Gustavsen, som riktignok hadde markert seg som en krigsmotstander enda tidligere. Allerede 7. august 1964, i kjølvannet av amerikanernes gjengjeldelsesaksjon etter episoden i Tonkinbukta, tok Gustavsen opp Vietnam-spørsmålet i Stortinget og spurte hvordan Norge kunne bidra til å forhindre videre krigshandlinger.⁴¹ Etter Operasjon Rolling Thunder ble satt i verk i mars 1965 tok Gustavsen igjen til orde i Stortinget og etterlyste en kraftigere kritikk av USA fra utenriksminister Langes side. Lange hadde riktignok kritisert amerikanerne for deres midler, men ikke tatt markert avstand til deres nye intensivering av krigen. Gustavsen pekte på Norges medlemskap i NATO, og mente forventninger derfra var det som holdt Norge fra å ta større avstand fra amerikanerne i forhold til Vietnam.⁴²

Arbeiderpartiet og Vietnam-spørsmålet etter 1965: venstrefløyen vinner frem

Det var neppe overraskende at SF, som befant seg på ytterste venstre fløy i Stortinget, skulle innta et slikt standpunkt. Men motstanden mot USAs krigføring i Vietnam skulle etter hvert favne

40 Godbolt, *Den norske vietnambevegelsen*, 27-38

41 St. t. 7c 07.08.1964, 3831

42 Godbolt, *Den norske vietnambevegelsen*, 41-42

bredere. AUF deltok som nevnt i massedemonstrasjonen den 11. mars. Moderpartiet så ikke med blide øyne på dette, da det ble tolket som en for stor tilnærming til SFs politikk. Partiet og regjeringens hovedsyn på konflikten forble fram mot stortingsvalget høsten 1965 riktignok preget av en konsekvent kritikk av bombingene, men samtidig en anerkjennelse av at amerikanerne hadde rett og plikt til å være i Vietnam for å hjelpe sørvietnameserne mot aggressive nordvietnamesere, som de mente hadde angrepet først. Det betød ikke at det ikke eksisterte motstridende meninger. Både innad i partiet, i arbeiderpressen (spesielt Arbeiderbladet), i fagbevegelsen og i aller høyeste grad i AUF vokste det i denne perioden frem en opposisjon mot dette synet. Men i anledning høstens stortingsvalg dempet den interne opposisjonen kritikken mot regjeringen i denne saken, så det var ikke snakk om noen markant splittelse i partiet enda.⁴³

Arbeiderpartiet gjorde et skuffende valg, og en borgerlig koalisjon bestående av Høyre, Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti dannet regjering høsten 1965. Med unntak av en måneds lang periode under John Lyngs regjering i 1963 befant Arbeiderpartiet for første gang siden andre verdenskrig seg da i opposisjon. Denne nye posisjonen gav avvikende syn innad i partiet muligheter for å blomstre. Den utenrikspolitiske opposisjonen fikk ny vind i seilene og søkte samarbeid mot venstre i politikken. Dette skjedde først og fremst gjennom arbeidet i Solidaritetskomiteen for Vietnam fra og med desember 1965, hvor SF og NKP også var involvert. Ledelsen i både AUF og Arbeiderpartiet var sterkt kritiske til denne dragingen mot partiene til venstre, og startet tidlig å motarbeide Solkoms virksomhet. Kløften mellom partiledelsen og opposisjonen økte gjennom 1966 i forhold til Vietnam-spørsmålet. Der ledelsen holdt fast på støtten til USA, vokste ideen om amerikanerne som imperialister fram i opposisjonen, og med det et krav om solidaritet til FNL. Det var imidlertid ikke bare i Vietnam-spørsmålet det hersket uenighet mellom utenriksopposisjonen og partiledelsen. Det vokste også frem et krav om utmeldelse av NATO og en motstand mot partiets ambisjoner om EEC-medlemskap. Disse sakene ble likevel satt til side av opposisjonen til fordel for Vietnam-saken foran det som skulle bli et avgjørende landsmøte for partiets Vietnam-politikk i 1967.⁴⁴

Til tross for at landsmøtet ble avholdt få måneder før et spesielt viktig kommunevalg, kom Vietnam til å dominere debatten. I forslaget til utenrikspolitisk manifest, som også partileder Trygve Bratteli baserte sin omtale av krigen i sin innledningstale på, forelå det krav om bombestans og oppfordring til fredsforhandlinger uten direkte kritikk av USA. Faktisk hadde forslaget blitt utformet på en måte

43 Sveen, «Arbeiderpartiet og vietnamspørsmålet 1965-1967», 7-28

44 Sveen, «Arbeiderpartiet og vietnamspørsmålet 1965-1967», 112-114

som unngikk å nevne USA overhodet. Det var åpenbart at partiledelsen fremdeles vegret seg for å velge side i konflikten, og opposisjonen kom med kraftig kritikk av dette. Kravet derfra var at Arbeiderpartiet måtte ta parti med FNL mot USA, på den bakgrunn at det var en nasjonal og sosial kamp som foregikk i Vietnam. Flere så også kampen i sammenheng med nord-sør konflikten mellom rike og fattige land. Derfor var det opplagt at et sosialistisk parti som Arbeiderpartiet måtte vise solidaritet med frigjøringsfronten. Utfallet av debatten ble at opposisjonen fikk fullt gjennomslag for sitt syn i saken, uten at ledelsen gjorde store anstrengelser for å hindre det. Det utenrikspolitiske manifestet som ble vedtatt innebar total støtte til FNL samt en tydelig avstandtagen til den amerikanske Vietnam-politikken.⁴⁵

Hvordan kunne det ha seg at venstrefløyens syn vant frem og snudde opp-ned på partiets offisielle standpunkt i Vietnam-spørsmålet, og det uten å møte noe særlig motstand fra partiledelsen? For det første var trykket fra opposisjonen etter valget i 1965 etter hvert blitt svært høyt. Dette hadde også steget i takt med den stadige opptrappingen av krigen og krigsmotstanden innad i USA. Ledelsen kan derfor ha forstått på forhånd at det var en kamp de var dømt til å tape, og bøyde av for ikke å gå på et uunngåelig nederlag. Ei heller ville en nedkjempelse av opposisjonen på et åpent landsmøte virke særlig styrkende på samholdet i partiet foran det viktige kommunevalget. Videre er det sannsynlig at ledelsen var villig til å gi konsesjoner i Vietnam-saken for å verne om oppslutningen om NATO og EEC. Disse to spørsmålene dannet kjernen av partiets utenrikspolitikk, mens Vietnam naturligvis ble regnet som en mindre og mer perifer sak. En radikal uttalelse om Vietnam ville ikke få så store praktiske utslag på politikken så lenge den ikke også inneholdt et krav om utmeldelse av NATO.

Arbeiderpartiet hadde altså fått et radikalt landsmøtevedtak og med det en ny kurs for Vietnam-spørsmålet. Samtidig er det rimelig å anta at den enigheten som vedtaket hadde skapt for partiet kun var av formell art, og at ledelsen reelt sett beholdt sine gamle holdninger. Halvard Lange uttalte senere at han ikke hadde vært helt frisk på landsmøtet, og derfor avstod fra å ta til motmæle mot opposisjonen. Men hadde han kunnet tale skulle han ha gjort klart at han mente at FNL var en terroristisk bevegelse, som det var unaturlig for et demokratisk parti å gi uforbeholden støtte. Lange forsvant ut av ledelsen ikke lenge etter landsmøtet, men det er ikke usannsynlig at andre i ledelsen delte hans syn.

45 Nyhamar, *Nye utfordringer*, 97-104; Melle, «Frå kommunistisk aggresjon til nasjonal kamp», 91-99

Den borgerlige regjeringen og Vietnam-spørsmålet: hemmelig formidlingskanal og nær regjeringskrise.⁴⁶

Innad i den borgerlige koalisjonsregjeringen fantes et enormt spenn i forhold til Vietnam-spørsmålet. På den ene siden var en radikal fraksjon i partiet Venstre bestående av blant andre formann Gunnar Garbo, stortingsrepresentant Ludvig Botnen og vararepresentant Olaf Kortner, som var meget kritiske til USAs engasjement i Vietnam. Disses holdninger i utenrikspolitikken lå nærmere Arbeidepartiets enn egen regjering. På motsatt side av spekteret var Høyres mest konservative fløy. Denne bestod blant andre av parlamentarisk leder Svenn Stray, Bernt Ingvaldsen, og Erling Petersen, og disse var ivrige forsvare av amerikanernes politikk. Imellom disse to ytterpunktene lå Senterpartiet og Kristelig Folkeparti, som begge lå relativt lavt i Vietnam-debatten, samt de mer moderate krefter i Høyre og Venstre. Den store spennvidden i regjeringen angående Vietnam skulle i 1967 nær skape regjeringskrise i forbindelse med den episoden som går under navnet «Botnen-saken». Men for å forstå Vietnam-debatten under den borgerlige regjeringen, er det avgjørende å ha kjennskap til Høyres utenriksminister John Lyngs rolle i det hele.

Lyng selv befant seg i sentrum når det gjaldt holdningen til Vietnam-spørsmålet, noe som plasserte ham godt til venstre innenfor sitt eget parti. Han var overbevist om at en militær løsning på konflikten var usannsynlig, og startet allerede i 1966 å arbeide for å få partene til forhandlingsbordet. Både i Stortinget og i FN oppfordret Lyng til alternative tolkninger av både Nord-Vietnam og USAs initiale forhandlingskrav som tilsynelatende så uforenelige ut og dermed hindret partene å komme i dialog. Lyngs pragmatiske holdning til konflikten skyldtes delvis hans intellektuelle tilnærming til politikken, og kanskje også hans store grad av fokus på innenrikspolitikken i sitt virke som utenriksminister, men etter hvert skulle også rent konkrete forhold gjøre det strengt nødvendig for Lyng å beholde en slik posisjon utad i spørsmålet. I løpet av sommeren 1967 ble det nemlig opprettet en hemmelig formidlingskanal mellom Nord-Vietnam og USA gjennom den norske ambassaden i Peking, og Lyng var en av svært få nordmenn som kjente til kanalen mens den var aktiv.

Det hele startet med at Nord-Vietnams ambassadør i Peking, Ngo Minh Loan, oppsøkte Norges ambassadør Ole Ålgård og innledet en lengre samtale om Nord-Vietnams synspunkter på konflikten og utsiktene til fredsforhandlinger. Ålgård rapporterte til Utenriksdepartementet, som tok rapporten

⁴⁶ Delkapittelet er basert på Eirik Holst-Jæger, «Venstre 1963-72: Splittelse og EF-strid» (Hovedoppgave, Universitetet i Oslo, 1997); Andreassen, «Ohio-kanalen 1967-69»; Melle, «Frå kommunistisk aggresjon til nasjonal kamp»; Tamnes, *Oljealder*; Lars Roar Langslet, *John Lyng: Samarbeidets arkitekt* (Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1989); John Lyng, *Mellom øst og vest: Erindringer 1965-1968* (Oslo: J.W. Cappelens Forlag, 1976); Nyhamar, *Nye utfordringer*

videre til amerikanerne via Den amerikanske ambassade i Oslo. Washington utarbeidet straks et eget dokument, hvor de utdypet amerikanske posisjoner og spørsmål til motparten, som de ønsket at Ålgård skulle formidle til nordvietnameserne. Dermed var kanalen som amerikanerne gav kodenavnet Ohio etablert, med den forutsetning stilt av amerikanerne om at kanalen ble holdt strengt hemmelig. Etter endel kommunikasjon frem og tilbake gjennom ambassadørene i Peking, nådde kanalen sitt høydepunkt i september 1968 da en nord-vietnamesisk delegasjon besøkte Oslo. Paris-forhandlingene var på dette tidspunkt fortsatt preget av stillstand, og møtene i Oslo var et forsøk på å løse uenighetene som hindret partene å komme til forhandlingsbordet gjennom såkalt «stille diplomati». Oslo-møtene førte imidlertid ikke frem til konkrete resultater, men Arbeiderbladet fikk i anledning besøket nyss om kanalen gjennom Solkom. Etter press fra UD avsto avisen lenge fra å trykke saken, men UD visste samtidig at Solkom kom til å ta saken til andre aviser. Arbeiderbladet fikk etter hvert derfor klarsignal, og den 16. oktober kunne de melde om de norske kontaktene som hadde forekommet mellom Washington og Hanoi.

Ohio-kanalen var på ingen måte unik som formidlingskanal mellom de stridende parter. I det samme tidsrommet som den norske kanalen varte, drev seks andre europeiske land med tilsvarende meglingsforsøk. På grunn av begge parter manglende vilje til å inngå kompromisser førte ingen av kanalene frem til forhandlinger, men gav i alle tilfelle amerikanerne og nordvietnameserne innsyn i den andre partens tanker og meninger. Den norske kanalen har i ettertid av amerikanerne blitt karakterisert som en av de mest pålitelige, og mye av dette kan nok krediteres den store graden av hemmelighold nordmennene klarte å opprettholde i en nesten to år lang periode. Hemmeligholdet ble imidlertid en prøvelse for Lyng, og skulle på det verste nær skape regjeringskrise.

I oktober 1967 holdt Lyng en tale i FNs generalforsamling hvor han på den norske regjeringens vegne oppfordret til betingelsesløs amerikansk bombestans, som et forsøk på å få i gang fredsforhandlinger. Motivasjonen til Lyng lå trolig i en reell bekymring for NATOs omdømme og det vestlige samarbeidets fremtid, men hensynet til den norske utenriksopposisjonen spilte nok også inn. Lyng måtte tåle kraftig kritikk både i konservativ presse og i egen stortingsgruppe for det som ble betegnet som en antiamerikansk linje. Men talen ble godt mottatt i en annen stortingsgruppe, nemlig Venstres. Budskapet i talen passet godt inn med Venstres egen Vietnam-resolusjon med bombestans som ankepunkt. Ludvig Botnen fremsatte på vegne av gruppen, og etter initiativ fra Halvdan Hegtun, et forslag basert på talen i trontaledebatten i november. Venstre ønsket at Stortinget stilte seg bak talens oppfordring om bombestans, og at Lyng gav beskjed om dette direkte til den amerikanske regjering. Forslaget satte Lyng i en kinkig situasjon. Å oppfordre til bombestans

i FN var én ting, men å henvende seg direkte til USA med oppfordringen var en ganske annen. På den ene siden hadde Lyng allerede tøyet strikken langt i forhold til egne partifeller med FN-talen, og på den annen side ville det åpenbart være en svært upassende ting å gjøre av Norge som aktiv kontaktformidler. Samtidig kunne ikke Lyng avsløre kanalen for Stortinget, så det var vanskelig for ham å få Venstre til å forstå hvorfor han ikke ville stille seg bak et forslag som i dets essens var basert på hans egen tale.

Forslaget skapte rabalder innen koalisjonen. De andre regjeringspartiene var irritert på Venstre som hadde kommet med et slikt forslag uten å gi noe forhåndsvarsel. Situasjonen hadde fått koalisjonens utenrikspolitiske uenigheter frem i lyset, og en realitetsvotering kunne føre til utenriksministeriets fall. Venstre forstod etter hvert alvoret, og sa seg villige til å sende forslaget til utenrikskomiteen. Der ble den borgerlige fraksjonen enige om en avbleket versjon av Botnens forslag, mens både Arbeiderpartiet og Sosialistisk Folkeparti så sitt snitt til å lansere egne forslag. Begge forslagene var naturligvis mer USA-kritiske enn det borgerlige, og SFs forslag, som for øvrig ikke fikk noen oppslutning utenfor egne partirekker, innebar også en oppfordring til norsk diplomatisk anerkjennelse av Nord-Vietnam.⁴⁷ Det borgerlige forslaget vant avstemmingen i Stortinget, men tre av Venstres representanter dissenterter og stemte for Arbeiderpartiets forslag. De tre var formann Gunnar Garbo, Olaf Kortner og Hallvor Bjellaanes, og de måtte tåle sterk kritikk fra egen stortingsgruppe i etterkant. Episoden fikk ikke bare motsetningene innen Venstre frem i lyset, men illustrerte også den store spennvidden som befant seg innen den borgerlige koalisjonen i Vietnam-spørsmålet.

Konklusjon

Den norske venstresiden startet allerede tidlig i 1950-årene å opponere mot utenriksledelsens syn på Vietnamkonflikten, og venstresidens innflytelse klarte å begrense støtten Norge gav USA i forbindelse med opptrappingen av krigen i 1965. De nye strømningene som foregikk på den internasjonale arenaen, med en utfordring av den amerikanske dominansen, gav seg med dette også utslag i Norge. En folkelig protestbevegelse vokste frem og la igjen press på politikerne til å ta stilling til Vietnam-spørsmålet. En motstand mot amerikanernes engasjement oppstod også blant partiene. Dette skjedde først i Sosialistisk Folkeparti, så i Arbeiderpartiet og delvis også i Venstre. I et Arbeiderparti i opposisjon fikk den interne utenriksopposisjonen et oppsving med Vietnam-saken, og landsmøtet i 1967 vedtok en radikal Vietnam-resolusjon med støtte til FNL. Opposisjonen hadde

⁴⁷ St. t. 7a 16.11.1967, 999

vokst seg så sterk at ledelsen i partiet bøyde av uten kamp, selv om de i utgangspunktet stod for et helt annet syn på konflikten. Vietnam skapte også problemer for den borgerlige koalisjonen, da det var et bredt spenn av standpunkter fra Venstres venstrefløy til Høyres høyrefløy. Hemmeligholdet av Ohio-kanalen gjorde det vanskelig for utenriksminister Lyng å forklare overfor opposisjonen og Venstres venstrefløy hvorfor han ikke kunne møte kravene deres om direkte kritikk av USA. Botnen-saken førte nesten til regjeringsskifte, men eksponerte Venstres problemer i minst like stor grad som regjeringens.

Kapittel 3. Anerkjennelsesspørsmålet aktualiseres

Den norske anerkjennelsen av Nord-Vietnam skulle ikke komme før høsten 1971, etter at Arbeiderpartiet var kommet tilbake i regjeringsposisjon. Men som vi har sett var anerkjennelsesspørsmålet kommet på agendaen allerede i 1967 gjennom Finn Gustavsens forslag i Stortinget i forbindelse med den såkalte Botnen-saken. Allikevel var det først i 1969 spørsmålet ble til mer enn bare noe SF var opptatt av, og alle partiene på Stortinget måtte ta stilling til. Katalysatoren var Sveriges anerkjennelse på nyåret. Saken ble tatt opp i Stortinget, og Gustavsen fikk støtte fra enkeltrepresentanter i Arbeiderpartiet og Venstre. Dette kapittelet skal gi et svar på hvordan debatten oppstod, og hvordan den fortonte seg. I det siste ligger å finne ut hva de ulike partienes posisjoner i dette tidlige stadiet for anerkjennelsesspørsmålet var. Hvilke argumenter ble brukt for og imot en anerkjennelse på dette tidspunktet? For å finne årsaken til at debatten kom når den gjorde må vi starte med å se til Sverige.

Sverige – en krass kritiker av USAs Vietnam-politikk

Sverige var, som kjent, et nøytralt land under andre verdenskrig, og mens andre europeiske land sluttet seg til NATO eller Warszawapakten ved utbruddet av den kalde krigen, fortsatte Sverige den alliansefrie linjen. I 40- og 50-årene var den svenske utenrikspolitikken preget av forsiktighet og tilbakeholdenhet. Men utover 60- og 70-årene skulle dette endre seg. Sverige startet å føre en mer aktiv utenrikspolitikk kjennetegnet blant annet av en høylytt kritikk av både øst- og veststater. Sovjetunionen fikk kjeft for intervensjonen i Tsjekkoslovakia i 1968, og USA fikk det glatte lag for deres engasjement i Vietnam.⁴⁸ Vietnam-kritikken startet allerede i 1965 da en ung og til da relativt ukjent kommunikasjonsminister ved navn Olof Palme kritiserte USAs eskalering av krigen. Den amerikanske Stockholm-ambassadøren protesterte, men hverken statsminister Tage Erlander eller utenriksminister Torsten Nilsson gjorde noe for å irettesette Palme eller unnskyldte ham overfor amerikanske myndigheter. Men noen eksplisitt støtte gav de heller ikke Palme eller andre partifellers etter hvert jevnlige fordømminger av Washington-administrasjonens Vietnam-politikk. På denne måten kunne en jevn strøm av svensk kritikk flyte uten at det ble ansett som Sveriges offisielle syn, og forholdet til USA ble ivaretatt.⁴⁹

Vanskeligere ble det fra desember 1966, da Erlander gav tillatelse til at Bertrand Russels

48 Ulf Bjereld, Alf W. Johansson og Karl Molin, *Sveriges säkerhet och världens fred: Svensk utrikespolitik under kalla kriget* (Stockholm: Santérus Förlag, 2008), 22

49 Jussi M. Hanhimäki, *Scandinavia and the United States: An Insecure Friendship* (New York: Twayne Publishers, 1997), 132

internasjonale krigsforbrytertribunal kunne bli avholdt i Stockholm. Tribunalet var i praksis et forum hvor anerkjente intellektuelle fordømte den amerikanske krigføringen i Vietnam, og ble ledet av den franske filosofen Jean-Paul Sartre. Da Charles de Gaulle nektet tribunalet å holde samling i Paris, vendte de seg til Erlander, som noe nølende aksepterte med henhold til Sveriges lange tradisjoner for forsamlings- og ytringsfrihet. Dette frembrakte sterke signaler om misnøye fra amerikanerne og president Johnson, noe som ikke kan regnes som spesielt oppsiktsvekkende da selv svenske krigsmotstandere mente tribunalet var for antiamerikansk i sin virksomhet. Svenskenes neste trekk skulle ikke legge noen demper på misnøyen. Tidlig i 1967 annonserte utenriksminister Nilsson at Sverige ville avvikle sideakkrediteringen av Bangkok-ambassadøren til Saigon, og at en sveitsisk honorærkonsul skulle overta førstnevntes oppgaver. Dette betød et brudd i de diplomatiske kontaktene til Sør-Vietnam, men Nilssons forsvar var at det utliknet forholdene til de to vietnamesiske fraksjoner da man ikke hadde offisielle diplomatiske kontakter med Nord. Dette synet delte naturligvis ikke amerikanerne, og State Department fordømte svenskenes beslutning da de mente den favoriserte Nord-Vietnam.⁵⁰

Likevel var det ikke før i februar 1968 at begeret virkelig skulle renne over for de amerikanske styresmakter. Den svenske Vietnam-bevegelsen arrangerte fakkeltog i Stockholm den 21. februar, og fremst i toget gikk Olof Palme, som da var blitt utdanningsminister, sammen med den nord-vietnamesiske Moskva-ambassadør Nguyễn Thọ Chan. Visstnok hadde hverken Palme eller sosialdemokratene fått beskjed om Chans deltakelse før tidligere samme dag. De forstod det provokative ved at en statsråd fra den svenske regjeringen skulle marsjere sammen med en diplomat fra det krigførende Nord-Vietnam, og vurderte å sykemelde Palme foran kveldens demonstrasjon.⁵¹ Men Palme troppet likevel opp og holdt en krass appell mot den amerikanske krigføringen som ble avsluttet med ordene: «Men skall man tala om demokrati i Vietnam är det uppenbart att den i betydligt högre grad representeras av FNL än av Förenta staterna och dess allierade juntor.»⁵² Erlander og Nilsson fortsatte sin linje med å la Palmes kontroversielle ytringer passere, til sterke protester fra den amerikanske Stockholm-ambassadør William Heath.⁵³ En drøy uke etter kom beskjeden om at Heath var kalt hjem for konsultasjon av Johnson-administrasjonen. Dette ble gjort for å uttrykke en sterk misnøye med de svenske styresmakter. Heath var på plass i Sverige igjen etter en drøy måned, men det diplomatiske forholdet mellom Sverige og USA hadde fått seg en real

50 Fredrik Logevall «The Aspen Channel and the Problem of the Bombing» i Gardner og Gittinger, red. *The Search for Peace in Vietnam, 192-195*; Hanhimäki, *Scandinavia and the United States*, 133

51 Henrik Berggren, *Vidunderlige dager i vente – En biografi om Olof Palme* (Oslo: Versal Forlag, 2010), 354-357

52 Yngve Möller, *Sverige och Vietnamkriget* (Stockholm: Tidens Förlag, 1992), 119

53 Hanhimäki, *Scandinavia and the United States*, 133

ripe i lakken som følge av Palmes engasjement mot krigen i Vietnam.⁵⁴

En opinionsundersøkelse foretatt i etterkant av fakkeltøget viste at 49 prosent av svenskene mente at Palme handlet galt da han marsjerte med den nord-vietnamesiske ambassadøren.⁵⁵ Under Russel-tribunalet viste meningsmålingene at flertallet så på arrangementet som urettferdig og for antiamerikansk, og regjeringen måtte tåle hard kritikk fra pressen for å ha latt tribunalet bli avholdt på svensk jord.⁵⁶ Så hva var det egentlig som drev Palme og Sosialdemokratene i den voldsomme kritikken av USA? Henrik Berggren, som har skrevet Palme-biografien *Vidunderlige dager i vente*, vektlegger Palmes genuine engasjement og empati for krigens ofre som hans fremste drivkraft.⁵⁷ Likevel kan det nok hevdes at Sosialdemokratene også hadde andre motiver, noe som kan forklare Erlander og Nilssons overbærenhet med Palme og hans agenda. Til tross for de nevnte meningsmålinger, som jo var knyttet opp til spesifikke hendelser som hadde uheldige konsekvenser for Sverige vis-à-vis USA, var folkeopinionen innen 1967 i økende grad imot krigen. Derfor mener historikeren Fredrik Logevall at det er liten tvil om at Sosialdemokratene så fordelene med å ta et klart standpunkt mot den amerikanske Vietnam-politikken i forkant av Riksdagsvalget som skulle avholdes i 1968. Riktignok drev svenskene, i likhet med Norge, med meklingsforsøk mellom krigens parter gjennom kanalen som fikk kodenavnet ASPEN, men Logevall påpeker at kritikken ikke nødvendigvis gjorde amerikanerne mindre lydhøre for svenskens initiativ i forbindelse med kanalen. Én motivasjonsfaktor for kritikken kan til og med ha vært å vekke nordvietnamesernes interesse, selv om Logevall også mener at den i praksis sannsynligvis hadde liten påvirkning på Hanoi tilnærming til meklingskanalen.⁵⁸ Også i forbindelse med et annet spørsmål ser vi at svenskene tok hensyn til kanalens ve og vel, nemlig i anerkjennelsesspørsmålet.

Sverige anerkjenner Nord-Vietnam som første vestlige land

Anerkjennelsesspørsmålet kom først på dagsorden i forbindelse med fakkeltøget i Stockholm i februar 1968. Men utenriksminister Nilsson regnet tidspunktet for dårlig da han antok at en anerkjennelse kunne komme i veien for de svenske meklingsforsøkene.⁵⁹ Men allerede i 1. mai-talen sin samme året kom Nilsson med uttalelser som viste en endring i dette synet. Da ble en

54 Möller, *Sverige och Vietnamkriget*, 121, 138. Senere, i 1972, skulle amerikanerne nok en gang hjemkalle representasjonen sin i Sverige, og svenskene ble bedt om å kalle hjem sin ambassadør i Washington. Også dette som følge av Palmes Vietnamkritikk. Se Bjereld, Johansson og Molin, *Sveriges säkerhet och världens fred*, 234

55 Berggren, *Vidunderlige dager i vente*, 357

56 Hanhimäki, *Scandinavia and the United States*, 133

57 Berggren, *Vidunderlige dager i vente*, 357

58 Logevall «The Aspen Channel and the Problem of the Bombing», i Gardner og Gittinger, red. *The Search for Peace in Vietnam 193-195*

59 UD 25 4/120b IV, fortrolig melding fra ambassaden i Stockholm 23.02.1968.

anerkjennelse for det første vurdert som nødvendig for å utføre mekling,⁶⁰ og for det andre ble spørsmålet knyttet opp mot et eventuelt fellesnordisk hjelpeprosjekt ved krigens slutt.

Representasjon på stedet kunne bli nødvendig om et slikt prosjekt skulle gjennomføres, het det i Nilssons tale. Dagen etter besvarte imidlertid Nilsson et spørsmål i Riksdagen med at tiden enda ikke var inne, og viste til uttalelsen sin fra februar.⁶¹ Men det fantes på denne tiden i hvert fall tegn på at en anerkjennelse ville komme en gang i fremtiden, og at spørsmålet ble vurdert fortløpende av de svenske regjeringstoppene.

I november samme år fikk utenriksminister Nilsson på nytt spørsmål i Riksdagen om hvorvidt Sverige skulle ta skrittet og anerkjenne Nord-Vietnam. Svaret hans signaliserte at en anerkjennelse ikke trengte å vente til krigens slutt, men på det gitte tidspunkt mente han at fredsforhandlingene var inne i en kritisk fase så tiden var ikke inne enda.⁶² Den svenske regjeringen var klare for en anerkjennelse, og trengte bare den rette anledningen. Da nyåret kom bød sjansen seg, mente de. I en pressemelding sendt ut av svensk UD den 10. januar 1969 ble valg av tidspunkt begrunnet med at Paris-forhandlingene da skulle inntre i en avgjørende fase.⁶³ Men timingen i forhold til fredsforhandlingene ble også kritisert av enkelte av opposisjonspartiene.⁶⁴ Sett i ettertid er det lett å forstå opposisjonen. Riktignok skulle Nixon, som hadde gitt et visst håp om en snarlig løsning av konflikten, straks overta presidentsetet i USA. Men prospektene for fredsforhandlingene var på den tiden høyst uklare, akkurat på grunn av det maktskiftet som var i ferd med å skje.

Den svenske anerkjennelsen av Nord-Vietnam ble den første gjennomført av et vestlig land. Både Frankrike og Storbritannia hadde representasjon i Hanoi, men ingen av dem hadde formelt anerkjent regjeringen.⁶⁵ Det norske utenriksdepartementet var ikke underrettet om anerkjennelsen på forhånd, og ble overrasket over at den kom så raskt. UDs politiske avdeling vurderte fredsforhandlingenes fase som usikker, og så ikke like lyst som den svenske regjeringen på den videre utviklingen.⁶⁶ Dagbladet, som var først ute av de norske avisene til å skrive om den svenske anerkjennelsen, meldte om at det på dette stadiet enda ikke var oppnådd enighet om forhandlingsprosedyrene i Paris. Derimot, fortsatte avisen, talte sannsynligheten for at forhandlingene snart ville starte for

60 Det som skulle vise seg å være ASPEN-kanalens siste møte var blitt avholdt i mars. Det er uvisst for denne forfatter om svenskene på dette tidspunkt var klar over at kanalens tid var over. Men om de var det kan dette kan ha vært med på å forklare Nilssons endrede syn.

61 UD 25 4/120b IV, brev fra ambassaden i Stockholm 03.05.1968.

62 UD 25 4/120b IV, brev fra ambassaden i Stockholm 21.11.1968

63 UD 25 4/120b VI, pressemelding fra svensk UD 10.01.1969 som vedlegg til notat av UD, 2. Politiske kontor 19.03.1971

64 *Aftenposten* morgenutgave 11.01.1969

65 Möller, *Sverige och Vietnamkriget*, 167

66 UD 25 4/120b IV, notat av Politisk avdeling 11.01.1969

alvor.⁶⁷

I 1960- og 70-årene var det en relativt stor grad av uformelt samarbeid mellom de nordiske land i utenrikspolitikken, blant annet med samkjøring av arbeidet i internasjonale organisasjoner som FN.⁶⁸ De svenske sosialdemokratene valgte derimot å kjøre solo når det gjaldt anerkjennelsen av Nord-Vietnam, for ingen av de nordiske land var informert på forhånd. Bergens Tidende kritiserte Sveriges fremgangsmåte og pekte på hvor lett det ville vært for Torsten Nilsson å underrette sin norske kollega i forkant av anerkjennelsen. Den svenske utenriksministeren hadde nemlig vært i Norge mandag den 6. januar i forbindelse med Trygve Lies bisettelse, og hadde til og med hatt en samtale med John Lyng.⁶⁹ En årsak til at Nilsson hverken sa noe til Lyng denne dagen, eller hadde rådført seg med de andre nordiske landene før anerkjennelsen, var at svenskene selv hadde resonnert seg frem til at ingen ville komme til å følge deres eksempel. De kom frem til at både Norge og Danmark hadde begrenset handlingsfrihet på grunn av NATO, mens Finland hadde en mer juridisk holdning til delte stater. Svenskene mente altså å vite hva de andre landene mente om saken, så å konferere med dem ville være overflødig. En annen forklaring på Nilssons taushet, i hvert fall i forbindelse med norgesbesøket, finnes i svenskenes hastige fremgangsmåte. Det var nemlig akkurat i Oslo Nilsson bestemte seg for å gå til handling. Her fikk han tid og ro til å tenke gjennom spørsmålet, og han skjønnte at omstendighetene krevde at han burde handle raskt. Allerede dagen etter sendte svenske myndigheter telegram til Nord-Vietnam hvor opprettelse av diplomatiske forbindelser ble foreslått.⁷⁰

Da anerkjennelsen var proklamert holdt amerikanerne straks pressekonferanse i Washington. I uttalelsen som ble gitt beklaget de seg over at anerkjennelsen kom på et tidspunkt hvor Hanoi-regimet fortsatt prøvde å styrte den sørvietnamesiske regjeringen med militære midler. En anerkjennelse på det tidspunktet ville ikke hjelpe å fremme fred i området, ble det hevdet.⁷¹ Den offisielle uttalelsen var forholdsvis knapp, men flere amerikanske synspunkter kom frem i et telegram fra utenriksminister Dean Rusk til den amerikanske ambassaden i Stockholm, som også ble avlevert det norske utenriksdepartementet via ambassaden i Oslo. Telegrammet inneholdt instruksjoner til ambassadør William Heath om at han straks skulle arrangere et møte med Nilsson og

⁶⁷ *Dagbladet* 10.01.1969

⁶⁸ Bjereld, Johansson og Molin, *Sveriges säkerhet och världens fred*, 266; Thorsten B. Olesen (Red.), *The Cold War – and the Nordic Countries: Historiography at a Crossroads* (Odense: University Press of Southern Denmark, 2004), 12

⁶⁹ *Bergens Tidende* 14.01.1969

⁷⁰ Möller, *Sverige och Vietnamkriget*, 165-166, 170

⁷¹ UD 25 4/120b IV, «Excerpts from press briefing, January 10», mottatt fra den amerikanske ambassade 11.01.1969

overlevere State Departments budskap. Heath skulle minne svenskene på at amerikanerne så tidlig som i juni året før hadde advart mot anerkjennelse under pågående fredsforhandlinger. Da nordvietnameserne var lite samarbeidsvillige i Paris, og samtidig viste tegn på forberedelser til nye angrep i sør, var det både uklokt og direkte uhjelpsomt av Sverige å anerkjenne. Videre ønsket amerikanerne at Sverige re-akkrediterte sin Bangkok-ambassadør til Saigon. Dette måtte til for å rette opp den ubalansen som de diplomatiske forbindelsene med Nord-Vietnam nå ville skape. En slik favorisering av krigens ene part var vanskelig for amerikanerne å svelge og til slutt ble det krast påpekt at anerkjennelsen føyde seg inn i rekken av senere års svenske handlinger og uttalelser som ensidig hadde favorisert regimet i Hanoi.⁷²

Ambassadør Heath fikk satt opp møtet med Torsten Nilsson mandag 13. januar. Nilsson svarte ubalansepoenget med at han snarere så anerkjennelsen som en tilbakestilling av balansen i forholdet til de to landene. Det at Bangkok-ambassadøren ikke ble re-akkreditert til Saigon måtte ikke sees som noen avbrytelse i forbindelsene, da representasjonen i Bangkok fortsatt formelt sett var virksom i Sør-Vietnam. Til slutt insisterte Nilsson på at anerkjennelsen ikke måtte tolkes som en antiamerikansk handling, men som en naturlig følge av utviklingen i relasjonene mellom Stockholm og Hanoi. Men til tross for Nilssons forsøk på å overbevise Heath om svenskens nøytrale hensikter, var det lite som tydet på at amerikanerne bet på. Washington skulle flere ganger komme tilbake til Sveriges ubalanserte forhold til de vietnamesiske regimer, som i USA ble sett på som et tegn på Sveriges unøytrale holdning til Vietnamkrigen. Og i tillegg var både en bred amerikansk opinion, ledende diplomater i State Department og Det hvite hus av den oppfatning at den svenske regjeringen bevisst hadde handlet antiamerikansk da den anerkjente Nord-Vietnam.⁷³ Ambassadør Heath gikk av ved det amerikanske presidentskiftet like etter, og amerikanerne oppnevnte ingen ny ambassadør før Jerome Holland kom og ble møtt med eggkasting fra svenske FNL-sympatisører våren 1970.⁷⁴ Det hersker liten tvil om at den svenske anerkjennelsen av Nord-Vietnam ikke gjorde noe for å bedre det allerede skjøre forholdet mellom Sverige og USA.

Med tanke på de samtidige analyser av en høyst usikker tilstand og fremtid for fredsforhandlingene kan en spørre seg hvorfor den svenske anerkjennelsen kom da den gjorde det. Visste den svenske regjering noe andre ikke visste om utsiktene til fredsforhandlingene, eller lå det vikarierende motiver bak valget av tidspunkt? Trolig kom anerkjennelsen som et resultat av innenrikspolitisk press. Som nevnt var folkeopinionen i økende grad motstander av krigen og i takt med det økte

72 UD 25 4/120b VI, notat av 2. politiske kontor 13.01.1969

73 Möller, *Sverige och Vietnamkriget*, 170-172

74 Bjereld, Johansson og Molin, *Sveriges säkerhet och världens fred*, 236

svenske Vietnam-demonstrasjoner i omfang og tilslutning. Anerkjennelse av Nord-Vietnam hadde lenge vært et krav spesielt fra partiene på venstresiden.⁷⁵ Den norske ambassaden i Stockholm meldte i en fortrolig melding til UD at den «hadde grunn til å tro» at hovedformålet med anerkjennelsen var å komme venstrefløyen i det sosialdemokratiske partiet i forkjøpet, og at eventuelle utenrikspolitiske konsekvenser ville måtte være underordnet de innenrikspolitiske avveininger.⁷⁶ Likevel åpnet situasjonen i Washington i januar dette året for at utenrikspolitiske hensyn til en viss grad kunne tas. Da befant man seg i en overgangsperiode mellom presidentskapene til Lyndon B. Johnson og Richard Nixon, som skulle innsettes den 20. januar. Dette var heller ikke noe som ble uttrykt eksplisitt av den svenske regjeringen, men allerede samtidige kommentatorer nevnte dette som en sannsynlig årsak til valg av tidspunkt.⁷⁷ Svenske myndigheter kalkulerte med at Washington var opptatt av presidentskiftet, og at en svensk anerkjennelse derfor ville kunne foregå i relativ stillhet. Slik kunne regjeringen tekkes opinionen og samtidig forsøke å begrense det utenrikspolitisk skadeomfanget.

Anerkjennelsesdebatten kommer til Norge

På grunn av den innarbeidede praksisen med samarbeid mellom de nordiske land i utenrikspolitikken, ble øynene naturlig nok rettet mot både Norge og Danmark etter den svenske anerkjennelsen. Og det tok heller ikke lang tid før spørsmålet om både en eventuell norsk og dansk anerkjennelse kom på agendaen. Allerede samme dag som den svenske regjering tok sin beslutning, kom utenriksminister John Lyng med en uttalelse vedrørende saken for Norges del. Han formidlet at den skulle tas opp til diskusjon i regjeringen, men gav ellers uttrykk for en lite begeistret holdning til spørsmålet. Han viste til Norges generelle holdning overfor delte stater, og satte spørsmålsteget ved hensiktsmessigheten av å gå til et slikt skritt midt i det han betegnet som en uklar forhandlingssituasjon. Videre viste han til at kontakten mellom norske og nordvietnamesiske myndigheter til da hadde vært problemfri, selv uten offisielle diplomatiske forbindelser.⁷⁸

Det var ikke alle som plukket opp Lyngs relativt klare aversjon mot en anerkjennelse fra denne uttalelsen. Ifølge den norske ambassaden i Washington ble det i de fleste amerikanske nyhetsmeldinger meldt om at Norge og Danmark aktet å følge Sveriges eksempel.⁷⁹ Trolig var disse

⁷⁵ *Aftenposten* morgenutgave 11.01.1969

⁷⁶ UD 25 4/120b V, fortrolig melding fra ambassaden i Stockholm 15.01.1969

⁷⁷ UD 25 4/120b VI, notat av UD, 2. Politiske kontor 19.03.1971

⁷⁸ UD 25 4/120b IV, gjenpart av telegram fra UD til diverse norske ambassader 10.01.2011. De kontakter Lyng referer til er sannsynligvis de som skjedde i forbindelse med Ohio-kanalen.

⁷⁹ UD 25 4/120b IV, telegram fra ambassaden i Washington 11.01.1969

antakelsene kun basert på den delen i Lyngs uttalelse som sa at spørsmålet simpelthen skulle drøftes i regjeringen. Snart kunne antakelsene uansett avkreftes. Allerede den påfølgende mandagen, den 13. januar, ble saken tatt opp i den norske regjeringen. Regjeringsmedlemmene hadde på forhånd fått tilsendt et notat fra UDs politiske avdeling, hvor det ble konkludert med at en anerkjennelse ville kunne «gripe forstyrrende inn på forhandlingssituasjonen i Paris og påvirke partenes stilling».⁸⁰ Den beskjed som kom fra regjeringen etter konferansen var at den på det daværende tidspunkt ikke fant noen grunn til endring i forholdet til Nord-Vietnam, og at man i alle tilfelle måtte se an resultatene av Paris-forhandlingene.⁸¹

Men saken ble ikke dermed lagt død i Norge. Den skulle etter hvert vende tilbake som et tema i Stortinget, men det var en avis som skulle trille den første ballen. Dagbladet hadde som nevnt vært første norske avis til å melde om den svenske anerkjennelsen, og skulle også være den første avis til å kreve en norsk anerkjennelse. På lederplass den 14. januar ble regjeringserklæringen kalt et «mesterstykke i forsiktige formuleringer» og Norge innehavere av «verdensrekord i å være USA-fans». Det ble videre hevdet at det at amerikanerne hadde satt seg ned ved forhandlingsbordet med Nord-Vietnam kanskje var en enda sterkere anerkjennelse av regimet enn hva en formell anerkjennelse ville være. Dette, sammen med det faktum at Norge allerede hadde anerkjent regimet i Sør-Vietnam, var ifølge Dagbladet grunn nok til at Norge burde ta skrittet og anerkjenne Nord-Vietnam.⁸²

Dagbladet skulle fortsette sin kampanje for anerkjennelse. To dager senere kunne avisen melde at det danske SF dagen i forveien hadde fremsatt forslag om dansk anerkjennelse. Saken ble i artikkelen tatt opp med norske SFs Finn Gustavsen som viste til forslaget han tidligere hadde fremmet i Stortinget. Videre oppfordret han andre i Stortinget til å slutte opp om det, og da henvendte han seg spesielt til Venstres partiformann Gunnar Garbo, som han mente tidligere hadde «vist en viss forståelse for problemene med de oppdelte land».⁸³

Men hjelpen skulle vise seg å komme fra et annet hold for Gustavsen. I en spørretime i Stortinget den 22. januar stilte Arbeiderpartiets Østfold-representant Arvid Johanson spørsmålet til John Lyng om hvorvidt regjeringen ville overveie å anerkjenne Nord-Vietnam. Lyng gav sitt svar, men ble også bedt av Johanson om å, ved en senere anledning, gi en mer omfattende redegjørelse for saken,

80 UD 25 4/120b IV, notat av UD, Politisk avdeling 11.01.1969. Dette er for øvrig det samme notatet som er omtalt i innledningen, som redegjør for Norges til da gjeldende praksis i forhold til de delte stater.

81 UD 25 4/120b IV, telegram fra UD til diverse norske ambassader 14.01.1969

82 *Dagbladet*, 14.01.1969

83 *Dagbladet*, 16.01.1969

slik at den kunne bli tatt opp i en utenriksdebatt. Redegjørelsen kom en uke etterpå. I svaret og redegjørelsen tok Lyng opp distinksjonen mellom anerkjennelse de jure og anerkjennelse de facto i forhold til forbindelsene til både Nord- og Sør-Vietnam. På sitt sedvanlige retoriske vis viste han til at det var den forrige regjeringen, altså arbeiderpartiregjeringen, som hadde utformet relasjonene til det todelte landet. Lyng forklarte hvordan ordningen med konsulatet i Saigon hadde kommet til, og at dette tilsa at det forelå en anerkjennelse de jure av Sør-Vietnam. Det gjorde det ikke for Nord-Vietnams del, men som Lyng sa det: «Derimot er det på det rene at det har foreligget faktiske kontakter og faktiske forhandlinger mellom representanter for norske myndigheter og representanter for styret i Hanoi.»⁸⁴ De kontaktene han viste til var åpenbart de som oppstod i forbindelse med Ohio-kanalen, og disse gjorde at det forelå en anerkjennelse de facto av Nord-Vietnam, ifølge Lyng. Regjeringen hadde overveiet spørsmålet om den burde gjøre endringer i de forhold som var etablert, men var kommet frem til at det ikke ville være naturlig å gjøre dette av hensyn til fredsforhandlingene i Paris.⁸⁵

Lyng fikk skryt dagen etter i Aftenpostens leder. Avisen tok opp den endrede rolle utenrikspolitikken i løpet av 1960-årene hadde fått i Norge, hvor den hadde gått fra å være et nærmest ikke-tema til å bli utførlig diskutert både i Storting og i den offentlige debatten. Med dette var det vokst frem en ihuga utenriksopposisjon med tilhold i SF og venstrefløyene av Arbeiderpartiet og Venstre. Aftenposten fant utviklingen positiv, men uttrykte samtidig misnøye med denne opposisjonen og deres krav om en demonstrativ utenrikspolitikk, og hva avisen oppfattet som et krav til å ha et dårligst mulig forhold til USA. Skrytet fikk Lyng for måten han møtte denne opposisjonen, ved å føre et «intelligent og verdig forsvar for den lange linjen i Norges utenrikspolitikk»,⁸⁶ forstått som en konsekvent politikk uten demonstrative fremstøt.

Den omtalte opposisjonen skulle begynne å vise seg denne vinteren i forbindelse med Vietnam og anerkjennelsesspørsmålet. Som nevnt var det Finn Gustavsen og SF som først hadde lansert forslaget, Arvid Johanson fra Arbeiderpartiet tok igjen opp spørsmålet, og samme dag kom første tegn fra Venstre i form av en henstilling fra partiets ungdomsorganisasjon til regjeringen om å gå til anerkjennelse.⁸⁷ Videre skulle denne opposisjonen vise seg i utenriksdebatten i Stortinget den 25. februar. Debatten er interessant som et første innblikk i representantene og partienes syn på anerkjennelsesspørsmålet. Flere av aktørenes posisjoner skulle nemlig av ulike årsaker endre seg i

84 St. t. 7b 22.01.1969, 2031

85 St. t. 7b 22.01.1969, 2031; St. t. 7b 29.01.1969, 2106

86 *Aftenposten* morgenutgave 30.01.1969

87 UD, 25 4/120b V, brev fra Unge Venstres sentralstyre til den norske regjering 22.01.1969

løpet av de neste par årene.

Utenriksdebatten 25. februar 1969 – sannhetens øyeblikk?

Anerkjennelsesdebatten hadde, som nevnt, kommet samtidig til Norge og Danmark, etter at Sverige anerkjente Nord-Vietnam i januar. I begge land var det de sosialistiske folkeparti som først fremsatte forslagene, og i begge land skulle saken opp i de folkevalgte forsamlinger i andre halvdel av februar. Danmark var først ute med behandling i Folketinget den 20. Det var riktignok Socialistisk Folkepartis forslag, men det hadde bred støtte fra de andre opposisjonspartiene. Socialdemokratiet, Venstresocialisterne og Socialistisk Arbejdsgruppe mente alle at en anerkjennelse ville være naturlig på det gitte tidspunktet. Det mente derimot ikke regjeringspartiene⁸⁸ anført av utenriksminister Poul Hartling. Han argumenterte med at en anerkjennelse på det daværende tidspunkt ville kunne oppfattes som en stillingstagen overfor partene i konflikten, og dermed ville kunne gripe forstyrrende inn på fredsforhandlingene. Første prioritet måtte være å få stanset krigen, og så fikk en eventuell anerkjennelse heller komme senere. Regjeringen var altså ikke prinsipielt imot å anerkjenne Nord-Vietnam, men det var tidspunktet som var avgjørende. Utfallet av debatten ble at forslaget ble sendt til et utvalg som skulle vurdere fortløpende tidspunktet for en anerkjennelse. Utvalget fikk også i oppgave å samle inn opplysninger om de øvrige nordiske lands holdninger til spørsmålet.⁸⁹

Det danske utvalget hadde sikkert sine øyne rettet mot Det norske storting fem dager senere, for da skulle Arvid Johansons spørsmål opp til diskusjon i forbindelse med utenriksdebatten. Riktignok var det et eventuelt nordisk økonomisk samarbeide som skulle vise seg å dominere ordskiftet, men det hindret ikke at flere avvikende syn på anerkjennesspørsmålet også kom til overflaten. Det var påfallende hvor splittet spesielt Arbeiderpartiet fremsto på dette tidspunktet. Arvid Johanson hadde med seg utenrikskomitémedlemmet Andreas Wormdahl som tilhenger av en anerkjennelse. Wormdahl syntes det ville være mer naturlig enn unaturlig å anerkjenne Nord-Vietnam av hensyn til de kontakter som Lyng hadde nevnt, og etterlyste påvisning om at dette ville skape vansker for fredsforhandlingene. Han var heller ikke sikker på om det ville skape problemer for forholdet til USA, og oppfordret derfor Lyng til å drøfte saken med amerikanske myndigheter, for så å komme tilbake til Stortinget med saken.⁹⁰ Jens Haugland etterlyste et universalitetsprinsipp for

88 Regjeringspartiene i Danmark var fra 02.02.1968 til 11.10.1971 Det Radikale Venstre, Det Konservative Folkeparti og Venstre

89 UD, 25 4/120b V, brev fra ambassaden i København, 24.02.1968

90 St. t. 7b 25.02.1969, 2579-2580

anerkjennelse av nye og spesielt delte stater, basert på det han kalte den tradisjonelle lære i folkeretten, hvor man gikk til et slikt skritt når regimet hadde oppnådd en relativ stabilitet. Da hverken anerkjennelsestilhengere eller -motstandere på denne tiden sådde tvil om det nordvietnamesiske regimets kontroll over sitt hevdede område, må man kunne tolke Haugland dithen at han sluttet seg til Johanson og Wormdahl som en tilhenger av anerkjennelse selv om han ikke uttalte dette eksplisitt.⁹¹

På motstandersiden i Ap satt partileder Trygve Bratteli, tidligere utenriksminister Halvard Lange, utenrikskomiteens viseformann Finn Moe og utenrikskomitémedlem Alfred Henningsen, som alle mer eller mindre delte Lyngs syn om at de eksisterende kontaktene fungerte tilfredsstillende og at en anerkjennelse ville kunne forstyrre de pågående fredsforhandlingene i Paris. Moe sitt syn avvek mest fra de andres ved at han ikke trodde at en anerkjennelse ville påvirke forhandlingene i noen betydelig grad, foruten at det ville fungere som en unødvendig demonstrasjon mot USA. Bratteli, Lange og Henningsen var alle opptatt av at fredsforhandlingene måtte gå sin gang uten eventuelle forstyrrelser, som de mente en norsk anerkjennelse ville kunne være.⁹²

Den som fremsto som den sterkeste motstanderen mot anerkjennelse i denne debatten var ikke overraskende Sverre Stray, Høyres parlamentariske leder. Stray hadde allerede i Botnen-saken i 1967 vist seg som en trofast USA-venn som var lite villig til å provosere landets viktigste allierte,⁹³ og også nå stod hensynet til USA sentralt i hans argumentasjon. På spørsmål fra Gustavsen om hvilke konsekvenser han så for seg at en anerkjennelse ville kunne få i forholdet til amerikanerne, svarte Stray at uavhengig av eventuelle reaksjoner så skulle man være «venn med sine venner».⁹⁴ Og her kommer vi til den mest opphetede delen av debatten om anerkjennelsesspørsmålet: Venstres Gunnar Garbo mente at Stray med dette hadde sagt at Norge under ingen omstendigheter kunne anerkjenne et regime som ikke hadde amerikanernes godkjenning, og bemerket videre at Norge ikke var noen vasallstat under USA. Stray på sin side benektet det hele, og anklaget Garbo for å ha lagt ord i munnen hans som ledd i en skadelig debatt-taktikk som preget det politiske klima ellers også.⁹⁵

91 St. t. 7b 25.02.1969, 2609

92 St. t. 7b 25.02.1969, 2560, 2569, 2588, 2603

93 Langslet, *John Lyng: Samarbeidets arkitekt*, 293. Stray mente at en uttalelse om bombestans til USA ville være «et slag rett i ansiktet på vår beste allierte» og at partiet måtte si tydelig fra at om forslaget skulle bli vedtatt «måtte det få konsekvenser for Høyres medvirkning i Regjeringen». Lyng bøyet seg bare delvis for gruppeleder Stray: i Stortinget unngikk han å stille et tydelig kabinettsspørsmål da forslaget uansett så ut til å bli nedstemt.

94 St. t. 7b 25.02.1969, 2566

95 St. t. 7b 25.02.1969, 2567

Det hører med til historien at Stray også hadde andre argumenter. Han uttrykte at han var redd for at en anerkjennelse ville være uheldig for eventuelle fremtidige muligheter til å fungere som formidler i forhandlingene. Dette var et syn Gustavsen ikke hadde forståelse for, men som Stray mente var så innlysende at det ikke trengtes noen forklaring på. Utover dette snakket Stray om hvilke hensyn man burde ta i forhold til anerkjennelse av nye stater. Han trakk frem hensyn til nærstående stater, samt internasjonal og, bemerkelsesverdig nok, nasjonal opinion. Moralske aspekt burde nedtones, og man måtte også kunne anerkjenne stater som man ikke likte. En anerkjennelse på det daværende tidspunkt ville oppfattes som en moralsk støtte til Nord-Vietnam, ifølge Stray.⁹⁶ Garbo skulle i et senere innlegg si seg enig med Stray angående moralske årsaker til anerkjennelse, før han pekte på det ulogiske ved å ha anerkjent Sør-Vietnam og ikke Nord-Vietnam. Garbos holdning var at en anerkjennelse snart burde komme dersom ikke forhandlingene i Paris ganske raskt ville føre frem til endrede statsforhold i Vietnam.⁹⁷

Vi ser at det på dette tidspunktet var anerkjennelsestilhengere i flere partier. Både Arbeiderpartiet og Venstre hadde representanter som ønsket endringer i Norges forhold til Nord-Vietnam. Men da disses utspill kom på eget initiativ uten ryggdekning i en fastsatt partipolitikk for anerkjennelse, var det nok en gang Finn Gustavsen som måtte ta ansvar for å fremme et konkret forslag. Han viste til Sveriges anerkjennelse, og at Danmark nå, som han sa det, overveiet å anerkjenne. Videre mente han at Norges medlemskap i NATO hindret utenrikspolitisk handlefrihet, da man til enhver tid var nødt til å stå på USA sin side. Han kritiserte Strays aversjon mot å fornærme USA, og hadde ellers ingen forståelse for at en anerkjennelse ville kunne forstyrre fredsforhandlingene i Paris. For tredje gang fremmet Gustavsen derfor forslaget i Stortinget, som lød slik: «Regjeringen søker opprettet diplomatiske forbindelser med den Demokratiske Republikken Vietnam».⁹⁸ Da Lyng denne gangen hadde lagt frem en spesiell utredning om saken, mente Gustavsen at forslaget kvalifiserte for en realitetsvotering på stedet. Stortingspresident Bernt Ingvaldsen (H) foreslo likevel at det heller skulle bli oversendt regjeringen.⁹⁹

En oversendelse til regjeringen ville åpenbart ikke føre noe sted, da man visste hvor regjeringen stod i dette spørsmålet. Arvid Johanson foreslo derfor en tredje løsning. Han hadde i sitt innlegg argumentert med at Lyng ikke hadde uttrykt noen prinsipielle innvendinger mot en anerkjennelse, men at det handlet om de praktiske implikasjonene som ville følge med tidspunktet som ble valgt.

96 St. t. 7b 25.02.1969, 2564, 2566

97 St. t. 7b 25.02.1969, 2583-2584

98 St. t. 7b 25.02.1969, 2598

99 St. t. 7b 25.02.1969, 2566, 2597-2598

Derfor mente Johanson at Lyng ikke ville ha prinsipielle innsigelser om Stortinget trumfet regjeringen og gikk inn for anerkjennelse på et tidligere tidspunkt enn hva denne fant gunstig. Johanson viste til fremgangsmåten de hadde valgt i Danmark og mente det ville være naturlig å gjøre noe liknende i Norge. Han ønsket forslaget sendt til utenrikskomiteen med sikte på en behandling i samlet storting senere.¹⁰⁰ En slik fremgangsmåte var det presedens for, mente Johanson og pekte på Ludvig Botnens Vietnam-forslag i 1967 som eksempel. Etter en votering mellom presidenten og Johansons forslag ble presidentens bifalt mot 25 stemmer. Forslaget ble altså nok en gang oversendt regjeringen til stor skuffelse for de som støttet en snarlig norsk anerkjennelse av Nord-Vietnam.¹⁰¹

Ukeavisen *Orientering* meldte i sitt påfølgende nummer at det at forslaget ble oversendt regjeringen betød «en langsom kvelning av Gustavsens forslag og viser til fulle Norges hyklerske og tomme snakk om fred og frihet for vietnameserne».¹⁰² Dagbladet refset Svenn Stray i sin leder den påfølgende dagen for det de mente var «en servilitet og mangel på politisk mot vis à vis en stormakt», og hevdet at det var slike holdninger i norsk utenrikspolitikk som lå bak mange beslutninger samt mangel på sådanne.¹⁰³ *Aftenposten*, på sin side, meldte om bred enighet i debatten om at det ikke forelå tungtveiende grunner til å endre Norges diplomatiske forhold til Nord-Vietnam. Dette var for så vidt riktig med tanke på at fremtredende arbeiderpartifolk var fullt på linje med Lyng og regjeringen i denne saken, men *Aftenposten* overså med denne påstanden det faktum at andre representanter fra Arbeiderpartiet, samt Garbo og Gustavsen var av annen oppfatning.¹⁰⁴

Denne utenriksdebatten vinteren 1969, den første av flere hvor anerkjennelse av Nord-Vietnam for alvor ble diskutert, er interessant når det gjelder arbeiderpartirepresentantenes posisjoner. På dette tidspunktet var spørsmålet såpass ferskt at partiet enda ikke hadde rukket å fastsette noen felles holdning til spørsmålet. Av den grunn kunne det komme til syne avvikende holdninger innen partiet. Vi har sett at representantene Arvid Johanson, Andreas Wormdahl og Jens Haugland var for en anerkjennelse. Derimot stilte partiformann Bratteli, samt tungvektene Lange og Moe seg på regjeringens side som anerkjennelsesmotstandere. Vi ser konturene av en todeling innen partiet, mellom den tradisjonelt USA-vennlige ledelsen, som på dette tidspunktet var mot en anerkjennelse, og en mer radikal venstrefløy, som var for. Som kjent, og som skal beskrives ytterligere i neste kapittel, så skulle det kommende landsmøtet i mai konsolidere en pro-ankjennelse holdning for

¹⁰⁰St. t. 7b 25.02.1969, 2617

¹⁰¹St. t. 7b 25.02.1969, 2626-2627

¹⁰²*Orientering* 01.03.1969

¹⁰³*Dagbladet* 26.02.1969

¹⁰⁴*Aftenposten* morgenutgave 26.02.1969

hele partiet. Følgelig måtte Bratteli og de andre som i utgangspunktet var imot endre sine standpunkter utad etter landsmøtet. Om disse gjennomgikk en virkelig holdningsendring er vanskelig å stadfeste, derfor kan en kanskje hevde at det er i utenriksdebatten 25. februar 1969 vi ser arbeiderpartirepresentantenes virkelige meninger.

Konklusjon

Vi har sett hvordan anerkjennelsesdebatten ble tatt opp for fullt vinteren 1969 i kjølvannet av den svenske anerkjennelsen i januar. Viktige initiativtagere i denne tidlige fasen var Dagbladet som var først ute med å oppfordre til anerkjennelse og Arvid Johanson fra Arbeiderpartiet som tok opp spørsmålet igjen i Stortingets spørretime. En selvskreven støttespiller for Johanson i dette spørsmålet var SFs Finn Gustavsen, men også flere medlemmer av hans eget parti sympatiserte med hans syn. Men argumentene var noe delte. Andreas Wormdahl syntes anerkjennelse var en naturlig konsekvens av kontaktene som allerede hadde eksistert gjennom Ohio-kanalen, mens Jens Haugland etterlyste et universalitetsprinsipp for anerkjennelse av nye stater basert på folkeretten. Gunnar Garbo fra Venstre markerte seg også som tilhenger av anerkjennelse, uten at han mente den burde komme på det daværende tidspunkt. Utenriksminister John Lyng ville ikke ha noen anerkjennelse før krigens opphør, og forsøkte å overbevise motparten om at en anerkjennelse ikke var praktisk nødvendig, da man allerede hadde gode kontakter med regimet i Hanoi. Høyres gruppeleder Sverre Stray argumenterte annerledes: Han la ikke skjul på at Norge ikke burde fornærme sin gode venn og allierte USA, noe han i etterkant ble sterkt kritisert for i Dagbladet. Regjeringens standpunkt var at en anerkjennelse ville kunne forstyrre fredsforhandlingene i Paris. Partitoppene til Arbeiderpartiet stod på regjeringens side på dette stadiet, og vi har derfor sett at partiet var tydelig splittet i denne saken, kun drøye to måneder før partiet på landsmøtet skulle programfeste en anerkjennelse av Nord-Vietnam.

Kapittel 4. Arbeiderpartiet og anerkjennelsesspørsmålet

Vinteren 1969 var, som vi har sett, Arbeiderpartiet splittet når det gjaldt anerkjennelsesspørsmålet, til tross for at landsmøtet i 1967 formelt sett hadde samlet partiet om venstrefløyens holdninger i Vietnam-saken. Da en anerkjennelse av Nord-Vietnam ikke direkte var knyttet til det gjeldende FNL-vedtaket fra 1967, forsøkte ledelsen i starten å slutte seg til regjeringens syn på anerkjennelsesspørsmålet. Dette skulle vise seg å møte tung motbør fra venstrefløyen, som skulle få gjennom sitt syn på landsmøtet som ble avholdt i mai 1969. Anerkjennelse av Nord-Vietnam ble en del av den utenrikspolitiske uttalelsen, og nok en gang var partiet samlet om en felles, radikal Vietnam-politikk. Dette kapittelet skal finne årsaken til uenigheten som oppstod vinteren 1969 til tross for at venstrefløyen hadde konsolidert sitt Vietnam-syn i partiet på landsmøtet i 1967. Videre skal det svare på hvordan anerkjennelsesvedtaket kom gjennom på 1969-landsmøtet, til tross for ledelsens initiale aversjoner mot anerkjennelse. Til slutt vil det undersøke forskjellige motiver for anerkjennelse, sett i sammenheng med arbeiderpartifolks syn på andre aktuelle saker på det gjeldende tidspunktet, nemlig NATO og DDR.

I forkant av landsmøtet i 1969

I etterkant av utenriksdebatten strømmet krav inn fra fagbevegelsen og Arbeiderpartiets lokallag om anerkjennelse, både til partiets sentralstyre og direkte til regjeringen. Allerede den 27. februar kom det første signalet fra fagbevegelsen gjennom Bygningsindustriarbeidernes Stedsstyres forslag overfor regjeringen om anerkjennelse, og henstilling om å få saken tatt opp på nytt i Stortinget. Foreningen mente at Lyngs ståsted ikke samsvarte med det norske folks syn i saken, og at en anerkjennelse ville være Norges beste måte å bidra til fredsbestrebelsene.¹⁰⁵ Ingen argumentasjon ble gitt som grunnlag for Bærum Faglige Samorganisasjons henstilling til regjeringen om anerkjennelse,¹⁰⁶ men Tønsberg Jern- og Metallarbeiderforening lanserte på sin side en til da ny argumentasjon i sitt brev til regjeringen i mars. På årsmøtet hadde de kommet til enighet om at størstedelen av Vietnams befolkning støttet FNL, og det var dette de brukte som bakgrunn for å forlange at den norske regjering skulle følge Sveriges eksempel og anerkjenne Nord-Vietnam.¹⁰⁷ Oslo Arbeiderparti fulgte i samme sporet da de viste til 1967-landsmøtets FNL-støtte, samt en observasjon om at Saigon-regimet, i motsetning til Hanoi, manglet folkelig tilslutning. Fylkeslaget

105UD 25 4/120b V, Brev fra Bygningsindustriarbeidernes Stedsstyre til Den norske regjering 27.02.1969. Avsender glemte ordet «ikke» i dette brevet, slik at det så ut som de mente at Lyngs syn samsvarte med det norske folks snarere enn motsatt. Det ble for øvrig rettet opp i et nytt brev dagen etter.

106UD 25 4/120b V, Brev fra Bærum Faglige Samorganisasjon til Den norske regjering 16.04.1969

107UD 25 4/120b V, Brev fra Tønsberg Jern- og Metallarbeiderforening til Den norske regjering 01.03.1969.

mente at opprettelse av diplomatiske forbindelser med Hanoi derfor ville fremme selvstendighet og rettferdighet for den vietnamesiske befolkningen, og kravet ble også fra dem stilt til regjeringen.¹⁰⁸

Det vi ser hos både Tønsberg Jern- og Metall og Oslo Arbeiderparti er hvordan landsmøteresolusjonen om solidaritet til FNL for første gang ble direkte knyttet til kravet om anerkjennelse av Nord-Vietnam. Det var nok ikke alle i arbeiderpartikretser som var villige til å se den sammenhengen på dette stadiet, jamfør uenigheten under utenriksdebatten.

Oslos avdeling av Norsk Jern- og Metallarbeiderforbund valgte en annen strategi enn de ovennevnte. De rettet kravet sitt til Arbeiderpartiet med den hensikt at deres representanter skulle ta kravet om anerkjennelse til regjeringen. Motivasjonen var Sveriges avgjørelse, samt at såvel danske som italienske sosialdemokrater hadde uttalt seg positivt om anerkjennelse. Uttalelsen havnet i en forslagsliste over saker til vårens landsmøte, som gjennomgikk behandling i Arbeiderpartiets sentralstyre den 14. april.¹⁰⁹ På samme møte kom det inn en tilsvarende uttalelse fra Arbeidernes ungdomsfylking, som allerede i 1966 hadde inntatt en holdning som la ansvaret på USA for krigen og som flere ganger hadde forsøkt å påvirke moderpartiet i en tilsvarende retning.¹¹⁰ Til tross for at AUF-leder Hans Raastad ønsket en realitetsvotering der og da, ble uttalelsen vedtatt oversendt redaksjonskomiteen som skulle velges på landsmøtet og utarbeide en utenrikspolitisk uttalelse.¹¹¹ Siden ble også en uttalelse om anerkjennelse fra Buskerud Arbeiderparti lagt ved.¹¹² Forslaget om anerkjennelse av Nord-Vietnam ble dermed sendt til landsmøtet med en bred oppslutning fra såvel fagbevegelse som fylkeslag og ungdomsorganisasjon. Det fremstår som åpenbart at presset og stemningen for et slikt forslag var blitt relativt stort på dette tidspunktet.

Landsmøtet i mai 1969

Arbeiderpartiets landsmøte 11. -14. mai 1969 skulle bli preget av en debatt om den norske sikkerhetspolitikken. Bakgrunnen for det var at da NATO-avtalen ble undertegnet i 1949, var det med en betingelse om at medlemskapet skulle tas opp til ny vurdering etter 20 år. I 1969 hersket det liten tvil om at Norge kom til å fortsette i alliansen, men radikale røster så sitt snitt til å ta opp debatten i anledning jubileet. Såvel SF som Unge Venstre var knyttet til kampanjen «Norge ut av NATO», og AUF fikk på plass et vedtak om samme parole på landsmøtet i januar 1969. Den

108UD 25 4/120b V, Brev fra Oslo Arbeiderparti til Den norske regjering 12.03.1969

109Arbeiderpartiets arkiv, D Da 452, 1969 (L) Landsmøtet, Red. komité for andre politiske saker, «Til landsmøtets sakliste pkt. 8»

110Terje Halvorsen, *Partiets salt – AUFs historie* (Oslo: Pax Forlag AS, 2003), 345

111DNA sentralstyreprotokoll 14.04.1969

112DNA sentralstyreprotokoll 28.04.1969

grunnleggende skepsisen til forsvarsalliansen fikk ny næring blant annet av Portugals brutale kolonikrig i Afrika, og oberstjuntaens maktovertakelse i Hellas i 1967. At disse to medlemslandene svekket alliansens legitimitet var noe også NATO-tilhengerne i partiet erkjente. NATO-motstanden dannet, sammen med blant annet vedtak om anerkjennelse av henholdsvis Nord-Vietnam og DDR, kjernen av AUFs utenrikspolitiske agenda foran Arbeiderpartiets landsmøte i mai. Og med tanke på at flere på partiets venstrefløy delte AUFs NATO-holdning, var det uunngåelig at en debatt om Norges alliansetilhørighet skulle få stor oppmerksomhet på landsmøtet.¹¹³

Trygve Bratteli innledet debatten på landsmøtets første dag, den 11. mai 1969. Temaet var den politiske situasjonen foran stortingsvalget som skulle holdes til høsten, og partiformannens innledningstale startet som et forsvar for opprettholdelse av NATO-medlemskapet.¹¹⁴ I sin omtale av Vietnamkrigen erkjente Bratteli at den rommet «så mange tragiske feilvurderinger fra USAs side»,¹¹⁵ og at den førte «mot en omfattende omprøving av De forente staters politikk rundt i verden».¹¹⁶ Bratteli uttrykte også håp om fredsarbeid og avspenning fra amerikanernes side fremover.¹¹⁷ Det var med andre ord en høyst forsiktig kritikk av USAs krigføring i Vietnam partiformannen kom med i innledningstalen, sammen med forsvaret av NATO-alliansen.

Partiformannen hadde med dette selv invitert til debatt om sikkerhetspolitikken, og landsmøtedeltakerne lot seg ikke be to ganger. Ut dagen og neste morgen ble NATO-medlemskapet diskutert i det vide og brede, og mange standpunkter kom til syne. Mot-siden stod sterkt i antall talere. Representanter for AUF, Kvinnesekretariatet og flere lokallag kom med USA-kritiske innlegg og ville ut av alliansen. Det kulminerte i forslag fra både AUF og Oslos fylkeslag om utmeldelse, hvorpå sistnevnte også ønsket initiativ til en skandinavisk forsvarspakt. Det var i all hovedsak ledelsen som tok på seg å forsvare NATO-medlemskapet i debatten. Representanter for landsstyret og sentralstyret argumenterte med at utmeldelse ville være urealistisk da situasjonen i ettertid var uviss, og at den beste måten å jobbe for fred og avspenning i verden ville være gjennom organer som NATO, da et slikt arbeid var avhengig av stormaktenes deltakelse. Ideologien måtte ta hensyn til visse realiteter, og det ble også vist til det forestående stortingsvalget og norske borgeres selvførte sikkerhetsbehov.¹¹⁸ Ivar Mathisen fra sentralstyret sa rett ut at han var redd for at folket

113Nyhamar, *Nye utfordringer*, 113-122; Eriksen, *DNA og NATO*; Trond Bergh, *Storhetstid (1945-1965)*, i *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, bd 5 (Oslo: Tiden Norsk Forlag A/S, 1987)

114DNA Landsmøteprotokoll 1969, 25-28

115DNA Landsmøteprotokoll 1969, 29

116DNA Landsmøteprotokoll 1969, 29

117DNA Landsmøteprotokoll 1969, 29

118DNA Landsmøteprotokoll 1969, 39-89 og 281-282

skulle miste tilliten til Arbeiderpartiet i sikkerhet- og utenrikspolitikken, da dette var noe justisminister Elisabeth Schweigaard Selmer allerede hadde nært opp om.¹¹⁹ Bjartmar Gjerde fra sentralstyret påpekte i det siste innlegget før Brattelis konkluderende kommentarer at debatten ikke var representativ for arbeiderbevegelsens syn på saken, da NATO-spørsmål berørte svært få av de mange forslagene som var kommet inn til fagbevegelsen og partiet fra grunnorganisasjonene.¹²⁰

Argumentene mot NATO-medlemskap var preget av moralpolitiske vurderinger og solidaritet med verdens undertrykte. NATO skulle være en forsikring for frihet og demokrati, og dette var en funksjon mange motstandere mente organisasjonen ikke oppfylte. Det ble henvist til diktaturet i Hellas og Portugals kolonipolitikk. Utenrikspolitisk handlefrihet til å støtte opp om sosiale reisninger i den mindre privilegerte delen av verden, var det NATO-motstanderne ønsket. Enkelte viste også til Vietnamkrigen, men ingen av NATO-motstanderne nevnte anerkjennelse av Nord-Vietnam spesifikt. En årsak til det kan ha vært at disse hadde fått seg en ny kampsak knyttet til anerkjennelse av delte stater, som attpåtil var enda mer kontroversiell enn anerkjennelse av Nord-Vietnam, nemlig anerkjennelse av DDR. AUF, ved leder Hans Raastad, reiste forslaget, men mottok liten uttrykt støtte fra andre utenfor ungdomsorganisasjonen. Av talerne var det kun Bjørn Kjenong fra Telemark og Arvid Johansson som sluttet seg til kravet. Kjenong koblet anerkjennelse av DDR til utmeldelse fra NATO og tilstrebelser med å opprette alternative all-europeiske sikkerhetsordninger. Men Johanssons stilling fremstår som mer oppsiktsvekkende fordi han argumenterte *for* fortsatt NATO-medlemskap samtidig som han stod som eneste taler som konkret nevnte anerkjennelse av Nord-Vietnam.¹²¹

Forslagene om utmeldelse fra NATO ble naturligvis nedstemt,¹²² men det var større grunn til håp om å få gjennom beslutninger om anerkjennelse av henholdsvis Nord-Vietnam og DDR. Disse sakene skulle opp i «redaksjonskomiteen for andre politiske uttalelser» som blant annet skulle utarbeide en utenrikspolitisk uttalelse for partiet. Komiteen var ledet av Guttorm Hansen fra stortingsgruppa, og de øvrige medlemmene var Olav Laake, Oddmund Breiteig, Rolf Nilsen, Bjørg Rustaden, Thor Halvorsen, Thorvald Stoltenberg, Rune Gerhardsen og Knut Frydenlund. Ifølge Gerhardsen blir slike komiteer satt opp i sentralstyret, hvorpå de går gjennom landsstyret hvor det blir gitt anledning til å gjøre endringer i sammensetningen. Slike endringer er også mulig å gjøre på selve landsmøtet

119DNA Landsmøteprotokoll 1969, 67

120DNA Landsmøteprotokoll 1969, 88

121DNA Landsmøteprotokoll 1969, 86-87

122Intervju med Rune Gerhardsen 23.01.2012: «Vi tapte så det suste og det visste vi på forhånd. Men dette gjorde vi likevel.»

og dermed blir det sikret en bred forankring i komiteene, og en opposisjon er som regel representert.¹²³ Hverken Gerhardsen eller Stoltenberg kan i dag erindre at det ble noen voldsom debatt over anerkjennelsesspørsmålet når det gjaldt Nord-Vietnam. Den eneste som i utgangspunktet hadde motforestillinger var, ifølge Stoltenberg, komiteens leder Guttorm Hansen, men saken endte likevel opp som enstemmig besluttet.¹²⁴ Da var det større uenighet om DDR-spørsmålet, som for øvrig var det eneste utenrikspolitiske spørsmål komiteen ikke kunne enes om. Det måtte opp til avstemming i plenum, hvor det ble stemt ned med 140 mot 95 stemmer.¹²⁵

NATO, Nord-Vietnam og DDR: en sammenheng?

Hvordan var sammenhengen mellom de tre sakene NATO, Nord-Vietnam og DDR? Som nevnt ble de av noen NATO-motstandere knyttet mer eller mindre direkte til hverandre. USAs opptreden rundt om i verden, deriblant i Vietnam, var en av hovedårsaken til den store NATO-motstanden. Anerkjennelsen av DDR ble mer eller mindre direkte knyttet til utmeldelse av NATO av Bjørn Kjenong. De mest radikale, som for eksempel AUF, var mot NATO og for anerkjennelse av begge stater. Å være mot NATO ble regnet som det ultimate radikale standpunktet. Kun med ett unntak kan vi etter hva kildene forteller oss se et mønster av at NATO-motstand også betød en holdning for anerkjennelse.¹²⁶

Men dette betød ikke at de som var for NATO konsekvent var mot anerkjennelse. De som var mot anerkjennelse av Nord-Vietnam var for NATO. Men det fantes NATO-tilhengere som også var for anerkjennelse av både Nord-Vietnam og DDR, av forskjellige årsaker. Arvid Johanson står som et eksempel. Han ønsket NATO-debatten velkommen, og var enig i mye av kritikken. Allikevel kunne han ikke slutte seg til motstanderne, da han ikke kunne se noen realistiske alternativer for sikkerhetspolitikken. Nord-Vietnam og DDR burde godkjennes av prinsipp, altså av hensyn til folkeretten, mente Johanson.¹²⁷ Thorvald Stoltenberg representerte et litt annet syn. I sin tale sympatiserte han med NATO-motstandernes motiver om solidaritet med verdens undertrykte, men argumenterte videre for at beste måten å hjelpe disse på var nettopp gjennom NATO-strukturen.¹²⁸ Stoltenbergs motiver for anerkjennelse av Nord-Vietnam var ikke knyttet til folkeretten, men

123Intervju med Rune Gerhardsen 23.01.2012

124Intervju med Thorvald Stoltenberg 30.01.2012

125DNA Landsmøteprotokoll 1969, 295

126DNA Landsmøteprotokoll 1969, 80-81. Sverre Løberg var unntaket som bekreftet regelen: Han hadde vært NATO-motstander siden 1949, men var mot anerkjennelse av DDR på landsmøtet.

127DNA Landsmøteprotokoll 1969, 86-87

128DNA Landsmøteprotokoll 1969, 71-72

snarere en idé om at dette ville styrke Norges stilling i Hanoi i bestrebelsene etter fred.¹²⁹ Dette synet hadde sin bakgrunn i Stoltenbergs oppfatning om at den demokratiske verden hadde mest å tjene på å opprettholde kontakt, og han stemte derfor også for anerkjennelse av DDR på landsmøtet.¹³⁰

Det eksisterte altså en viss sammenheng mellom holdninger til de tre sakene NATO, Nord-Vietnam og DDR, men denne var ikke total. NATO-motstandere var for anerkjennelse av begge stater, mens det fantes både NATO-tilhengere som var for og NATO-tilhengere som var imot anerkjennelse av Nord-Vietnam. Årsaken til dette finner vi i de ulike motivene for anerkjennelse ulike partimedlemmer kunne inneha. Det er liten tvil om at NATO-motstanderne så på amerikanerne som imperialister, og var opptatt av å velge side mot dem i konflikten. Men i NATO-leiren eksisterte andre motiver for anerkjennelse. Der noen var opptatt av folkeretten og det rent prinsipielle ved å anerkjenne et regime som så absolutt hadde kontroll over sitt område, en holdning som strengt tatt åpnet for anerkjennelse av både Nord-Vietnam og DDR, hadde andre et mer praktisk syn, og mente at en anerkjennelse ville øke Norges sjanse til å påvirke fredsarbeidet. Det var med andre ord et bredt spekter av motiver for anerkjennelse av Nord-Vietnam, og dette gjorde det mulig for partimedlemmer med ulike standpunkter i sikkerhets- og utenrikspolitikken for øvrig å samles om denne saken.

Hvorfor ble anerkjennelse vedtatt på landsmøtet?

Det ble altså ingen stor debatt om anerkjennelse av Nord-Vietnam på landsmøtet i mai, og det til tross for at utenriksdebatten i februar hadde avdekket en uenighet i partiets stortingsgruppe. Ledelsen og sentrale maktpersoner innen partiet, i utenriksdebatten representert spesielt ved Trygve Bratteli, Halvard Lange og Finn Moe, var som kjent i utgangspunktet imot anerkjennelse. Og selv om kildematerialet ikke forteller noe om andre ledelsespersoners holdninger til spørsmålet før landsmøtet, kan vi nok ikke se bort ifra at holdningene korrelerte med de nevnte anerkjennelsesmotstandere fra partiets stortingsgruppe. Vi så det også igjen i komitéarbeidet, hvor komiteens formann var enslig motstander. Ledelsens aversjoner mot anerkjennelse var nok en indikasjon på at det radikale FNL-vedtaket fra 1967 ikke hadde ført til noen faktisk holdningsendring hos ledelsen og på partiets høyrefløy, men at det tvert om representerte en kunstig enighet i partiet.

¹²⁹Intervju med Thorvald Stoltenberg 30.01.2012

¹³⁰Telefonsamtale med Thorvald Stoltenberg 19.04.2012

Men om ledelsen fortsatt var imot en radikal linje i Vietnam-spørsmålet, hvorfor fikk opposisjonen nok en gang gjennom et radikalt forslag om Vietnam på landsmøtet? På en side kan vedtaket om anerkjennelse ses på som en videreføring av 1967-vedtaket. Partiets venstrefløy så på solidaritet med FNL og anerkjennelse av Nord-Vietnam som to sider av samme sak. Men som vi har sett var ikke ledelsen villig til å se denne sammenhengen med det første, da anerkjennelsen ikke kunne knyttes direkte til 1967-vedtaket. Derfor måtte venstrefløyen ta opp en ny kamp for sitt syn, men den kampen ble ikke så hard, da anerkjennelse ble vedtatt på landsmøtet uten at ledelsen gjorde noen store forsøk på å hindre det. Parallellene til 1967-landsmøtet er tydelige: Et stort trykk fra en utenrikspolitisk opposisjon representert ved partiets venstrefløy, fagbevegelse og AUF i forkant, og relativt liten motstand på landsmøtet selv om partiledelsen i utgangspunktet var sterkt uenig. Det er nærliggende at det var de samme hensynene ledelsen tok i 1969 som i 1967, altså til NATO- og EEC-saken. I 1969 var for øvrig NATO-saken enda mer brennbar i anledning jubileet, og derfor var det nå desto viktigere for ledelsen å gi venstrefløyen konsesjoner på andre områder.

Vietnam-saken ble altså nok en gang ofret av ledelsen i et forsøk på å holde partiet samlet. Dette hadde vært viktig i 1967 da partiet hadde et viktig kommunevalg foran seg, og det var viktig i 1969 på grunn av stortingsvalget som skulle holdes til høsten. En utenrikspolitisk uttalelse som inneholdt et standpunkt for anerkjennelse av Nord-Vietnam gav Arbeiderpartiet ny troverdighet som et radikalt parti og kunne potensielt hindre en velgerflukt, spesielt til Sosialistisk Folkeparti. Rent konkret kom det inn i valgkampen som et punkt i et 100-dagers program lansert i august, som tok for seg hva en Arbeiderpartiregjering skulle foreta seg de første 100 dagene om de igjen kom i regjeringsposisjon. Den enkle formuleringen «diplomatisk anerkjennelse av Nord-Vietnam»¹³¹ var dermed blitt et løfte som partiet hadde forpliktet seg til å følge opp overfor velgerne.

Konklusjon

Etter landsmøtet i mai 1969 hadde Arbeiderpartiet radikalisert sin Vietnam-politikk ytterligere ved å ikke lenger bare støtte FNL, men også samles om en anerkjennelse av Nord-Vietnam. Dette skjedde som et resultat av flere faktorer, men radikaliseringen i partiet som hadde skutt fart etter det tapte stortingsvalget i 1965 stod sentralt. Den store vendingen i partiets Vietnam-politikk hadde kommet med oppslutningen om FNL i 1967, så da partiet gikk inn for anerkjennelse i 1969 kan det sees som en videreføring av den retningen som ble valgt to år før. Likevel er det mye som tyder på at denne radikale retningen i Vietnam-spørsmålet ikke var noe ledelsen og partiets høyrefløy stod helhjertet

¹³¹Arbeiderbladet 23.08.1969

inne for. Med radikaliseringen hadde også en motvilje mot NATO og EEC vokst frem, og disse sakene var svært sentrale for partiets utenrikspolitikk. Det er liten tvil om at ledelsen gav etter i Vietnam-spørsmålet for å verne om disse viktigere sakene, og samtidig holde på venstrefløyen og sikre stemmene til de mer radikale av partiets velgere. Vi kan med andre ord konkludere med at Arbeiderpartiets motiver for å gå inn for anerkjennelse av Nord-Vietnam var delte: Fra venstrefløyen kom et ekte engasjement for nordvietnamesernes kamp for selvbestemmelse, mens ledelsen sluttet seg til av rent taktiske, innenrikspolitiske årsaker.

Kapittel 5. Utviklingen under den borgerlige regjeringen

Arbeiderpartiets landsmøtevedtak spisset frontene i anerkjennelsesdebatten. Lyngs holdning om ikke-anerkjennelse skulle i løpet av de neste to årene flere ganger bli utfordret av opposisjonspartiet. Dette kapittelet skal redegjøre for utviklingen av anerkjennelsesspørsmålet gjennom regjeringen Bortens resterende regjeringstid. Arbeiderpartiets posisjon var nå befestet, men hvor stod de respektive regjeringspartiene i saken? I kapittel 3 kom det frem at Venstres formann Gunnar Garbo stilte seg positiv til en anerkjennelse til rett tidspunkt. Dette står som en første indikasjon på at det kan ha eksistert uenigheter innen regjeringen om dette spørsmål. Var det flere i regjeringen som delte Garbos syn, og hvilken innvirking fikk det eventuelt på regjeringssamarbeidet? Før vi kan undersøke anerkjennelsesspørsmålets utvikling under Borten-regjeringen er det sentralt å ha kjennskap til omstendighetene rundt stortingsvalget i 1969.

Den politiske situasjon ved stortingsvalget i 1969

Arbeiderpartiet hadde store forhåpninger til stortingsvalget høsten 1969. Ved kommunevalget i 1967 hadde partiet fått nesten 44 prosent av stemmene og satt igjen med ordføreren i omtrent halvparten av alle landets kommuner. Partiet var på vei oppover igjen etter nederlaget i 1965, og stortingsvalget 7. og 8. september 1969 skulle vise seg å være en fortsettelse av den positive trenden. Valget ble en thriller, da det lenge så ut til at de fire koalisjonspartiene og Arbeiderpartiet skulle bli jevnstore på Stortinget. Etter at de siste opptellingene var gjort viste det seg allikevel at den borgerlige koalisjonen skulle få fortsette i regjering. Men mandatfordelingen på Stortinget var blitt jevnet ut. Arbeiderpartiet fikk 74, mot regjeringspartienes 76 mandater. Trygve Bratteli spådde et kortvarig liv for regjeringen etter valget, og denne spådommen stod ikke frem som mindre sannsynlig etter at Arbeiderpartiet i nye meningsmålinger registrerte over 50 prosent oppslutning.¹³²

Valgkampen dette året hadde vært dominert av debatten omkring innføring av et nytt skatte- og avgiftssystem. Utenrikspolitiske spørsmål kom i bakgrunnen, og med det også anerkjennelsesspørsmålet. Men det betød ikke at Arbeiderpartiet hadde glemt denne saken. Den 23. august slo Arbeiderbladet opp partiets 100-dagers program med anerkjennelse av Nord-Vietnam som ett av fire punkter i kategorien utenrikspolitikk.¹³³ Nå gikk det jo ikke slik at Arbeiderpartiet havnet i noen regjering etter valget, for på denne måten å kunne sette 100-dagers programmet ut i

¹³²Nyhamar, *Nye utfordringer*, 56-57, 59; Olav Brunvand, *Fra samspill til sammenbrudd* (Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1973), 34

¹³³*Arbeiderbladet* 23.08.1969

live. Men med tanke på partiets sterke mandatrepresentasjon i Stortinget samt at enkelte Venstre-representanter hadde vist seg interessert i en anerkjennelse, var det absolutt håp om å få saken gjennom i en votering i Stortinget.

I forkant av utenriksdebatten 24. november 1969: utenriksministerens redegjørelse og regjeringspartienes gruppemøter

Utenriksminister John Lyng forstod at Arbeiderpartiet ville komme til å ta opp saken i utenriksdebatten som skulle holdes den 24. november. For å komme dem i forkjøpet redegjorde han for sitt eget syn i Stortinget den 13. samme måned. Det stod seg som uforandret siden utenriksdebatten i februar, da han ikke kunne se at det hadde kommet noen gjennombrudd i Paris-forhandlingene som skulle tilsi en endring av standpunkt. Lyng bemerket at amerikanerne hadde stoppet bombingene av Nord-Vietnam, og beklaget seg indirekte over at nordvietnameserne ikke hadde vist tilsvarende tegn på nedtrapping av kamphandlingene. Videre pekte han på den tidligere praksis ved delte stater, da man kun hadde anerkjent den ene. Det var en praksis som var utarbeidet av den forrige regjering, altså Arbeiderpartiet selv, påpekte Lyng. Til slutt gjentok han seg selv fra redegjørelsen i februar da han vektla at Norge fremdeles hadde utmerkede kontaktmuligheter med Nord-Vietnam selv uten en anerkjennelse de jure.¹³⁴

Det var ingen som visste sikkert at Arbeiderpartiet ville ta opp anerkjennelsesspørsmålet i utenriksdebatten, men regjeringspartiene antok og fryktet det. Her var en sak som kunne sette koalisjonen i fare. Med det uhyre knappe flertallet regjeringspartiene hadde i Stortinget skulle det bare et par dissenter fra koalisjonen til for å få vedtatt et eventuelt forslag fra opposisjonen. Både i Høyre og i Venstre ble det trukket paralleller til Botnen-situasjonen, et opptrinn ingen ønsket noen reprise på. Den gang hadde enkelte Venstre-representanter stemt mot egen regjering, og med den nye svekkede parlamentariske basis for koalisjonen ville en slik situasjon nå vært enda mer prekær. Høyre kunne ikke under noen omstendigheter godta et forslag om anerkjennelse, mente gruppeleder Sverre Stray i gruppemøtet den 19. november. Det ville bli tolket som støtte til den nordvietnamesiske holdning ved forhandlingsbordet, og kunne føre til en forverring av forholdet til USA. Stray mente at gruppen burde gi bred tilslutning til Lyngs standpunkt i saken. Lyng selv ønsket at Stray skulle gjøre det klart for de andre gruppelederne i forkant av debatten at Høyre forventet at koalisjonen stod samlet mot forslaget.¹³⁵

¹³⁴St. t. 7a 13.11.1969, 457-458

¹³⁵Høyres stortingsgruppes møteprotokoll, 19.11.1969

Hvorvidt Stray kontaktet de andre gruppelederne eller ei går ikke frem av kildene. Men Venstres gruppeleder Bent Røiseland innehadde i hvert fall samme standpunkt som Høyre under Venstres gruppemøte senere samme dagen. Det var med tanke på Norges rolle som kontaktland Røiseland mente at man burde avvente en anerkjennelse. Men enigheten var ikke like bred i Venstres stortingsgruppe som den var i Høyres. Spesielt partiformann Gunnar Garbo var uenig med gruppelederen, og mente at en anerkjennelse var på sin plass. Han la både universalitetsprinsippet i forhold til anerkjennelse av delte stater, som stod nedtegnet i Venstres arbeidsprogram, og folkeretten til grunn for sitt syn. Norges kontaktrolle mente Garbo var overvurdert. Det han ønsket var å unngå en realitetsvotering i første omgang, og heller få sendt forslaget til den utvidede utenriks- og konstitusjonskomiteen til behandling der. På denne måten ville Venstre slippe både å sette regjeringskoalisjonen i fare ved å stemme mot Høyre, og å stemme i uoverenstemmelse med eget arbeidsprogram. Røiseland, derimot, hadde liten tro på at forslaget ville bli sendt til utenrikskomiteen, og var innstilt på å stemme forslaget ned med det samme.¹³⁶

Venstre hadde fått seg en vanskelig sak. Det var avvikende holdninger innad i gruppen om spørsmålet: Ingvar Helle og Hans Hammond Rossbach lente mest mot Røiselands side. Helle ville heller anerkjenne Biafra, mens Rossbach mente at betydningen av anerkjennelse var overvurdert. Halfdan Hegtun, nestformann Olaf Kortner og Thor Myklebust var mer åpne for anerkjennelse. Hegtun og Myklebust mente en anerkjennelse måtte være et tidsspørsmål. Kortner ville ikke direkte stemme et arbeiderpartiforslag ned, men etterlyste en løsning som hele Stortinget kunne samle seg bak. Samtidig ble det på tvers av disse konstellasjonene ytret ønske om en enhetlig venstreholdning.¹³⁷

Men en slik holdning var vanskelig å komme frem til i forkant av debatten. Vi må huske at på dette tidspunktet var det ingen som visste hvilken form Arbeiderpartiets forslag kom til å ha. Dagbladet mente at Arbeiderpartiet sannsynligvis ville kreve at regjeringen straks gikk i gang med opprettelse av diplomatiske forbindelser med Nord-Vietnam. Avisen mente at det ville være i tråd med partiets 100-dagers program.¹³⁸ Aftenposten mente et slikt forslag ville bli nedstemt av regjeringspartiene, men at et noe vagere utformet forslag ville kunne skaffe gehør hos enkelte innen koalisjonen.¹³⁹ Det er sannsynlig at det var Garbo og hans meningsfeller i Venstre Aftenposten hadde i tankene, og holdningene uttalt på gruppemøtet den 19. bekrefter at flere innen partiets gruppe i utgangspunktet

¹³⁶Venstres stortingsgruppes møteprotokoll, 19.11.1969

¹³⁷Venstres stortingsgruppes møteprotokoll, 19.11.1969

¹³⁸Dagbladet 24.11.1969

¹³⁹Aftenposten morgenutgave 24.11.1969

ville vært åpen for et forslag som ville sette anerkjennelse i et tidsperspektiv. Med tanke på Lyngs standpunkt om at en anerkjennelse ikke burde finne sted på det daværende tidspunkt, og uvissheten rundt hvilken form Arbeiderpartiets forslag ville få, og hvordan Venstre ville stille seg til det, var det knyttet stor spenning til utenriksdebatten som skulle avholdes den 24. november.

Utenriksdebatten 24. november 1969

Debatten startet klokken 10 og formann i utenrikskomiteen Bent Røiseland holdt en lengre innledning om den verdenspolitiske situasjon, hvor han blant annet formidlet sitt syn om at en anerkjennelse ikke burde komme nå på grunn av Norges rolle som kontaktland. Neste taler ut var Arbeiderpartiets Guttorm Hansen, som var nestleder i utenrikskomiteen. Hansen svarte på Lyngs redegjørelse den 13. november og hans henvisning til det generelle mønster som var fastlagt av den tidligere arbeiderpartiregjering i forholdet til de delte stater. Hansen mente det var ønskelig med endringer av dette mønsteret, spesielt i forhold til Nord-Vietnam, og bemerket at dette allerede hadde skjedd i forbindelse med den kontaktformidlingen som hadde foregått under Lyng. Det ville da være naturlig å fortsette denne praksisen med å bryte med mønsteret, ved å gå til anerkjennelse av Nord-Vietnam. Trygve Bratteli skulle senere i debatten legge til at Arbeiderpartiets oppfatning var at med diplomatisk kontakt med Nord-Vietnam, ville Norges muligheter for å påvirke situasjonen mot en fredsløsning øke. Forslaget til Arbeiderpartiet lød slik: «Stortinget ber Regjeringen ta initiativ til opprettelse av gjensidige diplomatiske forbindelser mellom Nord-Vietnam og Norge». ¹⁴⁰ Som vi ser sa forslaget i seg selv ikke direkte noe om tidspunktet for en anerkjennelse, men ut ifra Guttorm Hansens tale kom det tydelig frem at Arbeiderpartiet mente at dette burde skje straks. ¹⁴¹

Forslaget ble ikke uventet møtt med protester fra Høyre. Erling Petersen, Kjeld Langeland, Alfred I. Thommesen og Sverre Stray sendte alle tunge skyts mot Guttorm Hansen. Petersen mente det var en unødvendig demonstrasjon, Langeland vektla kontaktformidlingen og Thommesen beskyldte Arbeiderpartiet for å ha innenrikspolitiske motiver for forslaget. Stray fulgte opp det siste og hevdet at siden Arbeiderpartiet var med på å stemme ned Finn Gustavsens forslag om anerkjennelse i februar hadde det ikke skjedd noe i Vietnamkonflikten som skulle tilsi en endring av standpunkt, bortsett fra at Arbeiderpartiet hadde hatt landsmøte. Otto Lyng, også han fra Høyre, mente at forslaget var lite hensiktsmessig og debatten nærmest komisk da det var ingen som kunne forutsi hva slags påvirkning en anerkjennelse ville ha på fredsforhandlingene. Høyre fikk støtte fra sine

¹⁴⁰St. t. 7a 24.11.1969, 717

¹⁴¹St. t. 7a 24.11.1969, 716-717

regjeringspartnere i Kristelig Folkeparti og Senterpartiet i form av innlegg fra Kåre Kristiansen (KrF), Lars Korvald (KrF-formann), John Austrheim (Sp's gruppeleder) og Johan Østby (Sp). Hovedtendensen i deres innlegg var at tidspunktet ikke var inne for en diplomatisk anerkjennelse av Nord-Vietnam.¹⁴²

Det viste seg altså at Lyng og Høyre kunne stole på at de hadde med seg de to nevnte regjeringspartiene. Men hva med Venstre? Før Venstre-representanter i det hele tatt slapp til på talerstolen var det blitt tid for en pause i debatten og Venstre samlet seg til gruppemøte. Røiseland kunne opplyse om at Arbeiderpartiet ville sette seg imot en oversendelse av forslaget til utenrikskomiteen, og at regjeringen kom til å gå av om forslaget ble vedtatt. Han ville stemme forslaget ned. Halfdan Hegtun ønsket ikke å stemme forslaget direkte ned, men lanserte et alternativt forslag som innebar en anerkjennelse når fredsforhandlingene var kommet lenger og konfliktsituasjonen var mer avklart. Garbo på sin side ønsket et tydelig kabinettsspørsmål fra regjeringen, og antydte at han ville stemme imot sin overbevisning for å redde regjeringen. Men også han lanserte et alternativt forslag. Garbos forslag var skarpere formulert enn Hegtuns, da det inneholdt en konstatering av at Nord-Vietnam oppfylte folkerettens vilkår for anerkjennelse av stater og en forsikring om at Norge skulle gå til anerkjennelse ved fredsforhandlingenes opphør. Skulle disse trekke ut var det en forutsetning at regjeringen skulle ta spørsmålet opp til ny vurdering. Garbo mente at John Lyng ville godta et slikt forslag. Andre i gruppen fant alternative forslag i det hele tatt lite hensiktsmessige, og hverken Garbo eller Hegtuns forslag vant gehør. Det var med andre ord fremdeles lite enighet å spore i Venstres stortingsgruppe, og heller ikke på dette møtet ble det utformet noe felles standpunkt for Venstre-representantene.¹⁴³

Debatten kom i gang igjen og Gunnar Garbo gav sin oppfatning av situasjonen i Vietnam. Han så lite håp for fredsforhandlingene og spådde en uttrekning av krigshandlingene. Dette ville skje på grunn av Sør-Vietnams motstand mot FNLs deltakelse i en koalisjonsregjering etter krigens slutt, og det som etter Garbos oppfatning var amerikanernes tilslutning til denne linje. Videre tok Garbo opp det folkerettslige grunnlag for anerkjennelse av henholdsvis Nord- og Sør-Vietnam. Han pekte på at mens regimet i Nord-Vietnam øvet ubestridt herredømme over hele sitt territorium, hadde regimet i Saigon kun kontroll over en mindre del av territoriet i sør da den provisoriske regjeringen til FNL kontrollerte hele fire femtedeler av Sør-Vietnam. Det nordvietnamesiske regimet hadde dermed et klart større krav på anerkjennelse i henhold til folkeretten, og derfor sa Garbo at han gjerne ville

¹⁴²St. t. 7a 24.11.1969, 718-748

¹⁴³Venstres stortingsgruppes møteprotokoll, 24.11.1969

stemme for Arbeiderpartiets forslag. Men Garbo uttrykte deretter at han ville bøye seg om regjeringen fant det nødvendig å vurdere tidspunkt og omstendigheter nærmere, under den forutsetning at en anerkjennelse ikke lot vente på seg for lenge. Skulle fredsforhandlingene trekke ut i langdrag, måtte storting og regjering ta opp saken til ny vurdering.¹⁴⁴

Garbo hadde fått gitt uttrykk for sitt syn. Det var nå tydelig for dagen at Garbo støttet forslaget, men ville stemme mot sin overbevisning om han måtte det for å redde regjeringen. Det som derimot ikke var tydelig var hvorvidt dette ville være nødvendig eller ei. Og det ble ikke tydeligere etter Lyngs svar til Garbo. Lyng sa at spørsmålet hadde blitt utførlig diskutert i regjeringen siden Sveriges anerkjennelse, og at han ikke så noen hensikt i å igjen henstille spørsmålet til regjeringen på dette tidspunkt, hvor man etter hans synspunkt stod i en uforandret situasjon i konflikten. Garbo var ikke fornøyd med svaret. Han ville ha det bekreftet av Lyng om han hadde ment at regjeringen ikke kunne akseptere et vedtak i Stortinget om anerkjennelse. Med andre ord ville Garbo at Lyng skulle stille et klart og tydelig kabinettsspørsmål. Til dette svarte Lyng at han hadde uttalt seg med forsiktighet med hensikt, fordi han hadde plukket opp i venstrepressen at statsråder burde holde seg fra å til stadighet stille kabinettsspørsmål.¹⁴⁵ Videre presiserte Lyng at saken ville tas opp på ny ved videre utvikling i situasjonen. Lyng ønsket altså stadig ikke å stille kabinettsspørsmål, men allikevel gjøre det akseptabelt for Garbo å stemme mot forslaget, ved å indirekte love en anerkjennelse på et senere stadium.¹⁴⁶

Usikkerheten omkring Lyngs stilling til kabinettsspørsmål kom til å bli sentral i debatten. Trygve Bratteli mente at Garbo hadde tatt feil, og at Lyng overhodet ikke hadde stilt noe kabinettsspørsmål. Videre etterlyste også han at Lyng skulle være klarere på om han stilte kabinettsspørsmål eller ei. Etter Brattelis syn burde det ikke være nødvendig i denne saken. Han var ikke interessert i å styrte regjeringen, men snarere å få forslaget vedtatt.¹⁴⁷ Olaf Kortner mente at Venstre-avisene som Lyng hadde henvist til ønsket større rom for uenighet innenfor koalisjonen, ikke å skape en falsk enighet gjennom fordekte kabinettsspørsmål. Kortner kalte Lyngs fremtreden for intellektuelt juks og mente han hadde stilt et reellt, men uuttalt kabinettsspørsmål som han og Garbo var nødt til å forholde seg til i voteringen.¹⁴⁸ Til slutt måtte Lyng gi etter for presset. Etter spørsmål fra Bratteli helt på tampen av debatten svarte Lyng, lettere oppgitt, at han ikke ville finne det riktig å fortsette om Stortingets flertall skulle inneha et annet syn enn ham selv. Kabinettsspørsmålet var endelig formalisert, og alle

144St. t. 7a 24.11.1969, 752-753

145St. t. 7a 24.11.1969, 765

146St. t. 7a 24.11.1969, 763-765

147St. t. 7a 24.11.1969, 765

148St. t. 7a 24.11.1969, 784

forutsetninger lå på bordet før voteringen skulle finne sted. Kortner og Garbo stemte derfor mot sin overbevisning som lovet og reddet regjeringens videre eksistens. Forslaget ble nedstemt med 64 mot 61 stemmer.¹⁴⁹

Pressens reaksjoner på debatten

Debatten om Vietnam-spørsmålet ble gjort til gjenstand for flere av avisenes ledere og kommentarer den påfølgende uken. Arbeiderbladet beklaget dagen etter i sin leder at forslaget ikke fikk flertall i Stortinget. Lederen fokuserte på den motstanden mot krigen som befant seg i USA, og det ble hevdet at en norsk anerkjennelse ville være en symbolsk og politisk handling til støtte for denne amerikanske opposisjonen. På denne måten ville Norge utføre sin plikt ved å gi til kjenne sine holdninger til en nær NATO-alliert.¹⁵⁰ Dagbladet mente også at Norge hadde en plikt til å reagere, men var langt krassere enn Arbeiderbladet i sin retorikk. En anerkjennelse burde komme som en protest «mot den vannviddspolitikk som det nye, reaksjonære regimet i USA akter å fortsette»,¹⁵¹ het det i lederen den 26. november. Videre mente Dagbladet at en norsk anerkjennelse ikke ville påvirke fredsforhandlingene, og antydte at hovedårsaken for regjeringens politikk var at man ikke ville skape problemer for forholdet til USA. Det ble antydte at Norge var i ferd med å fraskrive seg retten til å ta egne beslutninger upåvirket av hva amerikanerne syntes om dem.¹⁵² Med seg på denne tankegangen hadde Dagbladet ikke overraskende Orientering, som også var av den oppfatning at regjeringen opererte med vikarierende motiver. Den virkelige årsaken til dens holdning var Norges satellittrolle vis-à-vis USA, ifølge avisen.¹⁵³

De mediene som stod på regjeringens side i denne saken valgte blant annet å fokusere på det de mente var innenrikspolitiske motiver fra Arbeiderpartiets side, noe som enkelte stortingsrepresentanter også hadde vært inne på i debatten. Bergens Tidende belyste på lederplass det faktum at spørsmålet hadde blitt nedstemt Stortinget i februar med den samme forutsetning til stede som Arbeiderpartiet nå forela for en anerkjennelse, nemlig at Hanoi hadde absolutt kontroll over sitt område. Avisen viste til Arbeiderpartiets landsmøte som kilden til partiets endrede standpunkt, og hevdet at forslaget ble stillet for å prøve ut koalisjonsregjeringens usikre flertall.¹⁵⁴ Norges Handels- og Sjøfartstidende trakk også trådene tilbake til vedtaket om anerkjennelse på

¹⁴⁹St. t. 7a 24.11.1969, 785-786

¹⁵⁰Arbeiderbladet 25.11.1969

¹⁵¹Dagbladet 26.11.1969

¹⁵²Dagbladet 26.11.1969

¹⁵³Orientering 29.11.1969

¹⁵⁴Bergens Tidende 25.11.1969

Arbeiderpartiets landsmøte og nedtegnelsen i hundredagersprogrammet, og mente at det innenrikspolitiske aspektet ved saken hadde startet allerede der. Derfra var det satt i gang en automatikk som fikk fortsette langt inn i utenriksdebatten som igjen utviklet seg til å fremstå som en ren innenrikspolitisk debatt. Avisen savnet at noen grep kontrollerende inn for å hindre dette, og kalte det hele et forfall i politisk standard.¹⁵⁵ Orientering var også opptatt av Arbeiderpartiets innenrikspolitiske motiver, og gikk så langt som å si at «.. det er få som tror at forslaget ville blitt fremmet om Bratteli hadde blitt statsminister i september, programforpliktelse eller ikke.»¹⁵⁶ Den radikale venstreavisen var alene av mediene om å spekulere i dette, så om det faktisk var en gjengs oppfatning er vanskelig å si i dag.

Den avisen som kom Arbeiderpartiet sterkest i forsvar i forhold til den ovenfor nevnte kritikken var Dagbladet. Politisk redaktør Arve Solstad avviste i sin kommentar dagen etter debatten at Arbeiderpartiet var ute etter å styrte regjeringen med sitt forslag. Å innta regjeringsposisjon gjennom en slik sak ville ikke være særlig gunstig, derfor ble forslaget ifølge Solstad fremmet med full visshet om at det ville stemmes ned. Allikevel syntes ikke Solstad at man utelukkende kunne tillegge Arbeiderpartiet innenrikspolitiske motiver. Solstad pekte på at en sammenheng mellom innenriks- og utenrikspolitikk hverken var noe nytt eller noe som var særegent for Arbeiderpartiet, da han tilla også Lyngs holdning til spørsmålet en slik karakteristikk.¹⁵⁷ Her har Solstad åpenbart et poeng. Høyre hadde da også en velgerbase som skulle tekkes, hvor størstedelen sannsynligvis sympatiserte med amerikanernes kamp mot kommunistene. Tidligere stortingsrepresentant for Høyre Paul Thyness bekrefter i dag at innenrikspolitiske motiver også i høy grad var gjeldende for det borgerlige partiets engasjement i anerkjennelsessaken.¹⁵⁸ Videre viste Solstad til den holdningen til Vietnamkrigen som hadde utviklet seg i Arbeiderpartiet helt siden landsmøtet i 1967. Programfestingen av anerkjennelsen i 1969 ble vedtatt av et samlet landsmøte. Denne var ikke utelukkende partipolitisk motivert, men «.. var delvis et resultat av den oppriktige og voksende harme innenfor arbeiderbevegelsen over den amerikanske politikk.»¹⁵⁹ Solstad gav, i lederen den påfølgende dag, til og med Arbeiderpartiet honnør for å følge opp sitt valgprogram med større dedikasjon enn mange andre partier.¹⁶⁰

Et annet aspekt ved debatten som media var opptatt av var naturligvis de spesielle omstendighetene

¹⁵⁵UD 25 4/120b V, avisklipp fra *Norges Handels og Sjøfartstidende* 25.11.1969

¹⁵⁶*Orientering* 29.11.1969

¹⁵⁷*Dagbladet* 25.11.1969

¹⁵⁸Intervju med Paul Thyness 23.02.2012

¹⁵⁹*Dagbladet* 25.11.1969

¹⁶⁰*Dagbladet* 26.11.1969

rundt Lyngs kabinettsspørsmål. Morgenbladet, kanskje den avisen som var den sterkeste motstanderen av en anerkjennelse, ytret allerede før debatten et ønske om kabinettsspørsmål. Avisen tillia saken stor betydning, både prinsipielt og praktisk-politisk.¹⁶¹ Lyng måtte derfor tåle kritikk fra den høyreorienterte avisen to dager etter fordi han ikke stilte et klart og tydelig kabinettsspørsmål i starten av debatten.¹⁶² Skyts mot Lyng kom også fra motsatt ende av den politiske skalaen. Orientering fant det uforståelig at Lyng ville «ydmyge» Garbo og Kortner ved å lenge nekte dem kabinettsspørsmålet de «tagg» om å få bli stilt, i den vanskelige parlamentariske situasjon koalisjonen allerede befant seg i.¹⁶³

Det er vanskelig å forklare Lyngs opptreden i debatten. Episoden er hverken beskrevet i hans memoarer eller i Langslets Lyng-biografi, så noen videre innsikt i hva han tenkte har vi ikke tilgang på.¹⁶⁴ En måte å nærme seg en forklaring er å se på Lyng og Garbos karaktertrekk. Grovt sett kan vi si at Lyng var pragmatikeren og Garbo var idealisten, og den noe intrikate situasjonen oppstod når de to støtet sammen. Kabinettsspørsmålet var reellt, og det visste Garbo. Han beskriver selv i sine memoarer at Røiseland gav denne beskjeden på gruppemøtet. Problemet til Garbo var at Venstre hadde programfestet at universalitetsprinsippet skulle brukes ved anerkjennelse av stater, og Garbo mest av alt var opptatt av å være tro mot programmet. Han hadde lenge irritert seg over det han oppfattet som Røiselands holdning om at Venstre ikke kunne gå imot utenriksminister Lyng. Garbo ønsket ikke å styrte eller svekke regjeringen, men han ønsket at velgerne skulle se at han var tro mot programmet og egen overbevisning.¹⁶⁵ Utenriksminister Lyng visste at Garbo var klar over hvilke konsekvenser det ville få om forslaget ble vedtatt. Et åpent kabinettsspørsmål ville kunne svekke regjeringen, og det kan godt tenkes det var dette Lyng ville hindre. Kabinettsspørsmålet lå der jo, så hvorfor gjøre vondt verre ved å uttrykke det åpent? Pragmatikeren Lyng hadde sannsynligvis problemer med å akseptere idealisten Garbos behov for å markere sin posisjon på bekostning av regjeringen. Til og med Arve Solstad i Dagbladet, som i stor grad sympatiserte med Venstres venstrefløy, sympatiserte med Lyng, og fant Garbo og Kortners fremgangsmåte uholdbar for dem selv og partiet.¹⁶⁶ Hendelsen kan sees som et symptom på Venstres problemer både innen koalisjonen og i egen partiorganisasjon.

¹⁶¹Morgenbladet 24.11.1969

¹⁶²Morgenbladet 26.11.1969

¹⁶³Orientering 29.11.1969

¹⁶⁴John Lyng, *Fra borgfred til politisk blåmandag: Erindringer 1968-1971* (Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS, 1978); Langslet, *John Lyng: Samarbeidets arkitekt*. I likhet med Lyngs egne memoarer nevner ikke Langslet anerkjennelsessaken i det hele tatt.

¹⁶⁵Gunnar Garbo, *Til venstre for Venstre: Erindringer og tanker fra politiske kampår* (Oslo: Cultura Forlag A/S, 1997), 149-150

¹⁶⁶Dagbladet, 26.11.1969

Problemene i Venstre

Da diskusjonen om anerkjennelse av Nord-Vietnam kom var det allerede stor splittelse og uenighet innad i partiet Venstre. For å forstå de motsetningene som viste seg innen stortingsgruppen i forbindelse med anerkjennelsesspørsmålet må vi ta en rask titt på utviklingen i partiet i tiden før høsten 1969. Eirik Holst-Jæger tegner i sin hovedoppgave «Venstre 1963-72: Splittelse og EF-strid» opp et bilde av 1960-årenes Venstre som et parti delt i to fløyer: de moderate og de radikale, med henholdsvis Røiseland og Garbo som de respektive fløyers fremste representanter. I tillegg til de to fløyene kom Unge Venstre, som gjennomgikk en radikaliseringsprosess i slutten av 1960-årene i takt med den verdensomspennende bølgen som i dag ofte går under betegnelsen 1968-opprøret.¹⁶⁷ Samtidig spisset frontene seg til mellom de moderate og de radikale, først etter valgseieren i 1965 gjennom en strid om hvorvidt KrFs Kjell Bondevik skulle få bli kirke- og undervisningsminister eller ei, og siden gjennom utenrikspolitiske spørsmål som NATO, forholdet mellom øst-vest og nord-sør og altså Vietnam, konkretisert i Botnen-saken i 1967.¹⁶⁸

Unge Venstre kritiserte moderpartiet for ikke å være tro nok mot partiprogrammet i regjeringskoalisjonen, og organisasjonen ville ha Venstre ut av regjeringen allerede før stortingsvalget i 1969. Etter valget økte kritikken, og fremtredende radikale i partiet, deriblant Garbo, begynte å dele Unge Venstres holdninger om regjeringssamarbeidet.¹⁶⁹ Garbo, som Røiseland selv hadde utpekt til sin etterfølger som partiformann i 1964, ble stadig mer upopulær hos den moderate fløyen. Holst-Jæger beskriver landsmøtet på Fagernes i 1968 som stridens topp og et viktig veiskille for partiet. Unge Venstre var ikke bare NATO-motstandere, men pleiet forbindelser med østblokkland og tilba utilsørt blant annet det østtyske samfunnssystemet. Dette var for sterk kost for de moderate i partiet, og på landsmøtet ble det diskutert om Venstre burde gå ut med en offisiell beklagelse av ungdomsorganisasjonens oppførsel. Gunnar Garbo kom Unge Venstre i forsvar, og det ble straks satt i gang tiltak for å fjerne ham som leder for partiet.¹⁷⁰ Men det lyktes ikke de moderate å komme opp med en motkandidat, så Garbo ble likevel gjenvalgt med 132 stemmer. Imidlertid ble det avgitt hele 44 blanke stemmer, noe som ikke kunne oppfattes som noe annet enn en ganske kraftig protest mot Garbo.¹⁷¹

¹⁶⁷Holst-Jæger, «Venstre 1963-72», 11-13

¹⁶⁸Holst-Jæger, «Venstre 1963-72», 28

¹⁶⁹Holst-Jæger, «Venstre 1963-72», 39

¹⁷⁰Holst-Jæger, «Venstre 1963-72», 35-37

¹⁷¹Garbo, *Til venstre for Venstre*, 128. Holst-Jægers fremstilling sier at det var 40 blanke stemmer.

Konfliktene i partiet førte til tilbakegang for Venstre ved valget i 1969. Partiet endte opp med 13 representanter på Stortinget, fem færre enn i den foregående perioden. Dette i seg selv styrket ikke Garbo som formann, men det gjorde heller ikke hans opptredener i diverse medier i dagene som fulgte valget. Der gav han ikke bare uttrykk for at man nå, med en parlamentarisk svak koalisjonsregjering, burde konsultere Arbeiderpartiet i alle viktige saker, men også for at det kunne være aktuelt for Venstre å trekke seg fra regjeringen, og eventuelt inngå samarbeid med Arbeiderpartiet. Uttalelsene falt ikke i god jord, hverken hos Venstres lokallag eller i venstrepressen, og det var nå enda flere som krevde Garbos avgang.¹⁷² I landsstyrets og stortingsgruppens fellesmøte uken etter valget ble fortsatt regjeringssamarbeid enstemmig vedtatt. Møtet ble dominert av en rekke angrep mot Garbo for uttalelsene om samarbeid med opposisjonen, og i tillegg fikk han skylden for det dårlige valgresultatet. Alle tegn tydet på at Garbo ville bli kastet som formann ved neste anledning, som var landsmøtet våren 1970.¹⁷³

Uroen i Venstre fulgte ikke overraskende inn i partiets stortingsgruppe. Da gruppeleder skulle velges stemte alle på Røiseland, bortsett fra Garbo som stemte på Halfdan Hegtun. Dette var kontroversielt for de moderate, som tok det som enda et tegn på Garbo var i utakt med flertallet i partiet. Imidlertid var Hegtun de moderates valg til nestleder, og voteringen stod mellom ham og de radikales Hans Hammond Rossbach. Hegtun vant avstemmingen med syv mot seks stemmer, og todelingen i gruppen manifesterte seg tydelig. I den første tiden etter valget utspant det seg en rekke konflikter innad i gruppen, og det ble rettet kraftige beskyldninger mot den radikale fløyen for dens opptreden før og etter valget. Av Dagbladet ble det hele karakterisert som krig for åpen scene, og det ble stadig spekulert i om hvor lenge Garbo hadde igjen som partiformann.¹⁷⁴

Utenriksdebatten høsten 1969 gjorde ikke Garbo mer populær i egen stortingsgruppe. I gruppemøtet to dager etter debatten ble det uttrykt misnøye med formannen og nestformannens opptreden. Rossbach, Hegtun, Helge Jakobsen, Ola Kveli og Bjarne Flem beklaget alle formannen og nestformannens oppførsel, og savnet en enhetlig linje fra partiet i debatten. Hegtun mente også det var uheldig for Venstre å la det bli synlig at noe ble vedtatt i Stortinget som det var reelt flertall mot. Garbo forsvarte seg med at han hadde gjort sin holdning til kjenne på gruppemøtene i forkant av debatten. Han beklaget videre den «tilspissede form» debatten hadde fått, men la skylden på Lyng, hvis opptreden han hadde oppfattet som provoserende. Kortner på sin side hevdet han hadde sagt klart fra på gruppemøtet at da Venstre ikke stilte noe eget forslag, stod hver representant friere.

¹⁷²Holst-Jæger, «Venstre 1963-72», 42

¹⁷³Garbo, *Til venstre for Venstre*, 143-145

¹⁷⁴Holst-Jæger, «Venstre 1963-72», 46

Røiseland bekreftet dette, men la til at han ikke likte situasjonen og mente at den måtte tas til etterretning. Til slutt konkluderte han med at partiet måtte stå samlet så langt det gikk an, men at de ikke kunne gå for langt i disiplinkrav til hver enkelt representant.¹⁷⁵

Problemene i Venstre viste seg altså også i forbindelse med Vietnam-saken denne høsten. Etter en turbulent periode var det mange i stortingsgruppen som ønsket en enhetlig linje, men det var i hovedsak partiets egen formann som hadde problemer med å slutte seg til dette mantraet. For Garbo oppstod vanskelighetene når hva flertallet i gruppen mente ikke samsvarte med partiprogrammet. Der Garbo, og partiets radikale fløy, anså troskap mot programmet som det viktigste, var de moderate mer opptatt av å beholde sin plass i koalisjonen. Dette var hovedårsaken til Garbos opptreden i debatten. Det var også Garbo som hadde foreslått programformuleringen om anerkjennelse av nye stater ved landsmøtet tidligere på året.¹⁷⁶ Men kan venstreformannen også ha hatt andre motiver enn rent ideologiske for å følge denne linjen? I sin bok *Til venstre for Venstre: Erindringer og tanker fra politiske kampår* nevner Garbo en annen mulig motivasjonsfaktor for hans radikale profil innen koalisjonen. Mens hans kritikere var redd for velgerflukt til de andre koalisjonspartiene i forbindelse med urolighetene i Venstre, så Garbo på det som en større trussel om partiets mest radikale velgere skulle melde overgang til Arbeiderpartiet.¹⁷⁷ Slik sett kan vi kanskje si at også Garbo hadde innenrikspolitiske motiver for sin holdning til utenrikspolitiske spørsmål. På den annen side hadde Garbo som vi har sett et noe ambivalent forhold til regjeringssamarbeidet, så det er vanskelig å si hvor mye en slik overveiing faktisk har hatt for hans fremgangsmåte. Til slutt stemte også Garbo med resten av partiet for å redde regjeringen. Det kan tenkes at Garbo som partileder og etter mange kontroverser til syvende og sist følte et ansvar for å stemme i tråd med eget parti. Avisen *Orientering* stilte det betimelige spørsmålet: «Hva blir situasjonen når Arbeiderpartiet kommer tilbake til forslaget, f.eks. høsten 1970 når Garbo eventuelt er kastet som formann i Venstre?». ¹⁷⁸ En ting som var sikkert, var at håpet om anerkjennelse ikke svant for Arbeiderpartiet med nedstemmingen i november 1969.

Utenriksdebatten 25. november 1970

I Danmark hadde også anerkjennelsesdebatten vært høyst levende i tiden siden Sveriges anerkjennelse i januar. I juni ble et forslag om anerkjennelse fra Socialistisk Folkeparti stemt ned i

¹⁷⁵Venstres stortingsgruppes møteprotokoll, 26.11.1969

¹⁷⁶Garbo, *Til venstre for Venstre*, 149

¹⁷⁷Garbo, *Til venstre for Venstre*, 141-142

¹⁷⁸*Orientering* 29.11.1969

Folketinget med koalisjonens 86 stemmer mot opposisjonens 66. Verdt å merke seg i denne sammenheng er at ett medlem av regjeringspartiet Det Radikale Venstre, Sven Skovman, stemte for forslaget.¹⁷⁹ Utenriksminister Poul Hartling så det nødvendig å avvise et nytt forslag fra SF i oktober, men juni året etter fikk SF med seg Socialdemokratene som forslagsstillere i saken. Forslaget ble nok en gang stemt ned, men Hartling meddelte at han var rede for å diskutere spørsmålet med de andre nordiske land. Dette var del av et kompromiss regjeringspartiene hadde inngått etter press fra Det Radikale Venstre, som igjen opplevde et visst press innad i partiet for anerkjennelse.¹⁸⁰

Norsk UD ventet både en henvendelse fra danskene og at debatten igjen ville blusse opp i Norge denne sommeren, men ingen av delene skjedde.¹⁸¹ Situasjonen i Indokina dette året, med økt amerikansk bombing og spredning av krigen til Laos og Kambodsja, gav liten grunn til optimisme for dem som håpet på en fredsløsning i området. Dette kan ha vært én årsak til at iveren for anerkjennelse hadde dempet seg i Norge. Likevel må det fremdeles ha eksistert et visst trykk innad i Arbeiderpartiet. Nestformann i partiet, Reiulf Steen, hadde nemlig i februar uttalt i et møte med amerikanske tjenestemenn at partiet ikke ville ta opp igjen spørsmålet med mindre det var nødvendig for å holde partiet samlet.¹⁸² Steen selv dro imidlertid, sammen med Thorvald Stoltenberg og en nordisk sosialdemokratisk delegasjon, til Hanoi i juni for å få førstehåndsintrykk av situasjonen. De møtte med flere nordvietnamesiske politikere, og utarbeidet en utførlig rapport da de kom hjem. Stoltenberg selv hevder i dag at rapporten stilnet en del av den interne kritikken mot anerkjennelsestilhengerne, og virket positivt for stemningen for anerkjennelse i partiet.¹⁸³ Så da november kom, og det ble tid for ny utenriksdebatt i Stortinget, fremsatte Arbeiderpartiet nok en gang forslaget om anerkjennelse.

Det var også dette året nestformann i utenrikskomiteen Guttorm Hansen som skulle fremsette forslaget på vegne av Arbeiderpartiet. Sverre Stray, som i mai samme året hadde overtatt for John Lyng som utenriksminister, hadde holdt en redegjørelse den 27. oktober hvor Nord-Vietnam ikke ble nevnt.¹⁸⁴ Hansen kritiserte Stray for å fokusere for mye på EEC og de europeiske spørsmål uten

¹⁷⁹UD 25 4/120b IV, brev fra ambassaden i København 10.06.1969

¹⁸⁰UD 25 4/120b V, brev fra ambassaden i København 03.11.1969; UD 25 4/120b IV, brev fra ambassaden i København 08.06.1970

¹⁸¹UD 25 4/120b IV, brev fra ambassaden i København 08.06.1970

¹⁸²NARA RG59: Records Relating To Norway, boks 5, POLITICAL AFFAIRS – NORWAY POL 38 NORWAY-VIETNAM-INDOCHINA 1970-, «Memorandum of Conversation» 03.02.1970

¹⁸³ARBARK, Reiulf Steen og Thorvald Stoltenberg, «Inntrykk fra Sør-Øst-Asia juni-juli 1970»; Intervju med Thorvald Stoltenberg 30.01.2012

¹⁸⁴Her kan skytes inn at Lyng ikke ønsket Stray som sin etterfølger. Lyng, som var en kjølig analytisk realpolitiker hadde vanskelig for å godta Strays urokkelige lojalitet til USA, en linje han mente ville innsnevre oppslutningen om

å sette disse i en internasjonal sammenheng. Angående Vietnamkrigen erkjente Hansen at fredsforhandlingene ikke hadde kommet noen vei og at krigen hadde spredt seg til flere land i regionen. Likevel viste han til utenriksdebatten året før hvor Lyng ikke hadde satt fred som en forutsetning for anerkjennelse, og at spørsmålet ville vurderes på nytt om fredsforhandlingene skulle dra seg ut. Hansen mente at til tross for at fredshåpet var minimalt på dette tidspunktet, var anerkjennelse likevel på sin plass. Argumentene fra 1969-debatten stod ved lag: Det handlet om solidaritet med Nord-Vietnam, samt å knytte kontakter som skulle gi Norge bedre muligheter for å følge med i konfliktens utvikling og å organisere gjenoppbyggingsarbeidet etter krigens slutt.¹⁸⁵

Hverken Høyre eller Venstre var enige med Arbeiderpartiet. Kåre Willoch, som tidligere samme året hadde tatt over som partiformann og parlamentarisk leder i Høyre, mente det ville være uheldig om Norge på dette tidspunktet tok side i konflikten. Willoch viste til Nord-Vietnams krigføring i Laos og Kambodsja, og det at amerikanerne var i ferd med å trekke seg gradvis ut av området som del av Nixons «vietnamisering». En anerkjennelse ville ikke ha noen positiv virkning for Norges rolle under konflikten eller ved et eventuelt gjenoppbyggingsarbeide etterpå. Snarere ville det å ta et slikt skritt svekke Norges rolle som kontaktformidler. Utenriksminister Stray, som for øvrig nettopp var kommet tilbake fra USA og møter med blant annet Henry Kissinger, vektla amerikanernes villighet til å forhandle i Paris mot Nord-Vietnams mer steile holdning. Å anerkjenne Nord-Vietnam nå ville ikke gjøre dem mer forhandlingsvillige, mente Stray. Helge Seip, som nå var blitt formann i både Venstre og Stortingets utvidete utenrikskomité, mente at tiden ikke var inne for anerkjennelse, men at det var en sak som måtte være under stadig observasjon. Seip fikk støtte fra tidligere parlamentarisk leder Bent Røiseland, som regnet med at en anerkjennelse nå ville utnyttes prestisjemessig av Nord-Vietnam, og skape problemer for fredsforhandlingene.¹⁸⁶

Men hva så med Venstres gamle formann Gunnar Garbo og hans meningsfelle Olaf Kortner som nær hadde skapt regjeringskrise i debatten året før? Omstendighetene skulle ha det til at ingen av dem var til stede på debatten i 1970. Kortner hadde deltatt som vararepresentant for Helge Seip forrige år. Da Seip nå var tilbake på Stortinget, var ikke Kortner lenger sittende. Garbo var av uvisse årsaker fraværende på debatten. De som eventuelt hadde fryktet at han ville stemme ut fra egen overbevisning nå som han ikke lenger var formann i partiet kunne puste lettet ut. Dette betød likevel ikke at utenriksdebatten skulle forløpe seg helt uten dramatikk i tilknytning til anerkjennelsessaken dette året heller. Riktignok tok saken mindre plass i debatten enn den hadde gjort året før, og

norsk NATO-politikk på hjemmebane.

185St. t. 7a 23.11.1970, 997-998

186St. t. 7a 23.11.1970, 988, 1009, 1011, 1037, 1051

skriveriene i media var færre. Det var EEC-saken som var klart dominerende i så måte. Hverken Kristelig Folkeparti eller Senterpartiet tok seg bryet med å argumentere mot Arbeiderpartiet, og Arbeiderpartiet selv var tilsynelatende mindre opptatt av saken, da for eksempel Trygve Bratteli gjorde påfallende få bestrebelser på anerkjennelsesforslagets vegne. Men, som sagt, dramatikk skulle det bli, og det var en senterpartist som noe uventet skulle stå for denne. På debattens dag to, den 24. november, tok Bjørn Unneberg ordet. Unneberg, som var talsmann for det han kalte *grønn sosialisme*, var sentral innenfor venstrefløyen i Senterpartiet.¹⁸⁷ Han holdt et flammende ideologisk innlegg mot EEC-medlemskap for å verne om den nasjonale selvbestemmelsesretten, som han mente var nødvendig for å ivareta nærdemokratiet. En naturlig konsekvens av en slik holdning ville være å tillate også andres selvbestemmelsesrett, og dermed gå til anerkjennelse av stater som Nord-Vietnam og DDR. Dette var saker Unneberg ville arbeide for innen sitt parti, sa han.¹⁸⁸

Nok en gang ble regjeringens svake parlamentariske basis satt på prøve. Om Unneberg skulle stemme for ved en votering ville stemmegivingen denne dagen ende på 71 stemmer for, og 71 stemmer mot forslaget. I slike tilfeller ville stortingspresidentens stemme telle som to stemmer. I dette stortingsmøtet hadde visepresident Leif Granli fra Arbeiderpartiet inntatt presidentstolen i Høyres Bernt Ingvaldsens fravær. Dermed lå det på dette tidspunktet i debatten an til flertall for forslaget til Arbeiderpartiet. Ifølge media hadde Sverre Stray satt sin stilling på forslaget, og derfor stod nok en gang utenriksministerens, og dermed også regjeringens, fremtid på spill i forkant av voteringen som skulle finne sted den ettermiddagen.¹⁸⁹ Stray bad i sitt siste innlegg om at representanter fra regjeringspartiene stemte mot forslaget, og til stor lettelse for ham og regjeringen for øvrig, rettet Unneberg seg til syvende og sist etter oppfordringen. Dermed ble forslaget såvidt nedstemt med 72 mot 70 stemmer.¹⁹⁰ Til tross for at interessen denne gangen hadde vært mindre, var man nå enda nærmere en anerkjennelse enn man hadde vært året før. Fraværet av Gunnar Garbo hadde lettet litt på trykket, men samtidig hadde Bjørn Unneberg vist seg som en venn av anerkjennelsestilhengerne. Selv om forslaget ble stemt ned hadde saken totalt sett vunnet frem da man nå hadde fått en tilhenger i et nytt regjeringsparti, nemlig Senterpartiet. Unnebergs løfte om å jobbe for saken innen eget parti, skadet nok heller ikke optimismen til dem som ønsket å få gjennom forslaget en gang i fremtiden.

187Roar Madsen, *Motstraums: Senterpartiets historie 1959-2000* (Oslo: Det Norske Samlaget, 2001), 26-27. Grønn sosialisme var en ideologisk grunnet populisme, utviklet av Unneberg selv og først presentert i bokform i *Grønn sosialisme for utkantproletarer. Noen folkelige grunntanker om frihet, likhet og brorskap i vår tid* (1971).

188St. t. 7a 23.11.1970, 1080-81

189Bergens Tidende 24.11.1970; Bergens Tidende 25.11.1970; Orientering 28.11.1970

190St. t. 7a 23.11.1970, 1116

Konklusjon

Anerkjennelsesspørsmålet ble en betent sak for regjeringen Borten. Det fikk utenrikspolitiske uenigheter opp til overflaten, og var veldig nær i å skape reelle problemer for koalisjonen.

Utenriksdebattene i 1969 og 1970 står som demonstrasjoner på hvor sårbar den sittende koalisjonsregjeringen var i sin andre regjeringsperiode. Med et fulltallig Storting var to dissenterne fra regjeringspartiene nok til at en sak kunne tippe i opposisjonens favør. Venstres radikale fløy, som spesielt i utenrikssaker i stor grad sympatiserte med Arbeiderpartiet, utgjorde i denne parlamentariske situasjonen en potensiell trussel mot regjeringssamarbeidet. Det faktum at flere av disse også i utgangspunktet hadde vært imot Venstres deltakelse i koalisjonen, samt tidligere hadde stemt mot egen regjering i forbindelse med Botnen-saken, gjorde ikke denne fraksjonen noe mindre farlig. Derfor forløp ikke anerkjennelsessaken uten dramatikk i utenriksdebattene under regjeringen Borten. Regjeringen fikk i 1969 fortsette på Garbo og Kortners nåde, etter at de hadde fått gjort det klart for alle og enhver at de stemte mot sin overbevisning. Tilfeldigheter skulle ha det til at disse ikke deltok i utenriksdebatten i 1970, men senterpartisten Bjørn Unneberg kom inn fra siden og skapte ny usikkerhet i koalisjonen. Unneberg valgte i likhet med Garbo og Kortner året før å stemme mot sin overbevisning, og regjeringens skinn var nok en gang reddet.

Kapittel 6. Anerkjennelsen proklameres

I mars 1971 fikk Arbeiderpartiet tilbake regjeringsmakten, og Trygve Bratteli ble Norges nye statsminister. Regjeringserklæringen vitnet om at partiet i stor grad aktet å videreføre den borgerlige regjeringens politikk. Ett punkt vakte imidlertid oppsikt, og det gjaldt en hensikt om å arbeide mot en anerkjennelse av Nord-Vietnam. Den borgerlige regjeringen hadde vært splittet i dette spørsmålet, hvordan var situasjonen i Stortinget nå som koalisjonsbåndene var løsnet? Dette kapittelet vil undersøke opposisjonens reaksjoner på regjeringserklæringen, og hvilke argumenter som nå rådet for eller mot en anerkjennelse. Andre som hadde fulgt nøye med i anerkjennelsesdebatten var amerikanerne, fortrinnsvis den amerikanske ambassade i Oslo. Kapittelet vil gjøre rede for deres syn på debatten som hadde gått, og for deres reaksjoner på regjeringserklæringen i mars. Videre må sakens videre behandling kartlegges. Vi vet at anerkjennelsen ikke ble utført før i november. Hvorfor tok det så lang tid fra Arbeiderpartiets regjeringsovertakelse til anerkjennelsen faktisk ble utført?

Regjeringsskifte mars 1971 med regjeringserklæring om Nord-Vietnam

De som hadde spådd at koalisjonsregjeringen ikke ville vare de fulle fire årene frem til neste valg, skulle etter hvert få rett. Det var riktignok ikke regjeringspartiernes svake parlamentariske basis som skulle bli regjeringens bane, men snarere uenigheter innenfor koalisjonen om Norges forhold til EF. Saken hadde siden starten av 1960-årene, da Storbritannia først viste interesse for å melde seg inn i organisasjonen, vært en kime til uenighet i den borgerlige fløyen av norsk politikk. Høyre var kategorisk for norsk EF-medlemskap. Senterpartifolk, derimot, var redde for at et medlemskap ville svekke råderetten Norge hadde over egne naturressurser, og at bonde- og fiskerinæringen ville lide et for stort nederlag under et eventuelt medlemskap. Riktignok var det uenigheter innad i partiet, men de fleste tok stilling imot. I Venstre fantes begge standpunkter, og Kristelig Folkeparti hadde et flertall mot, uten at de var veldig opptatt av saken. Grunnen til at de fire partiene allikevel klarte å jobbe sammen om regjeringsansvaret i store deler av dette tiåret, kan tilskrives spillet mellom europeiske stormakter. Så lenge Charles de Gaulle satt som president i Frankrike ble britenes søknader avvist, og koalisjonen slapp å bli konfrontert med denne vanskelige saken gjennom hele den første regjeringsperioden. Men da de Gaulle gikk av som fransk president forsvant også britenes hinder for medlemskap, og saken ble på ny aktuell i Norge i 1970. Evnen til å komme til enighet innad i regjeringen virket fraværende, og koalisjonen startet en langsom

oppløsningsprosess.¹⁹¹

Det endelige skuddet for baugen skulle komme i form av den såkalte lekkasjesaken. Kort fortalt dreide det seg om at innholdet i en diplomatrappport fra Brussel endte opp på desken til Dagbladet, og det var statsminister Borten som var mistenkt for å ha stått bak lekkasjen. Den fortroligstemplede rapporten indikerte at det ikke ville være mulig å holde jordbruket utenfor et eventuelt EF-medlemskap, og Borten innrømmet å ha vist den til Folkebevegelsen mot EEC-leder Arne Haugestad på en flytur de tilfeldigvis hadde hatt sammen til København. Borten nektet riktignok for at dette var årsaken til at Dagbladet hadde fått fatt i informasjonen, men de andre koalisjonspartiene mente uansett at episoden på København-flyet gjorde det umulig for dem å fortsette regjeringssamarbeidet med Borten som statsminister. Det var oppstått regjeringsskrise, og de borgerlige hevdet at lekkasjen var ene og alene årsak til det. Sett i retrospekt konkluderer historikere med at lekkasjesaken kun var en utløsende faktor, og at det var motsetningene innen koalisjonen angående EF som var den virkelige årsaken. Kollapsen av forhandlingene om en ny koalisjonsregjering, ledet av KrFs Kjell Bondevik, står som et bevis på koalisjonens tynne grunnlag på dette tidspunkt.¹⁹²

Trygve Bratteli og Arbeiderpartiet måtte overta roret. Regjeringens kollaps hadde ligget i kortene, men Bratteli så ikke på regjeringsovertakelsen som noen ønskesituasjon, først og fremst på grunn av at arbeiderpartiregjeringen ble en mindretallsregjering. Men en annen kritisk faktor var at motsetningene innen partiet ville potensielt bli større når det var de som skulle overta forhandlingene om EF-medlemskap.¹⁹³ Den nye regjeringen hadde liten plass å manøvrere på, og det bar også tiltredelseserklæringen preg av. Borgerlige medier rapporterte om en «realpolitisk og forsiktig regjeringserklæring»,¹⁹⁴ og fremholdt at det var Arbeiderpartiets venstrefløy som ble utfordret, snarere enn opposisjonen på Stortinget. EF-forhandlingene og sikkerhetspolitikken skulle videreføres, og Høyres leder Kåre Willoch hevdet til og med at erklæringens markedsavsnitt var som hentet rett ut fra Høyres program. På kun to punkter avvek den nye regjeringen og dets arbeidsprogram betydelig fra den forrige. Det ene var et mål om å få oljepolitikken under fast statlig ledelse, og det andre gjaldt anerkjennelse av Nord-Vietnam.¹⁹⁵

191Edvard Bull, *Norge i den rike verden: Tiden etter 1945* (Oslo: J.W. Cappelens Forlag A/S, 1979), 431-432; Tamnes, *Oljealder*.

192Bull, *Norge i den rike verden*, 435; Brunvand, *Fra samspill til sammenbrudd*, 25-33, 112-115

193Nyhamar, *Nye utfordringer*, 139-142

194Dagbladet 17.03.1971

195Dagbladet 17.03.1971; Dagbladet 19.03.1971; Bergens Tidende 19.03.1971; Høyres stortingsgruppes styremøteprotokoller 18.03.1971

Igjen var det Dagbladet som var tidlig ute med nyheter om anerkjennelsesspørsmålet. Under overskriften «Bratteli vil anerkjenne Nord-Vietnam» meldte de om regjeringserklæringens sannsynlige innhold allerede den 17. mars, dagen før den skulle offentliggjøres.¹⁹⁶ Avisens kilder viste seg den påfølgende dagen å ha vært pålitelige, da erklæringen inneholdt ordlyden: «Det vil bli tatt skritt med sikte på å søke opprettet gjensidige diplomatiske forbindelser med Nord-Vietnam».¹⁹⁷ Det var riktignok en høyst forsiktig formulering, og det er ting som tyder på at til tross for landsmøtevedtaket om anerkjennelse ble dette punktet lagt til i siste time. Bratteli uttalte bare fem dager tidligere til svensk fjernsyn at det ville være liten vits å fremlegge dette forslaget på det tidspunktet, da det allerede hadde blitt nedstemt i den gjeldende stortingsperiode. Likeledes hadde Bratteli svart det danske utenriksdepartementet negativt på spørsmål om hvorvidt det var stemning for anerkjennelse i Norge på dette tidspunkt. Morgenbladet mente at det var press fra Arbeiderpartiets venstrefløy som hadde sørget for at dette punktet fikk en sentral plass i regjeringserklæringen.¹⁹⁸ Dette punktet viste seg i alle tilfelle å være det klart mest kontroversielle i erklæringen, og var dermed det som fikk størst oppmerksomhet i mediene de påfølgende dagene.

Pressens reaksjoner på regjeringserklæringen

Borgerlig media tok ikke vel imot regjeringserklæringens løfte om anerkjennelse av Nord-Vietnam. Bergens Tidende valgte, i sin leder den 19. mars, å fokusere på det lite hensiktsmessige ved å gå til anerkjennelse. Det ville ikke påvirke utviklingen i Vietnam, og Norges meklerrolle ville ikke styrkes. Den effekten en anerkjennelse ville få var at Norge fikk klargjort sitt standpunkt om den amerikanske krigføringen overfor USA. Det siste hadde ikke avisen større innvendinger mot, men det å bryte prinsippet om kun å anerkjenne den ene av to delte stater var det som bekymret avisen mest. Avisen anså det som et bekvemt prinsipp, som gjorde at man slapp å ta stilling til anerkjennelse av henholdsvis Nord-Korea og DDR, som var del av enda mer betente spørsmål. Litt trøst fant avisen i proklameringsens forsiktige formulering, da den regnet med at denne indikerte at en anerkjennelse ville kunne la vente på seg, til tross for det flertall i Stortinget avisen beregnet forslaget hadde.¹⁹⁹ Dette var for øvrig en beregning Aftenposten delte, som ellers ikke mente så mye om forslaget på dette stadiet annet enn at det ville være «et slag i ansiktet på USA».²⁰⁰

¹⁹⁶Dagbladet 17.03.1971

¹⁹⁷Arbeiderbladet 19.03.1971

¹⁹⁸Morgenbladet 18.03.1971

¹⁹⁹Bergens Tidende 19.03.1971

²⁰⁰Aftenposten morgenutgave 18.03.1971

Morgenbladet hevdet i sin leder den 18. mars, under overskriften «Konsesjon til radikalerne», at Bratteli kun var ute etter å tekke venstrefløyen med dette punktet. Avisen betegnet det som et «egnet kjøttbein å kaste til halsende hunder», da den regnet med at det for ledelsen i partiet var en relativt ubetydelig sak. Likeledes ville pragmatikere på høyresiden kunne svelge en anerkjennelse, og legge det til som en «driftsutgift» på veien for å oppnå EEC-medlemskap. Morgenbladet selv var ikke villig til å bagatellisere saken, og mente at det ville være å ta et skritt i feil retning og at radikalerne ville kunne kreve mer i samme retning siden. Til slutt beklaget avisen seg over det forvrengte bildet den var redd flertallet av det norske folk hadde av amerikanernes engasjement i Vietnam, resultatet av Arbeiderpartiets innenrikspolitiske hensynstakende, og signalene dette ville sende overfor USA.²⁰¹

Arbeiderbladet tok på seg, i sin leder dagen etter, å svare Morgenbladet på kritikken, ved å vise til Arbeiderpartiets enstemmige landsmøtevedtak samt det faktum at partiet ved flere anledninger tidligere hadde tatt saken opp i Stortinget. Videre gikk avisen langt i å påstå at representanter både i Venstre og Senterpartiet var for anerkjennelse på dette tidspunktet, og at forslaget derfor sannsynligvis hadde flertall i Stortinget.²⁰²

Dagbladet, som også spanderte lederplass på det mest kontroversielle punktet i regjeringserklæringen, delte ikke behovet for å forsvare Arbeiderpartiets motiver. Avisen kunne vedgå at forslaget fra Brattelis side inneholdt en viss dose av partipolitisk taktikk, men mottok forslaget med åpne armer, som den pådriveren for anerkjennelse den lenge hadde vært. Dagbladet oppsummerte den praksis Norge hadde hatt for anerkjennelse av delte stater, men unnlot å omtale prinsippet om kun å anerkjenne en av to delte stater. Det ble derimot pekt på to hovedkrav: At regimet måtte ha faktisk kontroll over dets hevdede område, og at det måtte nyte støtte fra majoriteten av befolkningen. Dette var to krav Dagbladet mente Nord-Vietnam åpenbart oppfylte, men Norge hadde frem til da vegret seg for å anerkjenne av hensyn til USA. Avisen trodde videre at en anerkjennelse ville være med å hjelpe fredens sak i Vietnam, ved å bidra til et internasjonalt press for å få USA til å innse at videre krigføring bare ville føre til nye katastrofer. Å si fra til USA om kontroversielle spørsmål fremfor å tie, som man, ifølge Dagbladet, var vant med fra Halvard Langes tid, var så smått i ferd med å bli en ny praksis, og avisen viste til de nordiske landenes opptreden i Hellas-saken som et symptom på det. Med dette oppfordret Dagbladet regjeringen til ikke å vente for lenge med å ta skrittet og anerkjenne Nord-Vietnam.²⁰³

201 *Morgenbladet* 18.03.1971

202 *Arbeiderbladet* 19.03.1971

203 *Dagbladet* 20.03.1971

Opposisjonens reaksjoner på regjeringserklæringen

Flere av avisene trodde altså at det på tidspunktet for Arbeiderpartiets regjeringsovertakelse var flertall i Stortinget for anerkjennelse. Disse antakelsene var basert på tanken om at venstrefolk og senterpartister som tidligere hadde uttalt seg i positive ordelag om anerkjennelse ikke lenger var bundet av koalisjonen, og at disse med den jevne mandatfordelingen i Stortinget ville tippe flertallet i regjeringens favør. Ut ifra det vi har sett av spesielt Venstre-representanters opptredener i tidligere utenriksdebatter, fremstår mediernes analyse som rimelig. Riktignok var Olaf Kortner kun vararepresentant på dette tidspunktet, så han kan ikke medregnes. Gunnar Garbo var derimot på Stortinget, og det hersker liten tvil om hvor han stod i spørsmålet. Etter hans stemme trengte forslaget kun én stemme til ved en eventuell votering, og det skulle ikke være vanskelig å hente denne fra partiet Venstre. Vi har for eksempel tidligere sett Halfdan Hegtun uttale seg positivt om anerkjennelse, og også han satt fremdeles på Tinget.

Samtidig hadde det skjedd mer i Venstre i tilknytning til anerkjennelsesspørsmålet. Faktisk skulle det vise seg at både partiets formann Helge Seip og dets parlamentariske leder Bent Røiseland var på glid. Allerede den 19. mars kunne Morgenbladet melde at Seip hadde uttalt at saken i alle tilfelle måtte behandles i samråd med Danmark, og på erklæringsdebatten fem dager senere uttrykte han ingen motforestillinger mot anerkjennelse. Seip forventet derimot at regjeringen skulle legge saken frem for Stortinget før noen beslutninger ble tatt.²⁰⁴ Også Røiseland gikk ut fra at Stortinget ville få sagt sitt om saken, og han mente videre at det måtte drøftes i forhold til hva som var best for Paris-forhandlingene. Røiseland var opptatt av den politiske effekten som gjorde akkurat denne anerkjennelsen til noe mer enn et spørsmål av rent teknisk eller praktisk karakter.²⁰⁵

Venstre hadde altså tilsynelatende åpnet mer opp for en anerkjennelse etter koalisjonens kollaps, men hvor Senterpartiet stod var mer uklart. Arbeiderbladet hevdet at representanter derfra var for anerkjennelse allerede dagen etter erklæringen ble offentliggjort, og antakelig var det Bjørn Unneberg de hadde i tankene. Unneberg hadde som kjent uttalt seg i positive ordelag om anerkjennelse i utenriksdebatten i 1970, og Orientering skulle bekrefte hans daværende ståsted en drøy uke senere. Til den venstreradikale avisen sa Unneberg at han ville drøfte saken med senterstudentene og -ungdommen før den eventuelt kom opp til votering i Stortinget, og at han ganske sikkert kom til å stemme for anerkjennelse denne gang da han ikke lenger trengte å ta

²⁰⁴Morgenbladet 19.03.1971; Bergens Tidende 25.03.1971; Dagbladet 25.03.1971

²⁰⁵Dagbladet 23.03.1971

hensyn til koalisjonen.²⁰⁶

Unnebergs posisjon virket rimelig klar, men hva med partiets ledelse? I gruppemøtet den 22. mars var det EF-saken som stod i fokus, men Per Borten fikk sagt sitt om Nord-Vietnam på tampen. Han tilrådte gruppa å stå samlet mot anerkjennelse, og begrunnet det med viktigheten av å ikke provosere USA.²⁰⁷ Det er vanskelig å måle den nylig avgåtte statsministerens innflytelse i partiet på dette tidspunktet. Han hadde blitt plassert i den lite prestisjetunge administrasjonskomiteen på Stortinget, og hans rolle i partiet var på dette tidspunktet noe uklar. Allikevel skulle han komme sterkt tilbake allerede i april da han ble valgt til ny parlamentarisk leder for stortingsgruppen på partiets landsmøte. Men om Borten hadde et ganske klart mot-standpunkt på dette tidspunktet var Senterpartiets gjeldende formann og parlamentariske leder John Austrheim mer åpen. Riktignok kritiserte han erklæringen for å være noe bastant på punktet om anerkjennelse, men han var ikke fremmed for å diskutere spørsmålet. Austrheim ønsket å få en klargjøring av hvordan man skulle forholde seg til de delte stater i forbindelse med diplomatiske anerkjennelser.²⁰⁸ Her skiller Austrheim seg fra for eksempel Røiseland, idet han ville behandle anerkjennelsen av Nord-Vietnam som en rutinemessig operasjon med sikte på å skape en fast praksis for liknende tilfeller, snarere enn å ta hensyn til den politiske effekten en slik handling ville ha i den nåværende situasjon.

Til tross for noe avvikende standpunkter, ser vi at både Venstre og Senterpartiet stilte seg mer åpne til anerkjennesspørsmålet etter at koalisjonsbåndene var løsnet. Det gjorde selvsagt ikke Høyre, som hadde vært de mest påståelige anerkjennelsesmotstanderne siden spørsmålet kom opp på vinteren 1969. Partiet var stort sett fornøyd med regjeringserklæringen og retningen den nye regjeringen ville føre videre, men punktet om Nord-Vietnam ble ikke vel tatt imot. Saken ble diskutert på styremøte den 18. mars. Partileder Kåre Willoch hadde blitt spurt av Gunnar Garbo om Høyre ville fremsette noe forslag om Nord-Vietnam. Til det hadde Willoch svart at saken var avgjort for det gjeldende Storting da forslaget hadde blitt nedstemt på høsten året før. Men om regjeringen likevel ville ta affære, så ville Høyre måtte reagere. Nylig avtroppede utenriksminister Sverre Strøm minte om at diplomatisk anerkjennelse av en annen stat var regjeringens domene, så det ville i tilfelle dreie seg om et mistillitsforslag fra Høyres side. Til det svarte Willoch at det ville kunne være mulig å sno seg unna en slik situasjon, ved å stille forslag hvor det ble krevet at Stortinget bekreftet sitt tidligere vedtak. Bernt Ingvaldsen på sin side, fryktet et forslag fra Garbo

²⁰⁶*Orientering* 27.03.1971

²⁰⁷Senterpartiets stortingsgruppes møteprotokoller 22.03.1971

²⁰⁸*Dagbladet* 25.03.1971; *Bergens Tidende* 25.03.1971

selv. «Venstre skal jo vise seg»,²⁰⁹ het det fra den sittende stortingspresidenten. Høyre var like bestemt som før på å hindre anerkjennelse, og partiet ønsket først og fremst å få vite hvorvidt regjeringen kom til å anerkjenne straks, eller vente til høsten og neste stortingsperiode.²¹⁰

Amerikanske reaksjoner på anerkjennelsesdebatten under den borgerlige regjeringen

Før vi begir oss inn på å undersøke regjeringens videre fremgangsmåte i saken er det viktig å ha innsikt i de forhold som kunne influere dens avveininger i den. Vi har frem til nå ikke gjort rede for amerikanernes syn på den norske anerkjennelsesdebatten, men det må nevnes at ved det norske regjeringsskiftet hadde amerikanske diplomater allerede fulgt den nøye i lang tid. For å forstå både sakens videre gang og amerikanernes reaksjon på regjersingserklæringen, trenger vi å se på hvordan både amerikanske diplomater i Oslo og embetsmenn i Washington fortløpende vurderte Norges stilling til anerkjennesspørsmålet.

Etter den svenske anerkjennelsen i januar 1969 hadde John Lyng gjort det klart at anerkjennelse ikke var aktuelt for Norges del. Amerikanerne var likevel ikke helt overbevist, og Arbeiderpartiets landsmøtevedtak var kime til ytterligere bekymringer. De første signalene på disse bekymringene mottok det norske utenriksdepartementet høsten 1969. Ambassadør Philip K. Crowe og ambassaderåd John Ausland var begge nyinnsatt, og under valgkampen merket Ausland seg løftet om å anerkjenne Nord-Vietnam fra Arbeiderpartiets 100-dagers program. Ausland mente en anerkjennelse ville kunne skape alvorlige problemer i forholdet mellom Norge og USA, og passet på å påpeke dette overfor arbeiderpartifolk hver gang han møtte noen.²¹¹ Den borgerlige valgseieren så ikke ut til å berolige Ausland. Da et nordvietnamesisk delegasjonsbesøk i Norge var forestående i september, oppsøkte han ekspedisjonssjef i UD's 2. politiske kontor Einar Ansteensen, og uttrykte sin bekymring for at Hanoi ville kunne utnytte besøket til politisk propaganda. Delegasjonen skulle riktignok bli møtt på ministernivå, men besøket var av ren teknisk art, da dets formål var å planlegge bistand til Vietnam etter krigens slutt. Ansteensen påpekte dette, og stilte seg uforstående til amerikanernes bekymring. Videre ønsket han at Ausland brakte videre beskjeden til de amerikanske myndigheter om at Norge ikke hadde noen planer om å formalisere de diplomatiske forbindelser med Nord-Vietnam.²¹²

209Høyres stortingsgruppes styremøteprotokoller 18.03.1971

210Høyres stortingsgruppes styremøteprotokoller 18.03.1971

211Ausland, *Bak ambassadens murer*, 100-101

212UD 25 4/120b V, notat av 2. politiske kontor 16.09.1969

Hvorvidt en slik beskjed gjorde noe inntrykk på amerikanerne er vanskelig å bedømme, men knappe to uker etterpå ble i alle fall de samme bekymringene om den svenske anerkjennelsen og Arbeiderpartiets 100-dagers program uttrykt av en annen ambassaderåd, under en middag med Kjell Rasmussen i UD's 6. Handelspolitiske kontor.²¹³ Videre skapte utenriksdebatten i november med Lyngs kabinettsspørsmål mer uro hos amerikanerne. Et notat fra Ray S. Cline, direktør i State Departments Bureau of Intelligence and Research, til utenriksminister William P. Rogers datert den 3. desember 1969 forteller oss at det ikke bare var ambassaden i Oslo som var opptatt av Norges forbindelser med Nord-Vietnam på dette tidspunktet, men også diplomater i Washington på høyt nivå. Notatet avslører en høy grad av innsikt i norske politiske forhold, der Cline beretter om koalisjonens svake parlamentariske basis og dramatikken under utenriksdebatten. Cline mente en anerkjennelse i fremtiden nærmest var uunngåelig, da koalisjonen vanskelig ville kunne imøtegå nye fremstøt fra Arbeiderpartiet i anerkjennelsessaken uten at det ville føre til regjeringskrise. Analysen gikk ut på at Venstres radikale fløy sannsynligvis ikke kunne stagges om saken kom opp igjen, og en eventuell ny arbeiderpartiregjering ville nyte venstreorienterte venstrefolk og senterpartisters støtte i denne og liknende saker.²¹⁴

Ambassadør Crowe underbygget Clines synspunkter i sin årlige rapport, datert 14. mars 1970, om situasjonen og utsiktene for det kommende året. I rapportens dramatiske innledning heter det at mens tordenskyene hadde bygget seg opp på slutten av 1969, så stormen ut til å komme i 1970 i relasjonene mellom Norge og USA. Muligheten for at Arbeiderpartiet ville innta regjering og anerkjenne Nord-Vietnam ble, i tillegg til blant annet Norges holdning til det greske regimet og tilbakegang for EEC-forhandlingene, trukket frem som en av de store truslene til samarbeidet landene mellom. Crowe vektla norsk opinions motstand mot Vietnamkrigen, og fremholdt at en mangel på fremskritt i fredsforhandlingene etter hvert ville presse Arbeiderpartiet til å gjenoppta spørsmålet om anerkjennelse. Spådommen var at koalisjonen enten ville gi etter, eller bryte sammen. Crowe konkluderte med at ambassadens oppgave måtte være å fortsette sine anstrengelser på å hindre en anerkjennelse, ved å benytte enhver anledning til å minne politiske ledere og høytstående embetsmenn om de skarpt negative reaksjonene en slik handling ville utløse på offisielt amerikansk hold og i opinionen. Til slutt mente Crowe at man burde være forberedt på at koalisjonen ville gi etter for presset om anerkjennelse, men han ønsket i alle tilfelle heller å se en slik handling fra de borgerlige enn fra arbeiderpartiregjering.²¹⁵

213UD 25 4/120b V, Fortrolig notat av Kjell Markussen, 6. Handelspolitiske kontor 27.09.1969

214NARA, NSC Files, Country Files – Europe, boks 698/2, «Intelligence note» fra Ray S. Cline til The Acting Secretary 03.12.1969

215NARA, RG 59, Subject numeric files 1970-1973, boks 2513, POL NOR-US 1/1/70, «Annual Policy Assessment» fra Amembassy Oslo til Department of State 14.03.1970

Ausland beretter i sin bok *Bak ambassadens murer* om Crowes sterke følelser i saken. Han var, i likhet med de fleste andre på ambassaden, ingen tilhenger av krigen, men følte et personlig ansvar overfor president Nixon for å forhindre en norsk anerkjennelse av Nord-Vietnam.²¹⁶ «I know the President would mind very much», sa Crowe til Norges FN-ambassadør Edvard Hambro etter et lunsj-møte i New York i mai 1970. Hambro tolket det som et direkte budskap fra Nixon, da Crowe nettopp hadde vært i samtaler med ham. Under det samme lunsjmøtet uttrykte Crowe glede over det ellers utmerkede forholdet mellom landene, og sa til og med at etter hans mening var Norge kanskje det siste trofaste landet USA hadde i Europa. Derfor var amerikanerne sterkt emosjonelt engasjert i anerkjennelsesspørsmålet, og Crowe mente han ville ha vanskelig for å forklare en anerkjennelse i Washington. På bakgrunn av opplysningene som kom frem i dette møtet med Hambro, er det nærliggende å tenke at det stod en relativ høy grad av prestisje på spill for den amerikanske ambassadøren i anerkjennelsessaken.²¹⁷

Ambassaden skulle gjøre flere fremstøt om saken overfor det norske embetsmenn i løpet av 1970. Etter vink fra utenriksråd Thore Boye, som mente at for høy grad av ambassadens innblanding ikke gjorde det noe lettere å motstå presset for anerkjennelse i Stortinget, tonet Ausland ned sine tilnærminger overfor arbeiderpartifolk. Imidlertid syntes ambassaden fortsatt det var viktig å minne utenriksdepartementet om konsekvensene av en eventuell anerkjennelse.²¹⁸ Både Kjeld Vibe i Utenriksdepartementets politiske avdeling og Ivar Eriksen i 2. Politiske Kontor ble på hver sin kant konfrontert av henholdsvis Bob Hennemeyer og Mr. Hagerty fra ambassaden, samt Eric Fleisher fra State Departments skandinaviske avdeling denne høsten. Det ble advart mot «svenske tilstander» i forholdet mellom landene om anerkjennelsen ble gjennomført. I forbindelse med et fredsforslag stilt av Nixon rundt denne tiden ble det spurt om ikke dette ville gjøre det lettere for regjeringen å avverge anerkjennelse i den kommende utenriksdebatten.²¹⁹ Hennemeyer må ha fått oppløftende svar på dette spørsmålet, for tre dager før stortingsdebatten i november kunne han rapportere til State Department at anerkjennelsesspørsmålet ville bli lettere å håndtere denne gang, nettopp på grunn av det amerikanske fredsforslaget.²²⁰ Denne vurderingen måtte imidlertid Hennemeyer trekke tilbake allerede dagen etter i et nytt telegram til State Department, da amerikanerne igjen hadde

216Ausland, *Bak ambassadens murer*, 102

217UD 5 4/120b IV, notat fra Edvard Hambro, FN-delegasjonen, NY 08.05.1970

218Ausland, *Bak ambassadens murer*, 101

219UD 5 4/120b VI, notat av Kjeld Vibe, Politisk Avdeling 12.10.1970; UD 5 4/120b VI, notat av Ivar Eriksen 2. Politiske Kontor 22.10.1970

220NARA RG59, Subject numeric files 1970-1973, boks 2513, POL 15-2 NOR 1/1/70, telegram fra Amembassy Oslo 20.11.1970

startet bombing av Nord-Vietnam. Hennemeyer ønsket råd om hvordan han kunne sette bombingene i best mulig lys overfor utenriksminister Stray og regjeringen, slik at disse kunne stå bedre rustet til å motstå presset i debatten.²²¹ Hvorvidt Hennemeyer fikk svar på sin henvendelse eller ei kommer ikke frem av kildene, men historien viser oss i hvert fall at regjeringen klarte å motstå presset også i denne omgang uten å hverken gi etter eller bryte sammen.

Amerikanske reaksjoner på regjeringserklæringen

Det var som kjent andre forhold som skulle styrte regjeringen, så amerikanernes spådommer om at anerkjennelsen ville fastsettes av enten den borgerlige koalisjonen eller en ny arbeiderpartiregjering i løpet av 1970 slo feil. Men de regnet overhodet ikke kampen for vunnet etter utenriksdebatten, og regjeringsskiftet i mars slo neppe ned som noen bombe for amerikanerne. Washington var med andre ord godt forberedt da Arbeiderpartiet proklamerte anerkjennelsen, og den offisielle reaksjonen kom på en pressekonferanse i Washington samme dag som regjeringserklæringen var offentliggjort. I sin erklæring påpekte State Department at den norske regjeringens beslutning selvfølgelig var dens egen sak, men beklaget at den nevnte regjering ville overveie å gå til diplomatisk anerkjennelse av et regime som med makt forsøkte å velte den valgte og konstitusjonelle regjering i Sør-Vietnam, og som drev aktiv krigføring mot USAs væpnede styrker. Imidlertid så ikke amerikanerne dette som et tegn på at Norge var i ferd med å svekke sine forbindelser med NATO, ifølge pressetalsmann Charles W. Bray.²²²

De offisielle uttalelsene var knappe, men fremdeles representative for amerikanernes reelle syn på situasjonen. I korrespondanse mellom utenriksminister Rogers og ambassaden i Oslo i tiden før regjeringsskiftet kommer det frem at de ikke var villige til å la en eventuell anerkjennelse overskygge forholdet til den nye Bratteli-regjeringen. Bratteli selv ble av ambassaden omtalt som USA-vennlig, og amerikanerne forstod at Arbeiderpartiet kom til å videreføre hovedlinjene i utenriks- og sikkerhetspolitikken. Rogers mente på forhånd at USAs reaksjon, litt avhengig av forholdene, sannsynligvis ville likne reaksjonen overfor svenskenes anerkjennelse i 1969. Som vi har sett kom det da ingen kraftig, direkte reaksjon fra amerikansk side. Videre instruerte Rogers ambassaden til å ta temaet opp med ledelsen i Arbeiderpartiet, og påpeke ulempene ved anerkjennelse. Arbeiderpartiet skulle gjøres oppmerksom på at Norge med årene hadde opparbeidet

221NARA RG59, Subject numeric files 1970-1973, boks 2513, POL 15-2 NOR 1/1/70, telegram fra Amembassy Oslo 21.11.1970

222NARA RG59: Records Relating To Norway, boks 5, POLITICAL AFFAIRS – NORWAY POL 38 NORWAY-VIETNAM-INDOCHINA 1970-, «Press Briefing» 18.03.1971; *Aftenposten* morgenutgave 19.03.1971

seg en god porsjon med «good will» i Washington. En anerkjennelse av Nord-Vietnam, på et tidspunkt hvor nordvietnamesiske soldater var i krig med amerikanske styrker, ville tære på denne og ha en generell negativ virkning på båndene landene hadde knyttet via det tette samarbeidet i NATO. Til slutt het det fra Rogers at jo lenger anerkjennelsen kunne utsettes jo bedre.²²³ I etterkant av denne korrespondansen skrev Rogers et memorandum til president Nixon. Ønsket om å ikke la en eventuell anerkjennelse ødelegge forholdet til Norge kommer frem i Rogers' avsluttende kommentar:

*If the Labor government nevertheless does recognize Hanoi, I recommend that our reaction not be so severe as to erode the cooperation which is so valuable to us in NATO and other fields of military interest.*²²⁴

Den amerikanske ambassaden jobbet aktivt overfor norske myndigheter i tiden før og etter regjeringserklæringen. Forhandlingene om en Bondevik-regjering brøt sammen den 9. mars, og allerede den 12. luftet Ausland amerikanske tanker vedrørende en eventuell anerkjennelse overfor Utenriksdepartementets Ivar Eriksen. Ausland gjorde det her klart at amerikanerne var opptatt av tidspunktet og av hvilken form anerkjennelsen ville få. Hva tidspunkt angikk, fremmet Ausland ønske om å vente med å ta beslutningen til etter NATO-møtet i begynnelsen av juni. Når det gjaldt formen skulle den helst være mest mulig nøytral, og uten en umiddelbar opprettelse av en diplomatisk stasjon i Hanoi. Videre kunne Ausland informere om at ambassadør Crowe var meget opptatt av saken, og stod klar til å «briefe» den nye utenriksministeren straks han ble utnevnt. Eriksen svarte at en slik fremgangsmåte neppe ville være særlig fruktbar, men akkurat det er ikke sikkert at betydde så mye for Crowe. I et møte Ausland hadde med Kjeld Vibe tre dager etter kom det nemlig frem at Crowe fremdeles var innstilt på å ta opp temaet med den nye utenriksministeren. Og Crowe hadde selv tidligere sagt til Eriksen at det han kom til å gjøre ved en eventuell erklæring av anerkjennelse var «å løpe umiddelbart ned og protestere; deretter kan vi igjen sitte ned og ta en drink som gode venner.»²²⁵ Det er tydelig at Crowe var innstilt på å gjøre det han kunne for å hindre en anerkjennelse, om det var noen reell nytte i det eller ei. Om han mislyktes kunne ingen fortelle ham at han ikke hadde forsøkt.

223NARA RG59: Records Relating To Norway, boks 5, POLITICAL AFFAIRS – NORWAY POL 38 NORWAY-VIETNAM-INDOCHINA 1970-, telegram fra Secstate Washdc til Amembassy Oslo 27.01.1971; NARA RG59: boks 2512, POL 14 NOR 1/1/70, telegram fra Amembassy Oslo 11.03.1971

224NARA RG59: Subject numeric files 1970-1973, boks 2512, POL 14 NOR 1/1/70, «Memorandum for the President» 11.03.1971

225UD 25 4/120b IV, notat av 2. Politiske kontor 17.03.1971; UD 25 4/120b IV, notat av Kjeld Vibe 16.03.1971

Og Crowe skulle protestere. Den 17. mars, dagen før regjeringserklæringen ble offentliggjort, informerte den norske ambassadøren i Washington, Arne Christian Gunneng, State Department om erklæringens innhold vedrørende anerkjennelse. Beskjeden nådde samme kvelden ambassaden i Oslo, sammen med instruksjoner om å meddele overfor det norske Utenriksdepartementet amerikanernes ønske om å få anerkjennelsen utsatt.²²⁶ Crowe reagerte resolutt. Han ringte straks til utenriksråd Thore Boye og beklaget sterkt det han hadde fått høre fra Washington.²²⁷ Neste dag troppet han opp på Boyes kontor for ytterligere å uttrykke sin og amerikanske tjenestemenns skuffelse: «They are very upset, I have been in the game for more than twenty years, but I have never seen them this upset».²²⁸ Mens svenskenes anerkjennelse hadde forårsaket harme i Washington, var det annerledes med Norge: «It doesn't make them angry, it hurts their feelings».²²⁹ Crowe var tydelig frustrert rent personlig også. Han uttrykte at han var lei seg for at han ikke hadde klart å forklare overfor norske myndigheter betydningen amerikanerne la i saken, og var redd for at en anerkjennelse ville vanskeliggjøre hans eget arbeid vis-à-vis Washington.²³⁰

Regjeringserklæringen gjorde det klart at amerikanerne hadde mislyktes med å hindre anerkjennelse. Kåre Willoch forsikret riktignok Crowe om at amerikanerne kunne stole på at Høyre ville protestere i Stortinget, men ambassadøren selv regnet med at regjeringen ville finne nok støtte hos radikale medlemmer av opposisjonen til at saken ville gå gjennom.²³¹ Det nye målet var å få anerkjennelsen utsatt og å hindre opprettelsen av ambassader i Oslo og Hanoi. Selv om man nå med en rimelig sikkerhet visste at en anerkjennelse ville komme, visste ingen på hvilket tidspunkt. Arbeiderpartiet hadde opprinnelig lovet å anerkjenne innen 100 dager etter de tiltrådte i regjering, så amerikanerne regnet ikke med at saken ville vente altfor lenge i utgangspunktet. Slik lød også tonen i de første beskjedene de mottok fra norske myndigheter. Det var ikke første sak på dagsorden, men regjeringen ville ikke nøle med å handle. Dette var ordene Gunneng brukte da han overbragte beskjeden, og Boye mente også at dette var betegnende for hva som ville karakterisere regjeringens tilnærming til saken.²³² Ambassaden kontaktet også Thorvald Stoltenberg, dagen før han skulle inntre som statssekretær i Utenriksdepartementet, som sa han regnet med at opprettelsen av kontakter med Hanoi ville skje innen en måneds tid. Men denne prosessen kunne, ifølge

226NARA RG59: Subject numeric files 1970-1973, boks 2513, POL NOR-US 1/1/70, Telegram fra Department of State til Amembassy Oslo 17.03.1971

227UD 25 4/120b IV, notat til Utenriksministeren av Thore Boye 18.03.1971

228UD 25 4/120b IV, notat til Politisk Avdeling av Thore Boye 18.03.1971

229UD 25 4/120b IV, notat til Politisk Avdeling av Thore Boye 18.03.1971

230UD 25 4/120b IV, notat til Politisk Avdeling av Thore Boye 18.03.1971

231NARA RG59: Records Relating To Norway, boks 5, POLITICAL AFFAIRS – NORWAY POL 38 NORWAY-VIETNAM-INDOCHINA 1970-, Telegram fra Amembassy Oslo til Secstate Washdc 18.03.1971

232NARA RG59: Subject numeric files 1970-1973, box 2513, POL NOR-US 1/1/70, Telegram fra Department of State til Amembassy Oslo 17.03.1971; UD 25 4/120b IV, notat til Politisk Avdeling av Thore Boye 18.03.1971

Stoltenberg, bli forstyrret om opposisjonen kom opp med et motforslag i en eller annen form på erklæringsdebatten som skulle holdes i Stortinget den 24. og 25. mars.²³³

Erklæringsdebatten

Regjeringserklæringen inneholdt et løfte om at regjeringen skulle «ta skritt med sikte på diplomatisk anerkjennelse av Nord-Vietnam». Det var en vag formulering, og hverken regjeringen selv eller andre visste på det tidspunktet hvordan det skulle gå til, når det ville skje, eller hvilken form anerkjennelsen ville få. Saken hadde allerede blitt nedstemt i inneværende stortingsperiode, så det var ikke aktuelt å ta opp saken på nytt i Stortinget i første omgang. Det måtte i så fall vente til høsten. På den annen side var diplomatisk anerkjennelse av en annen stat regjeringens anliggende, så i teorien kunne Bratteli-regjeringen gjøre som den ville i dette spørsmålet. Valget stod altså mellom å trumfe gjennom en anerkjennelse med en gang, eller få med seg Stortinget til høsten. Allerede i erklæringsdebatten kom det frem at opposisjonen ønsket å ha sitt å si for den videre fremgangsmåten i saken.

Det dominerende tema på debatten skulle vise seg å bli lekkasjesaken og omstendighetene som førte til Borten-regjeringens fall. Likevel skulle alle partiene også få sagt sitt om anerkjennelsesspørsmålet. Høyre var det eneste partiet som markerte seg med et tydelig standpunkt mot anerkjennelse. Kåre Willoch bemerket i starten av sitt innlegg at regjeringen Bratteli var en mindretallsregjering, og at det derfor tjente landets interesser best om regjeringen søkte bred partipolitisk støtte i Stortinget. Når det gjaldt punktet i regjeringserklæringen om anerkjennelse, holdt Høyre på den forrige regjeringens syn. En diplomatisk anerkjennelse av Nord-Vietnam burde ikke komme mens krigen fortsatt raste, da den ville oppfattes som et norsk standpunkt mot Sør-Vietnam og USA. Etter en fredsslutning ville spørsmålet stille seg annerledes, og Willoch påpekte viktigheten av humanitær bistand og gjenoppbyggingsarbeid i området etter krigens slutt. Videre sa Willoch at han gikk ut fra at regjeringen ikke ville foreta seg noe i anerkjennelsessaken uten å konferere med Stortinget først, da forslaget hadde vært oppe til behandling i Stortinget flere ganger tidligere. Kun avgjørende nye momenter, som en fredsslutning, kunne etter Willochs skjønn rettferdiggjøre å ta opp igjen forslaget i den gjeldende stortingsperioden.²³⁴

Ingen av de andre opposisjonspartiene var like tydelig imot anerkjennelse som Høyre. Erling Engan

233NARA RG59: Records Relating To Norway, boks 5, POLITICAL AFFAIRS – NORWAY POL 38 NORWAY-VIETNAM-INDOCHINA 1970-, Telegram fra Amembassy Oslo til Secstate Washdc 18.03.1971

234St. t. 7c 24.03.1971, 2262-2263

fra Senterpartiet gikk først ut og applauderte Willochs innlegg, og sa han trodde Senterpartiets syn på Vietnam korrelerte med det syn Willoch hadde forfektet. Partiets formann og parlamentariske leder John Austrheim mente ikke dette var et spørsmål som trengte å vies så mye oppmerksomhet enda, siden også formuleringen i erklæringen var såpass vag at det gav rom for en utsettelse av beslutning vedrørende saken. Austrheim ville ta opp igjen spørsmålet på et senere tidspunkt, og da i et forsøk på å utarbeide en fast praksis for hvordan Norge skulle forholde seg til de delte stater. Kristelig Folkepartis formann og parlamentariske leder Lars Korvald ønsket heller ingen forhastelser i saken. Men det var grunnet den betente konfliktsituasjonen i Vietnam, og det at man ikke visste hvilken virkning en anerkjennelse ville få i forhold til denne. Korvald åpnet derimot også for anerkjennelse etter krigens slutt, og uttrykte ønske om samarbeid med Danmark i spørsmålet. Det siste syntes også Venstres formann Helge Seip var klokt, da han mente Danmark stod i en liknende situasjon vis-à-vis Hanoi som Norge, samtidig som begge land skulle delta i det samnordiske hjelpeprosjektet etter krigens slutt. Seip forventet også, i likhet med Høyre, at saken ville komme innom Stortinget nok en gang før noen beslutning ble tatt.²³⁵

Hva var så regjeringens hensikter når det gjaldt fremgangsmåte? Utenriksminister Andreas Cappelen kunne forsikre opposisjonspartiene om at regjeringen ville orientere Stortingets utvidede utenrikskomité i sakens videre gang. Men han sa også at regjeringen, til tross for erklæringens vage formulering, mente at tiden nå var moden for anerkjennelse. Videre påpekte Cappelen at anerkjennelse av nye stater konstitusjonelt sett var regjeringens anliggende, så det kan virke som om regjeringen på dette tidspunktet var inne på tanken om å handle på egen hånd i denne saken. Høyre protesterte og repeterte sine forventninger om at regjeringen ikke ville overstyre det vedtak som tidligere var gjort i Stortinget.²³⁶ Da debatten var over stod det fremdeles ikke klart hva regjeringens videre fremgangsmåte i saken ville være. Til tross for Cappelens påstand om at diplomatisk anerkjennelse var et regjeringsanliggende, spekulerte både Dagbladet og Bergens Tidende dagen etterpå om ikke saken måtte opp i Stortinget og følgelig vente til høsten.²³⁷

Sakens videre gang

Det tilgjengelige kildematerialet er i skrivende stund knapt når det gjelder sakens videre gang den nærmeste tiden etter regjeringsskiftet. Saken skulle i hvert fall forberedes av utenriksminister

²³⁵St. t. 7c 24.03.1971, 2267, 2280, 2292, 2303

²³⁶St. t. 7c 24.03.1971, 2298, 2300

²³⁷Dagbladet 25.03.1971; Bergens Tidende 25.03.1971

Cappelen og drøftes i regjeringskonferanse en gang på vårparten.²³⁸ Cappelen hadde selv den holdning at beslutningen om anerkjennelse var tatt, men tidspunkt og form stod fortsatt uklart.²³⁹ Den første problemstillingen til regjeringen gikk derimot ut på hvordan den skulle gjennomføre anerkjennelsen. Skulle den ta beslutningen selv, eller skulle saken kjøres gjennom Stortinget slik opposisjonen nærmest hadde krevet i erklæringsdebatten? UD's 2. politiske kontor fikk i april i oppgave å redegjøre for hvilke handlingsalternativer regjeringen hadde.

I notatet Cappelen fikk overlevert fremkommer det at det ikke forelå noen spesielle regler for opprettelse av diplomatiske forbindelser med en annen stat. Men, som utenriksministeren selv hadde vært inne på i debatten, var det konstitusjonelt sett et regjeringsanliggende, og det ble vist til at i Sverige hadde regjeringen gått frem uten å forelegge spørsmålet for Riksdagen. Imidlertid hadde Utrikesutskottet²⁴⁰ der blitt orientert om regjeringens planer. Vi ser at Cappelens initiale hensikter korrelerte med Sveriges fremgangsmåte: Han var tilsynelatende innstilt på at regjeringen kunne ta beslutningen egenhendig, men lovet samtidig å holde utenrikskomiteen løpende underrettet. Men om dette faktisk var Cappelens planer, kan notatet han mottok fra 2. politiske kontor ha endret hans kurs noe. For om regjeringen hadde det konstitusjonelle aspektet på sin side, ble det i notatet minnet om spørsmålets politiske side. Spørsmålet hadde vært oppe i Stortinget allerede innen samme sesjon, og i notatet ble det vist til opposisjonsleder Willochs forventning om at regjeringen viste såpass respekt overfor Stortinget at den ikke gikk til handling uten et nytt stortingsvedtak. I tillegg kunne ikke forslaget, etter Willochs mening, tas opp igjen før til høsten etter at et nytt storting var åpnet.²⁴¹

Regjeringen hadde på sin side flere hensyn å ta enn opposisjonens ønsker og forventninger om å få saken opp igjen i Stortinget. Det ville være kunstig om den fremmet et forslag i Stortinget om en sak som hadde stått på Arbeiderpartiets program i god tid før de overtok regjeringsmakten, og det i forbindelse med en sak som strengt tatt var regjeringens domene. Derfor, og for å hindre en presedens i liknende saker, var det viktig å være klar på at beslutningen om anerkjennelse var tatt av regjeringen alene. Dette kunne også rettferdiggjøres ut fra de antakelser som på dette tidspunktet rådet om det flertallet forslaget ble regnet for å ha i Stortinget, da de borgerlige ikke lenger var bundet av koalisjonen. Likevel ble det i notatet anbefalt at spørsmålet ble tatt opp i Stortinget i en eller annen form på grunn av dets forhistorie.²⁴²

238UD 25 4/120b 7, brev fra Statsministeren til Cappelen med notat 26.03.1971

239UD 25 4/120b 7, notat av 2. politiske kontor 05.04.1971

240Tilsvarende den norske utenrikskomiteen

241UD 25 4/120b 7, notat av 2. politiske kontor 22.04.1971

242UD 25 4/120b 7, notat av 2. politiske kontor 22.04.1971

Da regjeringen skulle ivareta dens rett til å ta avgjørelsen om anerkjennelse på egen hånd, samtidig som Stortingets ønsker skulle tilfredsstilles, gjaldt det å tenke alternativt. 2. politiske kontor pekte på at det var andre sider ved opprettelsen av diplomatiske forbindelser som kunne tas opp i Stortinget. Spørsmålet hadde for eksempel en finansiell side. Forslaget som videre ble skissert opp avslører også hvilke planer som forelå på dette tidspunktet angående formen for de diplomatiske forbindelser. Ambassadøren i Peking var ment å sideakkrediteres Hanoi. En slik ordning ville kreve forsterking av ambassaden med en ny ambassaderåd eller ambassadesekretær. Da dette uansett var planlagt i langtidsbudsjettet, grunnet Kinas økende betydning, fant 2. politiske kontor det naturlig at regjeringen fremmet en stortingsproposisjon om en tilleggsbevilgning på UD's budsjett. Slik ville de finansielle sidene ved saken bli ordnet, samtidig som hovedspørsmålet ble diskutert i Stortinget.²⁴³

Alt tyder på at Cappelen fulgte opp anbefalingen til 2. politiske kontor. I en samtale han hadde med sjefen for svensk UD's politiske avdeling Dick Hichens-Bergström like etter, forklarte han at han overveiet fremgangsmåten skissert ovenfor. Men det fikk være opp til Stortingets utvidede utenriks- og konstitusjonskomité å fastsette tidspunktet for en slik handling. Om flertallet der ikke ville ha det opp i nåværende sesjon fikk det vente til høsten.²⁴⁴ Kildematerialet er noe knapt her, men det er sannsynlig at saken i etterkant av dette ble diskutert i utenrikskomiteen, for så å bli utsatt til høsten og neste stortingssesjon. Dette var uansett avklart innen 25. mai da den norske ambassadør til Kina Ole Ålgård og byråsjef i UD Ivar Eriksen reiste til Hanoi for å diskutere bilaterale forhold og bistand med nordvietnamesiske styresmakter. Østeuropeere hadde spredd rykter i Nord-Vietnam om at Norge ikke ville gjennomføre anerkjennelsen på grunn av press fra NATO, men Ålgård og Eriksen kunne forsikre utenriksminister Nguyen Duy Trinh om at regjeringserklæringen var endelig politisk beslutning. Problemet var bare at den parlamentariske prosessen ikke åpnet for å formalisere forbindelsene før til høsten, noe Trinh uttrykte stor forståelse for.²⁴⁵ Det er tydelig at regjeringen så på denne prosessen som en ren formalitet. Cappelen fryktet ikke at en avstemming i Stortinget ville by på vanskeligheter, da han, etter samtaler med representanter for opposisjonspartiene, hadde inntrykk av at forslaget ville få et klart flertall.²⁴⁶ Samtidig var regjeringen klar over dens mindretallsposisjon i Stortinget, og våget derfor ikke å trosse opposisjonens ønsker ved å gå til en snarlig anerkjennelse på egen hånd.²⁴⁷

243UD 25 4/120b 7, notat av 2. politiske kontor 22.04.1971

244UD 25 4/120b 7, notat av 4. politiske kontor 10.05.1971

245UD 25 4/120b 7, fortrolig melding fra Ambassaden i Peking 02.06.1971; UD 25 4/120b 7, notat av Ole Ålgård 07.06.1971

246UD 25 4/120b 7, notat av 2. politiske kontor 09.06.1971

247UD 25 4/120b 7, notat av 4. politiske kontor 10.05.1971

Sakens videre gang – det amerikanske aspektet

Et annet aspekt ved spørsmålets behandling i etterkant av regjeringserklæringen er hvordan amerikanerne forholdt seg til den. Var det noen som var interessert i en utsettelse, så var det dem. Den 20. april fikk State Department beskjed fra brigadegeneral og *Deputy Assistant to the President for National Security Affairs*²⁴⁸ Alexander M. Haig jr. om å fortsette bestrebelsene på å få anerkjennelsen utsatt. Analysen derfra var at en anerkjennelse mest sannsynlig ville styrke Hanois selvfølelse og øke umedgjørligheten deres i Paris, og dermed gjøre det enda vanskeligere å oppnå en fredelig avslutning på krigen gjennom forhandlinger.²⁴⁹ Et telegram fra utenriksminister Rogers til ambassadør Crowe fulgte, som, etter skryt for til da god innsats i sine forsøk på å avverge anerkjennelsen, gav instruksjoner om å gjøre klart overfor Cappelen at jo lenger anerkjennelsen kunne utsettes, jo bedre var det for fredsforhandlingene. I tillegg håpte USA på likebehandling av Saigon, samt at ikke Norge skulle finne på å gi materiell hjelp til Nord-Vietnam mens krigen pågikk. Til slutt skulle Crowe uttrykke takknemlighet for Cappelens løfte om å konsultere USA i prosessen.²⁵⁰

Crowe fikk satt opp et møte med Cappelen den 4. mai, hvorpå han videreførte budskapet fra Rogers. Ambassadøren kunne videre fortelle at amerikanerne ventet at det amerikanske militære nærværet i Vietnam ville være sterkt redusert ved juletider, og at nordvietnamesernes forhandlingsvillighet ville øke i takt med den amerikanske tilbaketrekkingen. Crowe sa han hadde mottatt personlig telegram fra president Nixon hvor presidenten uttrykte sin beklagelse over den norske beslutningen. I alle tilfeller ønsket amerikanerne å få utsatt anerkjennelsen så lenge som mulig. Cappelen på sin side fortalte at han hadde sendt ballen over til utenrikskomiteen, og at det nå var opp til opposisjonen å avgjøre hvorvidt saken skulle opp i Stortinget. Ellers var det lite han kunne si om tidspunkt og sakens videre gang, annet enn at han bekreftet løftet om å holde Crowe underrettet i den videre utviklingen. Når det gjaldt likebehandling av Sør-Vietnam spurte Crowe om Norge kunne tenke seg å sideakkreditere ambassadøren i Thailand til Saigon, for å skape balanse i representasjonsspørsmålet. Til det svarte statssekretær Stoltenberg, som også var til stede under

²⁴⁸*Deputy Assistant to the President* er andre nivået for stabsmedlemmer i den amerikanske presidentens kanselli *Executive Office of the President (EOP)*, under *Assistant to the President* og over *Special Assistant to the President*. Tillegget *for National Security Affairs* forteller at vedkommende er medlem av *The National Security Council (NSC)* som er presidentens prinsipielle forum for å diskutere nasjonal sikkerhet og utenrikspolitikk. Møtene blir holdt i Det hvite hus og ledet av presidenten selv.

²⁴⁹NARA RG59: Records Relating To Norway, boks 5, POLITICAL AFFAIRS – NORWAY POL 38 NORWAY-VIETNAM-INDOCHINA 1970-, «Confidential memorandum» av Alexander M. Haig Jr. 20.04.1971

²⁵⁰NARA RG59: Records Relating To Norway, boks 5, POLITICAL AFFAIRS – NORWAY POL 38 NORWAY-VIETNAM-INDOCHINA 1970-, Telegram til Amembassy Oslo som vedlegg til «Department of State Action memorandum» 28.04.1971; NARA RG59: boks 2513, POL 14 NOR 1/1/70, Telegram fra State Department til Amembassy Oslo 26.04.1971

møtet, at et slikt skritt bare ville legge ytterligere press på regjeringen i Vietnam-saken, da deler av opinionen ønsket å kutte forbindelsene tvert med Saigon, og heller opprette forbindelser med FNL.²⁵¹ Dette kjenner vi sågar igjen fra Arbeiderpartiets landsmøteresolusjon i 1967, så det virker sannsynlig at de samme kreftene som hadde presset på for en anerkjennelse av Nord-Vietnam også innehadde dette standpunktet angående forbindelser med den sørlige delen av Vietnam.

Det var også på dette tidspunktet kommet til et nytt element som gav grunnlag for irritasjon hos amerikanerne. Svenskene Hans Göran Franck og Gunnar Myrdal stod i spissen for *The International Commision for the Investigation of U.S. War Crimes in Indochina*, som hadde planer om et nytt krigsforbrytertribunal som skulle følge opp Russel-tribunalet som ble avholdt i Stockholm i 1967. Det ble annonsert at tribunaleet skulle avholdes i Oslo denne sommeren, og pressen hadde meldt om at norske regjeringsmedlemmer skulle møte representantene. Fra et amerikansk ståsted var det å i det hele tatt gi kommisjonen en plattform uhørt, da de mente at ved å holde tribunaleet i Oslo ville kommisjonen oppnå ny anerkjennelse, og bli gitt muligheter til å ekspandere sine antiamerikanske aktivitetene ytterligere.²⁵² Crowe tok opp temaet med Cappelen. Han håpte at ingen regjeringsmedlemmer skulle ta imot representantene, og ønsket gjerne også at regjeringen gikk ut og markerte avstand til arrangementet. Cappelen svarte at myndighetene ikke kunne forby arrangementet, men at han skulle vurdere å gjennom et avisintervju gi til uttrykk for at regjeringen ikke hadde noe med tribunaleet å gjøre.²⁵³

Amerikanerne var opptatt av å vise at de mente alvor. Allerede to dager etter Crowes møte med Cappelen møtte Assistant Secretary of State for European Affairs²⁵⁴ Martin Hillenbrand med den norske ambassadøren i Washington, Arne Gunneng, og frembrakte nøyaktig det samme budskapet om anerkjennelsen og krigsforbrytertribunaleet.²⁵⁵ I mer uformelle samtaler, som Kjeld Vibe i UD's Politiske avdeling hadde med Ausland og Hennemeyer fra den amerikanske ambassaden rundt samme tid, kom det frem enda mer om hvordan USA forholdt seg til Norge på dette tidspunktet. Til tross for den forholdsvis rolige reaksjonen til Washington-administrasjonen på Norges planer om å anerkjenne Nord-Vietnam var det fortsatt mye som var uavklart i det bilaterale forholdet. Mye avhang på dette tidspunktet selvsagt av tid og form på anerkjennelsen, men det var flere momenter i

251UD 25 4/120b 7, notat til Politisk avdeling 05.05.1971

252NARA RG59: boks 2513, POL 14 NOR 1/1/70, Telegram fra Amembassy Oslo til Secstate Washdc 03.05.1971; NARA RG59: Records Relating To Norway, boks 5, POLITICAL AFFAIRS – NORWAY POL 38 NORWAY-VIETNAM-INDOCHINA 1970-, «Confidential» notat til Mr. Martin J. Hillenbrand 05.05.1971

253UD 25 4/120b 7, notat til Politisk avdeling 05.05.1971

254«viseutenriksminister»

255UD 25 4/120b 7, Fortrolig melding fra ambassaden i Washington 07.05.1971

bildet som forårsaket irritasjon i Washington. Norges varslede Hellas- og Portugal-kritikk på det forestående NATO-toppmøtet i Lisboa var én ting, men krigsforbrytertribunalet var ifølge Ausland og Hennemeyer kanskje det som hadde størst potensiale til å skade forholdet landene imellom.²⁵⁶

I mai måned 1971 gikk altså det bilaterale forholdet mellom Norge og USA en uviss fremtid i møte. Imidlertid skulle NATO-møtet i begynnelsen av juni lette litt på trykket. Cappelen rettet riktignok en skarp kritikk mot både regimet i Hellas og vertslandets kolonipolitikk, noe amerikanerne så på som sterkt beklagelig. Likevel så de ambassadeansatte i Oslo på episoden som nyttig, da de følte den hadde «renset luften». Cappelen hadde tross alt bare gitt uttrykk for den stemningen som hersket i Stortinget angående disse spørsmålene.²⁵⁷ Noe annet som skjedde i forbindelse med Lisboa-møtet var at Rogers og Cappelen fikk i stand et møte om de bilaterale forholdene. Rogers bad om å få anerkjennelsen utsatt så lenge som mulig. Innen denne tid hadde som kjent anerkjennelsesspørsmålets videre skjebne blitt avgjort i Norge, så Cappelen kunne glede Rogers med å svare at forhandlingene ikke skulle starte før til høsten. Videre sa Cappelen, ifølge det amerikanske memorandumet hvor dette møtet ble omtalt, at det hadde vært regjeringens forslag å vente til høsten, og at utenrikskomiteen hadde sagt seg enig i dette.²⁵⁸ Det avviker fra inntrykket gitt i det øvrige kildematerialet angående hvem det var som ønsket utsettelse til neste stortingssesjon. Som vi har sett var det opposisjonen, med Høyre og Willoch i spissen, som la press på regjeringen for å få utsatt anerkjennelsen. Det kan selvfølgelig bero på en misoppfatning fra Rogers sin side, men om Cappelen faktisk ordla seg slik kan det se ut som om han med litt pussing og justering av fakta prøvde å bedre Norges stilling i denne saken, for å bøte på det noe skrantende bilaterale forholdet.

Konklusjon

Da Arbeiderpartiet tok over regjeringsmakten i mars 1971, stod de i en skjør posisjon som mindretallsregjering, og med ansvaret om å videreføre EF-forhandlingene, som potensielt kunne skape splittelse i partiets egne rekker. Konsekvensene av dette var en stort sett forsiktig regjeringserklæring som opposisjonen nærmest applauderte, men som innehadde ett kontroversielt punkt som skulle tilfredsstille partiets venstrefløy. Punktet gjaldt anerkjennelse av Nord-Vietnam. Riktignok hadde det etter all sannsynlighet kommet med i erklæringen i siste time, muligens etter

256UD 25 4/120b 7, notat av Kjeld Vibe, Politisk avdeling 07.05.1971

257Ausland, *Bak ambassadens murer*, 95-96

258NARA NSC files, Country files – Europe, «Memorandum for Mr. Henry A. Kissinger The White House» 03.06.1971

press på venstrefløyen. Men med punktets forsiktige form er det ikke grunn til å tro at arbeiderpartiledelsen anså det som innenrikspolitisk farlig å reise anerkjennelsesspørsmålet på dette tidspunktet. Forslaget hadde nært blitt vedtatt to ganger i Stortinget under den borgerlige regjeringen, og til og med borgerlig media regnet det som sannsynlig at det hadde flertall i Stortinget denne våren.

Opposisjonspartiernes reaksjoner uttrykt gjennom media og på erklæringsdebatten skulle ytterligere bekrefte antakelsene om flertall. Både Venstre og Senterpartiet hadde anerkjennelsestilhengere på sine respektive venstrefløyer, og til og med ledelsespersoner i begge partier skulle vise en større åpenhet for forslaget enn før. Senterpartiets formann John Austrheim utnyttet forslagets forsiktige form, og åpnet for en diskusjon på et senere tidspunkt. Han var opptatt av å danne en fast praksis for anerkjennelse av de delte stater. Venstres formann Helge Seip og parlamentariske leder Bent Røiseland var begge åpne for en anerkjennelse på sikt, men ytret ønske om at saken skulle opp i Stortinget før noen beslutning skulle tas. Seip ønsket også, i likhet med Kristelig Folkepartis formann Lars Korvald, samhandling med Danmark i saken. Korvald åpnet derimot ikke for anerkjennelse før krigens slutt. Han var allikevel ikke på langt nær så motstander av forslaget som Høyre var. Partiets formann Kåre Willoch insisterte på at forslaget måtte tas opp i Stortinget, da det allerede hadde blitt stemt ned i den daværende sesjon.

Amerikanerne hadde, siden anerkjennelsesdebatten oppstod, overfor både norske myndigheter og arbeiderpartifolk truet med skarpe reaksjoner. Hvilken form disse reaksjonene skulle ha stod mer uklart, og det er ingen grunn til å tro at det forelå noen konkrete planer fra amerikansk side hverken om hvordan de skulle reagere eller at de skulle reagere spesielt skarpt. Ved regjeringsskiftet i mars uttrykte sågar utenriksminister William P. Rogers at USA ikke var villige til å la en anerkjennelse overskygge forholdet til Bratteli-regjeringen, som amerikanerne innså kom til å videreføre den pro-vestlige linjen i norsk utenriks- og sikkerhetspolitikk. Men dette ble selvsagt ikke kommunisert til norske myndigheter, som i tiden etter regjeringsskiftet mottok stadige henvendelser fra den amerikanske ambassade i Oslo. Amerikanernes mål var å få utsatt anerkjennelsen så lenge som mulig, å begrense den diplomatiske representasjonen i forholdet til Hanoi, å oppnå en likebehandling av Saigon, og å hindre Norge i å yte materiell hjelp til Nord-Vietnam mens krigshandlingene fortsatt varte.

Kildematerialet forteller ingenting om at regjeringen tok hensyn til amerikanernes henstillinger i det videre arbeidet med saken. Etter råd fra Utenriksdepartementets 2. politiske kontor lot

utenriksminister Cappelen saken gå gjennom utenrikskomiteen på Stortinget av hensyn til opposisjonen, og ikke av hensyn til amerikanerne. Det kan selvfølgelig ikke utelukkes at regjeringen så på det som en positiv tilleggseffekt av utsettelsen, at man samtidig tilfredsstilte USAs ønsker. Utenriksminister Cappelen brukte øyensynlig utsettelsen for det den var verdt ovenfor utenriksminister Rogers, da han krediterte regjeringen selv for forslaget om å vente til høsten. Cappelens opptreden er høyst forståelig. Behovet for å bedre Norges stilling overfor supermakten var opplagt stor sommeren 1971, hvor en anerkjennelse av Nord-Vietnam var på vei, krigsforbrytertribunalet snart skulle avholdes i Oslo, og Norge rettet skarp kritikk mot Hellas og Portugal i NATO.

Kapittel 7. Det endelige vedtak for anerkjennelsen

Anerkjennelsesspørsmålet var blitt satt på vent, og det var liten utvikling i saken frem til tiden i forkant av budsjettdebatten, som skulle avholdes den 15. november. Det skjedde derimot ting i utlandet som potensielt kunne ha innflytelse på anerkjennelsesspørsmålet også i Norge: Den 1. september kunne ambassaden i Bern melde om at den sveitsiske regjeringen hadde besluttet å anerkjenne Nord-Vietnam, og den 19. oktober inntrådte en ny sosialdemokratisk regjering i Danmark, med anerkjennelse nedfelt i regjeringserklæringen. Dette var utvikling som kunne komme Bratteli-regjeringen til gode, for selv om vedtaket i prinsippet var tatt i regjeringen, var den allikevel avhengig av et flertall i Stortinget på budsjettdebatten for at anerkjennelsen skulle gå ryddig for seg uten noe parlamentarisk dramatikk.

Spørsmål som melder seg i dette kapittelet er hvor opposisjonen stod i saken på dette tidspunktet. Det knyttet seg spesielt forventninger til Venstre og Senterpartiet, hvis respektive ledelse begge hadde vist en viss bevegelighet i standpunkt ved regjeringsskiftet. Hva var de forskjellige posisjonene og argumentene i budsjettdebatten? Hadde utviklingen i Danmark og Sveits påvirket disse, og i tilfelle på hvilken måte? Videre må det spørres om amerikanernes reaksjon på den faktiske anerkjennelsen. Hvordan artet den seg, og hvorfor artet den seg som den gjorde?

Foran budsjettdebatten høsten 1971: Danmark beslutter å anerkjenne Nord-Vietnam

I 1971 fikk anerkjennelsesdebatten nytt liv i Danmark. Det var amerikanernes inntog i Laos i februar som fikk Socialdemokratene til på ny å ta opp forslag om anerkjennelse av Nord-Vietnam. Regjeringen hadde riktignok sendt en uttalelse med appell til alle krigens parter om å ikke utelukkende ta militære virkemidler i bruk i den videre utviklingen, men for Socialdemokratiets forhenværende utenriksminister Per Hækkerup var ikke dette nok. Han uttalte i utenrikskomiteen at Danmark lenge hadde uttrykt seg for forsiktig overfor Nixon-regjeringen, og at det nå måtte skarpere lut til. Dette mente han en anerkjennelse av Nord-Vietnam ville være, og med det ville Danmark også kunne øve større innflytelse i Hanoi. Videre korrelerte Socialdemokratiets argumenter med Det norske arbeiderpartis: Nord-Vietnam oppfylte de formelle kriterier for anerkjennelse med tanke på at de utøvet full kontroll over sitt territorium, og en anerkjennelse ville fremme fredsprosessen. Regjeringen på sin side mente, som den borgerlige regjeringen i Norge også hadde stått for, at en anerkjennelse på dette tidspunktet ikke ville få positive utslag for

fredsforhandlingene. Den danske regjeringen viste sågar også til at kontaktene med Hanoi danskene lenge hadde hatt, blant annet gjennom ambassaden i Peking, hadde latt seg opprettholde utmerket uten formelle diplomatiske forbindelser.²⁵⁹

En ny utenriksdebatt med anerkjennelsesspørsmålet som tema stod dermed på trappene. Udenrigsministeriet forhørte seg med den da helt ferske Bratteli-regjeringen, og fikk beskjed om at Norge stod på sin holdning om ikke-ankjennelse. Det samme gjorde seks andre land som Udenrigsministeriet hadde konferert med i saken, og dermed var det ingenting som hadde skjedd før debatten som hadde utgjort noe grunnlag for endringer i den danske regjeringens standpunkt.²⁶⁰ Den radikale folketingsmannen Sven Skovmand, som tidligere hadde stemt for anerkjennelse, skrev et avisinnlegg hvor han hevdet at den siste utviklingen i krigen var et tegn på manglende forhandlingsvilje hos amerikanerne. Derfor ville det nå være på sin plass av Danmark å si fra overfor USA på en måte som virkelig ville gjøre dem fornærmet, nemlig ved å gå til diplomatisk anerkjennelse av Nord-Vietnam.²⁶¹ Flertallet i Det Radikale Venstres folketingsgruppe delte Skovmands synspunkter, men likevel proklamerte gruppen at de kom til å stemme imot av hensyn til koalisjonen.²⁶²

Debatten ble avholdt 18. mars, samme dag som regjeringen Brattelis tiltredelseserklæring ble offentliggjort i Norge, hvor avsnittet om Nord-Vietnam tilsynelatende var kommet til i siste liten. Utenriksminister Hartling ble først gjort oppmerksom på dette innholdet av erklæringen av Per Hækkerup under debatten. Erklæringen fikk stor omtale i Folketinget denne dagen, men gjorde likevel liten forskjell for forslaget om dansk anerkjennelse av Nord-Vietnam. Forslaget ble ikke engang stemt over, men den norske prinsippbeslutning gav Socialdemokraterne og SF håp om at spørsmålet ville kunne tas opp på ny i nærmeste fremtid, og eventuelt endre regjeringens holdning.²⁶³ Men regjeringen skulle vise seg å være vanskelige å rikke. I april, etter et nordisk utenriksministermøte, uttalte Hartling at han så med interesse på hva som skjedde i de andre nordiske land, men at det fremdeles var like uaktuelt for Danmark å gå til anerkjennelse av Nord-Vietnam.²⁶⁴ Heller ikke da Pentagon-papirene ble publisert den sommeren, og debatten nok en gang kom opp i Danmark, endret regjeringspartienes standpunkt. Den 31. august stemte de ned et forslag

259Thorsten Borring Olesen og Poul Villaume, *I blokoppdelingens tegn 1945-1972*, i *Dansk udenrigspolitikshistorie*, bd 5 (København: Gyldendal Leksikon, 2005), 689-690; UD 25 4/120b VI, brev fra ambassaden i København 12.02.1971 med vedlegg; UD 25 4/120b VI, brev fra ambassaden i København 15.02.1971 med vedlegg

260UD 25 4/120b VI, brev fra ambassaden i København 18.03.1971 med vedlegg

261UD 25 4/120b VI, brev fra ambassaden i København 17.02.1971 med vedlegg

262UD 25 4/120b VI, brev fra ambassaden i København 09.03.1971 med vedlegg

263UD 25 4/120b VI, brev fra ambassaden i København 19.03.1971 med vedlegg

264UD 25 4/120b VI, brev fra ambassaden i København 28.04.1971 med vedlegg

i Folketinget om at Danmark skulle opprette forbindelser med Nord-Vietnam samtidig med Norge.²⁶⁵

Anerkjennelsessaken skulle imidlertid straks få en brå vending da Socialdemokraterne vant valget på høsten dette året. Den 19. oktober 1971 kom regjeringserklæringen, som inneholdt et avsnitt hvor det het at «Det er regjeringens hensikt snarest at søge gensidige diplomatiske forbindelser med Nordvietnam etableret».²⁶⁶ I åpningsdebatten ble det klart at det nå var flertall i Folketinget for anerkjennelse, da både Socialdemokraterne og SF ville stemme for, og Det Radikale Venstre nå kunne stemme uten å ta hensyn til noen koalisjon. Regjeringen skulle da overveie hvordan Folketinget kunne involveres i en beslutning om anerkjennelse. Likevel kunne dansk presse melde den 5. november at anerkjennelsen var besluttet, uten å ha vært oppe til noen slags behandling i Folketinget. Det viste seg nemlig at den socialdemokratiske folketingsmannen Erhard Jacobsen fortsatt stod fast bestemt på sin motstand mot anerkjennelse. Da regjeringen hadde én representants flertall i Folketinget, var den ikke villig til å ta sjansen på å bli veltet over denne saken. Det danske Udenrigsministeriet innledet deretter samtaler med det norske UD angående de praktiske spørsmål ved diplomatisk anerkjennelse.²⁶⁷

Budsjettdebatten høsten 1971: det endelige vedtak for opprettelse av diplomatiske forbindelser med Nord-Vietnam

Det danske prinsippvedtaket kom som en god nyhet for norske anerkjennelsestilhengere foran budsjettdebatten, som skulle avholdes den 15. november. Utenrikskomiteen skulle på forhånd ta stilling til regjeringens ønske om en tilleggsbevilgning på Utenriksdepartementets budsjett til opprettelse av ambassaderådstilling ved stasjonen i Peking. Helge Seip fra Venstre hadde i forbindelse med regjeringserklæringen uttrykt to ønsker: at saken ble tatt opp i Stortinget, og at det ble lagt opp til en samkjøring med danskene. Seip, som var formann i utenrikskomiteen, hadde nå fått oppfylt begge sine to ønsker og sluttet seg til forslaget i proposisjonen. Arbeiderpartiets seks komitémedlemmer gjorde naturligvis det samme, men mer oppsiktsvekkende er det at at Per Borten også gjorde det. Det danske vedtaket kan ha spilt en rolle også for hans beslutning. Så sent som den 3. november hadde Borten tilsynelatende fortsatt ikke tatt valget. Senterpartiet holdt gruppemøte, og Borten kunne melde om at spørsmålet hadde blitt diskutert i utenrikskomiteen. I møtet fremkom holdninger som var mer positive til anerkjennelse enn man hadde sett noen gang i Senterpartiet.

265UD 25 4/120b VI, brev fra ambassaden i København 02.09.1971 med vedlegg

266UD 25 4/120b 7, fortrolig P.M. fra den danske ambassaden 15.10.1971

267UD 25 4/120b 8, klippsending nr. 506/71 fra ambassaden i København 04.11.1971; UD 25 4/120b 8, brev fra ambassaden i København 05.11.1971

Bjørn Unneberg var selvsagt for, og han hadde siden sist fått med seg både Theodor Dyring og Erland Steenberg i spørsmålet. Holdningen deres var at man burde ta standpunkt etter universalitetsprinsippet, men dette var ikke John Dale enig i. Han var også for anerkjennelse, av både DDR og Nord-Vietnam, men presiserte at det også var et politisk aspekt ved en anerkjennelse som måtte tas hensyn til. Det Dale siktet til var den politiske signaleffekten en anerkjennelse kunne ha, spesielt i den kalde krigens verdenspolitiske klima. Om gruppen ikke var klar for å anerkjenne DDR, måtte ikke dette hindre dem i å anerkjenne Nord-Vietnam. Man kunne ikke støtte seg til universalitetsprinsippet alene, mente Dale. Som følge av uenigheten konkluderte Borten med at det ikke var noen grunn til å pålegge representantene samme standpunkt. Danskenes endelige vedtak ble kjent to dager etter møtet, og kan dermed ha virket inn, sammen med den nye positive holdningen i Senterpartiets stortingsgruppe, på Bortens endelige beslutning i utenrikskomiteen.²⁶⁸

Hverken Høyre eller Kristelig Folkepartis komitémedlemmer sluttet seg til forslaget, men det skulle vise seg vanskelig for dem å enes om argumentene mot en anerkjennelse på dette tidspunktet. I Høyres styremøte den 5. november la partileder Willoch frem et forslag til begrunnelse mot forslaget i proposisjonen. Flertallet i utenrikskomiteen hadde sagt at de ville unnlate en begrunnelse om Høyre gjorde det, men Høyres Erling Petersen hadde sagt i komiteen at han ønsket en begrunnelse uansett. Korvald på sin side ønsket ikke begrunnelse. Om Høyre avsto fra begrunnelse kunne de altså stå sammen med Kristelig Folkeparti mot proposisjonen. Både Willoch og Otto Lyng, som begge satt i utenrikskomiteen sammen med Petersen, ønsket dette, mens andre i styret ønsket begrunnelse. Bernt Ingvaldsen kunne hverken forstå hvorfor man skulle stå sammen med Korvald, eller hvorfor man skulle nekte Petersen en særuttalelse. Likevel konkluderte styret til slutt med at Høyre skulle frafalle begrunnelse og forsøke å overtale Petersen til å stå sammen med Willoch og Lyng i komiteen. Men det skulle vise seg vanskelig å gjennomføre. Da saken ble introdusert på budsjettdebatten den 15. november var motstanderne mot proposisjonen likevel delt i to mellom Høyres fraksjon og Korvald, begge med hver sin begrunnelse.²⁶⁹

Til tross for at Arbeiderpartiet hadde fått med seg Borten og Seip i komiteen, og derfor mye tydet på at voteringen ville gå i deres favør, var ingen sikre på utfallet i det som skulle bli nok en opphetet debatt om anerkjennelsesspørsmålet. Ordfører for det gjeldende kapittel i innstillingen, Arbeiderpartiets Tor Oftedal, bemerket i introduksjonen at partiets tidligere argumenter om solidaritet med Nord-Vietnam og økte muligheter for å følge utviklingen kanskje ikke var

268St. Innst. 6a Budsjett-innst. S. nr. 3 1971-72, 4; Senterpartiets gruppemøte 03.11.1971

269St. Innst. 6a Budsjett-innst. S. nr. 3 1971-72, 4; Høyres stortingsgruppes styremøteprotokoller 05.11.1971

tilstrekkelig for de som tidligere hadde stemt imot. Derfor vektla arbeiderpartirepresentantene som talte nye momenter i utviklingen, som skulle ha gjort saken ytterligere styrket siden siste stortingsbehandling. Oftedal selv pekte på det at spørsmålet hadde blitt aktualisert i Sveits og Danmark, det udemokratiske presidentvalget som hadde blitt avholdt i Sør-Vietnam, og den generelle tilnærmingen mellom øst og vest eksemplifisert med Pekings nyvunnede sete i FN og Nixons planlagte Peking-reise. Videre bemerket han at det for amerikanerne nå kun dreide seg om hvordan de skulle trekke seg ut, og at de neppe ville reagere på samme måte på en anerkjennelse nå som da Sverige gjorde det i 1969. Til slutt mente Oftedal at de delte staters problematikk ikke lenger var like aktuell, da selv Saigon-regimet på dette tidspunkt hadde innfunnet seg med tanken om Vietnam som en delt stat.²⁷⁰

Helge Seip og Per Borten redegjorde begge for årsakene til at de hadde snudd i saken. Seip minte om årsaken til at den tidligere regjering ikke hadde villet anerkjenne Nord-Vietnam: man hadde ikke villet forstyrre fredsforhandlingene i Paris. Videre viste han til hans eget innlegg fra debatten året før, hvor han hadde ytret at saken burde være under stadig observasjon. Tidsmomentet hadde altså hele tiden vært avgjørende for hans standpunkt. Som følge av den utviklingen som Oftedal hadde skissert opp var tiden nå inne, mente Seip. Per Borten viste til John Lyngs uttalelser om at det måtte tas en ny vurdering når forholdene hadde endret seg, og antok at også Lyng ville ha vært observant overfor de nye trekk i utviklingen. Videre prøvde Borten seg på en forsiktig kritikk av den amerikanske krigføringen, og mente at da store deler av det amerikanske folket nå var kritiske til krigen, så måtte da Norge også kunne være det. Til slutt sa Borten at det syntes for ham som om krigen var i ferd med å ta slutt, og da burde tiden være inne for å ordne med norsk representasjon i området, med tanke på gjenoppbyggingsarbeidet etter krigshandlingenes opphør.²⁷¹

Til tross for at representanter fra deres gamle regjeringspartnere hadde skiftet side i saken, hadde ikke Høyre tenkt å gi opp kampen mot anerkjennelse. Partileder Kåre Willoch, tidligere utenriksminister Sverre Strøm, Erling Petersen, Paul Thyness og Lars Roar Langslet tok alle ordet i forsøk på å overbevise de resterende tvilerne til å stemme mot forslaget. I begrunnelsen fra Høyres fraksjon i utenrikskomiteen het det at en anerkjennelse på det tidspunkt ville bli oppfattet som en støtte til Nord-Vietnam, rettet mot Nord-Vietnams motstandere i Sør-Vietnam, Laos og Kambodsja, samt USA. Tidspunktet var galt for Høyre, da krigshandlinger fortsatt pågikk, og Nord-Vietnam sågar førte krig på andre staters territorium. Høyre trodde dermed heller ikke at en anerkjennelse

²⁷⁰St. t. 7a 15.11.1971, 1040-1041

²⁷¹St. t. 7a 15.11.1971, 1045-1047

ville fremme fredsprosessen, men snarere bidra til økt steilhet hos nordvietnameserne ved forhandlingsbordet. Utviklingen som Oftedal og andre hadde skissert opp, mente Høyres representanter var uten betydning. De valgte heller å peke på utviklingen i Norge, og anklaget igjen Arbeiderpartiet for å skjule innenrikspolitiske motiver, da slike ikke var nevnt i begrunnelsen. Til slutt tok Høyre opp det hyppig brukte argumentet om at Nord-Vietnam utøvde full kontroll over sitt territorium, og derfor ville det være i pakt med vanlig norsk praksis å gå til anerkjennelse av denne staten. Willoch mente det da var en dobbeltholdning å ville anerkjenne Nord-Vietnam og ikke Nord-Korea og DDR, da disse også utøvde kontroll over sitt område.²⁷²

Høyrerepresentantenes bestrebelser til tross, Arbeiderpartiet hadde med seg både Venstre og Senterpartiet i voteringen. Forslaget i innstillingen om opprettelse av ambassaderådstilling ble bifalt med 91 mot 45 stemmer. Riktignok hadde Høyre og KrF kun 43 mandater til sammen, så noen sympatisører hadde de i de andre partiene, men i all hovedsak kan vi si at DNA, Venstre og Sp stod samlet i saken på dette tidspunktet.²⁷³ Avisene syntes å mene at begge standpunkt var ekstreme. Dagbladet mente i sin leder dagen etter at Høyre var i ferd med å isolere seg på høyresiden i norsk politikk.²⁷⁴ Aftenposten, på sin side, syntes det virket som om det var Finn Gustavsen med parlamentarisk flertall bak seg som regjerte, da det var SFs utenrikspolitiske ønskemål som ble oppfylt av Arbeiderpartiet, med hjelp av Venstre og Senterpartiet.²⁷⁵ I alle tilfeller var alle formelle hindre for en anerkjennelse nå av veien. Prosessen for opprettelse av de diplomatiske kontakter startet allerede fire dager etter debatten, den 19. november, i form av samtaler mellom henholdsvis statssekretær Stoltenberg og Nord-Vietnams chargé d'affaires i Stockholm, og Kina-ambassadør Per Ravne og Hanois representant i Kina.²⁷⁶ Nord-Vietnam godtok straks Norges forespørsel om opprettelse av diplomatiske forbindelser, og avtalen ble offentliggjort samtidig i Oslo og Hanoi den 25. november med ordene: «*The Governments of Norway and the Democratic Republic of Vietnam have agreed to establish mutual diplomatic relations between the two countries at ambassadorial level.*»²⁷⁷

272St. Innst. 6a Budsjett-innst. S. nr. 3 1971-72, 4; St. t. 7a 15.11.1971, 1041-1057

273St. t. 7a 15.11.1971, 1058

274Dagbladet 16.11.1971

275Aftenposten aftenutgave 17.11.1971

276Aftenposten morgenutgave 20.11.1971

277UD 25 4/120b 8, memorandum overlevert Nord-Vietnams chargé d'affaires i Stockholm 19.11.1971; UD 25 4/120b 8, brev fra ambassaden i Peking 23.11.1971 med vedlegg

Amerikanske reaksjoner etter den faktiske opprettelsen av diplomatiske forbindelser

Den 25. oktober, altså nøyaktig én måned før Norge og Nord-Vietnam innledet sine diplomatiske forbindelser, kunne følgende overskrift leses i Arbeiderbladet: «USA-forståelse for Norges holdning til Nord-Vietnam».²⁷⁸ Saken omtalte inntrykkene forsvarsminister Alv Jakob Fostervoll hadde etter et besøk i Washington, hvor han blant annet hadde møtt med den amerikanske forsvarsminister Melvin Laird og høyere offiserer ved militære installasjoner. Fostervoll var henrykt over den hjertelighet han var blitt mottatt med overalt, og det var ingen som hadde konfrontert ham med noe ønske om at Norge skulle endre sine erklærte planer om å anerkjenne Nord-Vietnam. Dette tok Fostervoll som et tegn på at den amerikanske motstanden mot dette var betydelig overdrevet, og at amerikanerne til og med forstod Norges holdning i saken. De ansatte ved Den amerikanske ambassaden i Oslo følte seg truffet av uttalelsene Fostervoll hadde kommet med i artikkelen. Det var de som gang på gang hadde henvendt seg til norske myndigheter for å uttrykke amerikansk misnøye med de norske planene om anerkjennelse, så det må ha vært dem Fostervoll mente hadde overdrevet. Ambassaden syntes ikke det var rart at ingen hadde konfrontert Fostervoll med saken, da den strengt tatt lå utenfor hans domene, samt at man i USA av ren høflighet ikke ville ta opp et slikt betent spørsmål på et goodwill-besøk som det Fostervoll var på. Dette ble av en ambassadesekretær straks kommunisert til Kjeld Vibe i UD, og av ambassadør Crowe direkte til Fostervoll i et møte noen uker etterpå. Nordmennene måtte forstå at anerkjennelsen av Nord-Vietnam forårsaket USA store problemer.²⁷⁹

Vi husker at ambassaden hadde regnet med at anerkjennelsen ville komme allerede i løpet av året 1970, så en liten seier må det ha vært for amerikanerne at opprettelsen av de faktiske forbindelser ikke trådte i kraft før sent i 1971. På den annen side hadde ikke fredsforhandlingene gjennomgått den utviklingen som ambassaden tidligere hadde håpet på, så tidspunktet var nok likevel langt fra ideelt for amerikanerne. Så selv om anerkjennelsen nå var et faktum, fortsatte ambassaden sine fremstøt mot norske myndigheter. En utsettelse var ikke lenger en aktuelt målsetting, men formen for forbindelser, samt likebehandling av Saigon, var fortsatt ankepunkt hvor amerikanerne forsøkte å oppnå innflytelse. Men mest av alt var amerikanerne opptatt av at Norge ikke skulle yte materiell hjelp til Nord-Vietnam mens krigen fortsatt pågikk. Disse beskjedene ble gitt av Ausland til ekspedisjonssjef Einar Ansteensen i UD i form av et memorandum allerede den 9. november. Ansteensen kunne muntlig svare at Norge skulle sideakkreditere ambassaden i Peking, og dermed

²⁷⁸Arbeiderbladet 25.10.1971

²⁷⁹Arbeiderbladet 25.10.1971; UD 25 4/120b 7, notat av Kjeld Vibe, Politisk avdeling 28.10.1971; NARA RG59: boks 2512, POL 7 NOR 1/1/71, Telegram fra Amembassy Oslo til Secstate Washdc 17.11.1971

ikke åpne en egen stasjon i Hanoi. Når det gjaldt hva Nord-Vietnam hadde tenkt å gjøre, var dette ukjent for Ansteensen, men han kunne meddele at Norge ikke ville hindre dem å opprette en ambassade i Oslo, om det var deres hensikt. Videre forutså ikke Ansteensen noen endringer i Norges forhold til Sør-Vietnam, men man ville heller ikke hindre dem i å opprette en Oslo-ambassade. Hva bistand angikk hadde Norge lenge ytt hjelp til både Nord- og Sør-Vietnam gjennom Røde Kors, og det var planer om sivil utviklingsbistand til Nord-Vietnam etter krigshandlingenes opphør.²⁸⁰

Om Norge ikke var villig til å imøtekomme alle amerikanernes krav, var de opptatt av å holde en god dialog og underrette dem om utviklingen i anerkjennelsessaken som tidligere lovet. Derfor fikk Ausland beskjed allerede den 19. november om at prosessen med opprettelse av diplomatiske kontakter var i gang. Ambassadør Crowe skulle reise til Washington i desember, og ville gjerne ha førstehåndsinformasjon om regjeringens holdninger før han reiste. Han oppsøkte derfor både Bratteli og Cappelen, for å underrette dem om hvor vanskelig det var for amerikanske myndigheter å forstå at Norge ville oppnevne ambassadør til Hanoi, men ikke til Saigon. Crowe var skuffet over at den norske regjeringen var villig til å sette forholdet til USA i fare for å innnynde seg hos venstrefløyen. Arbeiderpartiet ville alltid ha de radikales stemmer da disse ikke hadde andre steder å gå, mente ambassadøren. Etter møtet med Cappelen fikk Crowe inntrykk av at nordmennene ikke riktig forstod alvoret amerikanerne la i saken. Det var etter hans mening Fostervolls uttalelser etter USA-besøket som var årsaken til en utbredt oppfatning om at amerikanske myndigheter ikke vektla saken stor viktighet. Av denne årsak hadde Crowe også sørget for at industriminister Finn Lied, samt Kåre Willoch og Helge Seip hadde fått vite amerikanernes holdninger til anerkjennelsen på dette tidspunkt, og at USA mente Norge burde slutte å blidgjøre venstrefløyen i norsk politikk på deres bekostning. Til slutt etterlyste Crowe direkte fremstøt fra State Department overfor norske myndigheter, for å tillegge ytterligere troverdighet til ambassadens reaksjon.²⁸¹

Og hva besluttet administrasjonen i Washington så å gjøre? President Nixon hadde frem til dette tidspunktet ikke involvert seg nevneverdig i saken. Han ble informert om situasjonen rundt regjeringsskiftet av nasjonal sikkerhetsrådgiver Henry Kissinger, og allerede da rådet av utenriksminister Rogers om å ikke reagere strengt på en anerkjennelse av hensyn til NATO-samarbeidet.²⁸² Det kan tenkes at Nixon ikke så på det som en sak han ville ta seg bryet med å involvere seg i på det tidspunktet, da anerkjennelsen fortsatt kun var et prinsippvedtak. Men rett før

280UD 25 4/120b 8, Aide-memoire fra den amerikanske ambassade 09.11.1971; UD 25 4/120b 8, notat av Tom Vraalsen, 2. politiske kontor 18.11.1971

281UD 25 4/178 I, notat av Andreas Andersen, statsministerens kontor 27.11.1971; NARA RG59: boks 2513, POL NOR-US 1/1/70, Telegram fra Amembassy Oslo til Secstate Washdc 03.12.1971

282NARA RG59: boks 2512, POL 14 NOR 1/1/70, «Memorandum for the President» 11.03.1971

jul, da anerkjennelse var endelig besluttet både i Norge og i Danmark, ønsket Nixon å ta tak i saken. Kissinger utarbeidet fire forslag for ham til hvordan USA kunne uttrykke sin utilfredshet. Tre av forslagene innebar at den norske og danske ambassadøren i Washington skulle innkalles av henholdsvis Rogers, Kissinger eller Nixon selv, for å bli fortalt hvor misfornøyde amerikanerne var. Disse variantene var ment å uttrykke forskjellige grader av alvor i budskapet. Nixon valgte derimot et siste forslag, som gikk ut på å kalle hjem for konsultasjoner de amerikanske ambassadørene i Oslo og København, for så å gi beskjed til de respektive lands utenriksministre om hvorfor dette ble gjort. Dette var det strengeste alternativet av de fire, idet det ville vært et klart og tydelig uttrykk for amerikanernes misnøye.²⁸³

Saken fikk ligge til over nyttår, da Kissinger ba Rogers oppfylle presidentens ønske. Crowe, som fremdeles befant seg i Washington, fikk høre om planene og oppsøkte straks utenriksministeren for å fortelle ham hvilket feilgrep han mente dette var. Som nevnt hadde Rogers i forbindelse med regjeringserklæringen ytret ønske om milde reaksjoner overfor Norge, og senest lille julaften hadde State Department sendt et memorandum til Kissinger om å ikke utelate Norge og Danmarks statsministre i utsendelsen av «Summitry Consultations Messages» til NATO-landene til tross for anerkjennelsene.²⁸⁴ Rogers var med andre ord med på notene, og lot seg overtale av Crowe til å forsøke å få Nixon til å reversere avgjørelsen. State Department utarbeidet et memorandum til Nixon hvor de gikk langt i å forsvare de norske og danske regjeringers handlinger. De viste til at det dreide seg om løfter gitt da de respektive regjeringspartiene var i opposisjon, og hvordan de for å bevare sin troverdighet hadde vært nødt til å gjennomføre anerkjennelsene da de kom i maktposisjon. Å hjemkalle ambassadørene såpass lenge etter at avgjørelsene om anerkjennelse var tatt, ville ikke bli forstått av hverken regjeringene eller folket i landene, og kunne potensielt styrke venstreradikale og antiamerikanske elementer. Lederne av begge staters regjeringer hadde lenge vært tilhengere av NATO, europeisk integrasjon og vennskap med USA, og begge lands roller i samarbeidet om forsvaret av de nordatlantiske områdene ble trukket frem. Til slutt ble det argumentert med at den nylig utnevnte ambassadøren i København, og Crowe som nå befant seg i Washington, begge selv kunne snakke til de respektive regjeringer med den autoriteten det gav å ha nylig vært i konsultasjon med ledere i Washington-administrasjonen.²⁸⁵ Nixon sa seg til slutt enig med State Department, og den 21. januar ble instruksjonen om hjemkallelse trukket tilbake.²⁸⁶

283NARA NSC files, Country files – Europe, boks 698/2, «Memorandum for the President» 22.12.1971

284NARA RG59: boks 2513, POL 15-1 NOR 1/1/71, «Memorandum for Henry Kissinger» 23.12.1971

285NARA RG59: Records Relating To Norway, boks 5, POLITICAL AFFAIRS – NORWAY POL 38 NORWAY-VIETNAM-INDOCHINA 1970-, «Memorandum for the President» 12.01.1971; Ausland, *Bak ambassadens murer*, 104-105

286NARA NSC files, Country files – Europe, boks 698/2, «Memorandum for the Secretary of State» 21.01.1972

Denne episoden er i liten grad omtalt i litteraturen om Norge og Vietnamkrigen. Tamnes nevner såvidt at Crowe var nær å bli hjemkalt fra Oslo. Førsund omtaler den også, men viser i all hovedsak til Auslands beretning om den i *Bak ambassadens murer*. Ausland står for den mest gjennomførlige beretningen av episoden, og han går langt i å gi ambassadør Crowe selv æren for at han ikke ble kalt hjem. Crowes handlinger i Washington var sikkert ikke uten betydning, men vi har sett at Rogers allerede ved regjeringsskiftet i februar anbefalte Nixon en mild reaksjon overfor Norge, og også var pådriver for en slik linje etter anerkjennelsen i november. Episoden vakte heller ingen oppsikt i samtiden, da det etter all sannsynlighet kun var utenriksminister Cappelen, Kjeld Vibe og et begrenset antall embetsmenn i utenriksdepartementet som ble informert om den. Det var ikke før på høsten 1976 at saken ble allment kjent gjennom Auslands nekrolog over ambassadør Crowe i *Aftenposten*.²⁸⁷

Førsund hevder at den norske anerkjennelsen av Nord-Vietnam ikke fikk alvorlige konsekvenser for det bilaterale forholdet mellom Norge og USA. Han krediterer det til at Vietnam var et mindre sentralt stridsspørsmål i USA på høsten 1971 enn da den ble proklamert på våren, og velviljen Norge vant i Washington ved å informere amerikanerne fortløpende om anerkjennelsens prosess.²⁸⁸ Min fremstilling utelukker ikke Førsunds forklaringer, men gir et mer utfyllende bilde på bakgrunn av tilgang på mer kildemateriale. Avvergelsen av hjemkallelisen av Crowe var viktigste direkte årsak. Det som forklarer denne er, i tillegg til Førsunds forklaringer, Rogers' syn på Norge som en viktig alliert, vissheten amerikanerne hadde om Bratteli-regjeringens hovedsaklig pro-vestlige linje, og det lykkelige sammentreff det var at Crowe befant seg i Washington på det gjeldende tidspunkt. I tillegg til dette forstod amerikanerne at Arbeiderpartiet hadde innenrikspolitiske hensyn å ta. Dette må derimot ikke misforståes med at de godtok det, skal vi dømme etter Crowes innstendige anmodninger overfor norske politikere om å slutte å blidgjøre de venstreradikale på USAs bekostning.

Konklusjon

I Danmark, som i Norge, hadde en borgerlig regjering stått imot sterkt press om anerkjennelse i nasjonalforsamlingen, før sosialdemokratene erklærte anerkjennelse straks de kom til regjeringsmakt. Forskjellen lå i at mens den norske regjering fant det politisk klokt å ikke føre saken gjennom nasjonalforsamlingen, kom den danske til den motsatte konklusjonen. Dette falt

²⁸⁷Ausland, *Bak ambassadens murer*, 105; *Aftenposten* morgenutgave 26.10.1976

²⁸⁸Førsund, «-Et utmerket forhold!», 45-46

heldig ut for de norske sosialdemokratene da den endelige danske beslutning forelå innen budsjettdebatten i Det norske storting. Der det norske prinsippvedtaket om anerkjennelse i mars hadde gitt ny giv til anerkjennelsestilhengerne i Danmark, forsynte det danske vedtaket på høsten de norske anerkjennelsestilhengerne med nytt liv til argumentasjonen foran budsjettdebatten i november. Det hersker liten tvil om at det danske vedtaket hadde sitt å si for Venstre og utenrikskomiteens formann Helge Seips nye standpunkt for anerkjennelse, da akkurat samkjøring med danskene var noe han hadde etterlyst i erklæringsdebatten i mars. Det er videre sannsynlig at den danske anerkjennelsen også påvirket Per Bortens helomvending i spørsmålet.

Seip og Borten lot seg videre overbevise av flere nye argumenter som Arbeiderpartiet kom med på debatten. Tor Oftedal viste til, ved siden av den danske og den sveitsiske anerkjennelsen, flere nye utviklingstrekk i konflikten som skulle tilsi at en anerkjennelse var mer aktuell enn noen gang. Det dreide seg om det udemokratiske presidentvalget i Sør-Vietnam, den generelle øst-vest tilnærmingen, USAs nye objektiver i krigen, samt at de delte staters problematikk ikke lenger var like aktuell da til og med Saigon hadde slått seg til ro med en todeling av statene. Høyre lot seg derimot ikke overbevise av de nye argumentene, og tillat dem ingen betydning. Willoch kritiserte Arbeiderpartiet for å skjule sine innenrikspolitiske motiver, og mente det var en dobbeltholdning å ville anerkjenne Nord-Vietnam uten å anerkjenne Nord-Korea og DDR, som på samme måte utøvde kontroll over sitt område.

Amerikanerne hadde fått sin utsettelse, men var ikke dermed fornøyde. Når anerkjennelsen var et faktum etter budsjettdebatten fortsatte de sine fremstøt overfor norske myndigheter. Det var fortsatt tre andre ankepunkter de var opptatt av: Å begrense den diplomatiske representasjonen i henholdsvis Hanoi og Oslo, en likebehandling av Saigon med opprettelse av ambassadør også der, og til sist å hindre Norge i å yte materiell hjelp til Nord-Vietnam mens krigen fortsatt pågikk. Og amerikanerne burde ha grunn til å bli fornøyd med svarene de fikk på sine henvendelser: Norge skulle ikke opprette noen ambassade i Hanoi, men ambassadøren i Peking skulle sideakkrediteres. Bistand skulle fortsatt gis gjennom Røde Kors, og noen ytterligere bistand var ikke planlagt før etter krigens opphør. Derimot hadde ikke Norge planer om å akkreditere noen ambassadør til Saigon, men skulle derimot ikke hindre Saigon å opprette ambassade i Oslo om de ønsket det. Til tross for at amerikanerne i stor grad fikk det som de ville i etterdønningene av anerkjennelsen, lot de seg likevel irritere over sakens innenrikspolitiske aspekt, og var ikke ferdige med å uttrykke sin misnøye overfor den norske beslutningen.

Det dramatiske høydepunktet, til tross for at det var ukjent for de fleste i samtiden, kom med Nixons nesten-hjemkallelse av ambassadør Philip K. Crowe. Kildematerialet viser at utenriksminister William P. Rogers og ambassadør Crowe selv stod for avvergelsen av en hjemkallelse som kunne ha representert et alvorlig skudd for baugen for de norsk-amerikanske forbindelser. De bakenforliggende årsakene kan derimot tilskrives Norges generelle pro-amerikanske holdning i etterkrigstiden, samt landets strategiske betydning for forsvaret av nord-områdene.

Konklusjon

Arbeiderpartiet og anerkjennelsesspørsmålet

Anerkjennelsen av Nord-Vietnam ble gjennomført av Arbeiderpartiet, og det er i første rekke forhold innad i partiet som forklarer hvorfor anerkjennelsen kom når den gjorde. Partiet hadde hatt en indre utenrikspolitisk opposisjon helt siden den første Gerhardsen-regjeringen førte Norge inn i NATO i 1949, og denne opposisjonen fikk ny vind i seilene da USA engasjerte seg i Vietnam på midten av 1960-tallet. Trigget av verdensomspennende Vietnam-protester og rystende TV-bilder fra krigen vokste den norske Vietnam-bevegelsen seg stor, og en radikal, antiamerikansk tilnærming til utenrikspolitikken appellerte til flere og flere velgere. Den utenrikspolitiske opposisjonen, som representerte partiets venstrefløy, vant dermed gjennom med sitt syn på Arbeiderpartiets landsmøtet i 1967. Da vedtok partiet, som da befant seg i opposisjon på Stortinget, en støtte til FNL og en avstandtagen til den amerikanske politikken i Vietnam.

Men kampen for en radikal Vietnam-politikk var ikke over for venstrefløyen. Partiets ledelse hadde ikke gjennomgått noen reell holdningsendring etter landsmøtet i 1967, så da spørsmålet om anerkjennelse av Nord-Vietnam kom opp vinteren 1969 var det ingen automatikk fra den allerede vedtatte FNL-støtten til et standpunkt for anerkjennelse for partiet. Men motstanden mot den amerikanske krigføringen hadde på dette tidspunktet vokst seg så stor i partiet og fagbevegelsen at det skulle bli lett match for opposisjonen å få gjennom sitt krav om anerkjennelse på landsmøtet i mai 1969. Ledelsen gav etter for å verne om to langt viktigere saker enn anerkjennelse av Nord-Vietnam: fortsatt NATO-medlemskap og arbeidet for å starte EEC-forhandlinger. Nord-Vietnam var noe ledelsen måtte ofre for å beholde samholdet i partiet foran stortingsvalget den kommende høsten, og hindre en velgerflukt til Sosialistisk Folkeparti.

Den gradvise endringen av Arbeiderpartiets politikk kan sees i lys av Goldstein og Keohanes teori om ideer og utenrikspolitikk. Sammenbruddet av den kalde krigens paradigme og det Frank Costigliola kaller de atlantiske aksiomene representerte endringer i *prinsipielle oppfatninger* innen den vestlige verden. Europeerne hadde også i stor grad andre *kausale oppfatninger* om hva amerikanerne kunne få ut av en krig i Indokina. Disse holdningsendringene fant sted også i Norge, men hadde til en viss grad eksistert i radikale kretser, som Arbeiderpartiets venstrefløy, siden 1940-tallet. Det var altså endringer i de underliggende betingelser, med andre ord Arbeiderpartiets tap av regjeringsmakt i 1965, som tillot disse alternative ideene å innvirke på partiets politikk. Allerede i

1963, da med kun en knapp måned i opposisjon under John Lyngs regjering, fikk radikale ideer påvirkning på politikken gjennom regjeringserklæringen. Dette illustrerer ytterligere betydningen av endrede maktforhold for alternative ideers mulighet for forandring av politikk. Det at arbeiderpartifolk som ikke var tradisjonelt venstreradikale også gjennomgikk holdningsendringer og tilsluttet seg anerkjennelsestilhengerne, gjorde konsensusen i partiet rundt dette spørsmålet enda mindre, og vedtaket om anerkjennelse på landsmøtet i 1969 ble nærmest uunngåelig. Valget av partistandpunkt fungerte både som *veikart* og som *brennpunkt* eller *lim* som samlet partiet om en utenrikspolitisk sak, der det var vanskeligere å enes om de for ledelsen viktigere sakene NATO og EEC.

Anerkjennelsesspørsmålet i Stortinget og partenes argumentasjon

Det var nettopp Sosialistisk Folkeparti ved Finn Gustavsen som aller først hadde reist forslaget om anerkjennelse av Nord-Vietnam. Deretter hadde holdningen beveget seg til venstrefløyen i Arbeiderpartiet, for så å til en viss grad befeste seg innen regjeringspartiene. Det var i første rekke i Venstre anerkjennelsesspørsmålet skulle skape uenighet. Partiet hadde allerede store motsetninger innad med bakgrunn i forskjellige syn på utenrikspolitikken. I likhet med Arbeiderpartiet hadde Venstre en venstrefløy som var sterkt kritiske til NATO og USA, og denne skapte alvorlige problemer for partiet i kraft av at den var frontet av partiformann Gunnar Garbo. I forbindelse med anerkjennelsesspørsmålet skapte stortingsgruppens radikale fraksjon problemer for en koalisjon med et veldig knapt flertall i Stortinget i 1969. Året etter hadde tilsvarende holdninger truffet regjeringspartner Senterpartiets venstrefløy, som da stod for tur til å demonstrere regjeringens svake parlamentariske basis.

Det er påfallende hvor stor forskjell i argumentasjonen som eksisterte mellom dem som ønsket anerkjennelse. Også innad i partiene ble en anerkjennelse forsvart med vidt forskjellige årsaker, og hovedsaklig dreide forskjellene seg om hvorvidt man tok folkerettslige, politiske eller rent praktiske hensyn. Hos de mest venstreradikale i Arbeiderpartiet hang holdningen til anerkjennelse i stor grad sammen med den generelle NATO-motstanden og skepsisen til USA. Motivet bak anerkjennelse var å ta side med Nord-Vietnam i konflikten, og mot imperialismakten USA. Men det fantes også arbeiderpartifolk som var positive til NATO og samtidig var for anerkjennelse av Nord-Vietnam, selv før det ble fastsatt i partiprogrammet. Også her var motivene sprikende: Noen, som Arvid Johanson, var for av rent folkerettslige årsaker. Andre igjen, som Thorvald Stoltenberg, var for av en tro på at en anerkjennelse ville styrke Norges stilling i Hanoi i bestrebelsene etter fred i området.

Alle de tre typene motiver dannet Arbeiderpartiets samlede argumentasjon for anerkjennelse i utenriksdebattene i 1969 og 1970. Det dreide seg da om en politisk stillingstaken for Nord-Vietnam, det praktiske ved å ha så gode kontakter som mulig i Hanoi, og det at regimet oppfylte alle folkerettslige kriterier for anerkjennelse.

Høyre beskyldte Arbeiderpartiet for å skjule sin innenrikspolitiske motivasjon. Det er liten tvil om at regjeringen hadde innenrikspolitiske motiver bak avgjørelsen, da den selv også uttrykte dette overfor amerikanerne for å begrense skadeomfanget anerkjennelsen kunne få for det bilaterale forholdet mellom landene. Det var med andre ord forskjell på den *offisielle* og den *uoffisielle* argumentasjonen, som Ekengren peker på gjør det vanskelig å avdekke hvorvidt en aktør handler ut fra realpolitiske eller idealistiske overveier. Det samme går igjen i Goldstein og Keohanes teori som sier at valget av ideer kan gjenspeile aktørens interesse. Arbeiderparti-ledelsens interesse var å samle partiet og holde på de radikale velgerne, og tilegnet seg derfor disses ideologiske plattform. Hensynet til innenrikspolitiske forhold var likevel ikke unik for Arbeiderpartiet. Gunnar Garbo var redd for velgerflukt til Arbeiderpartiet, og dette var noe av motivasjonen hans for å argumentere for anerkjennelse. Og det er åpenbart at Høyre hadde en anti-kommunistisk velgermasse som var tilfreds med at partiet stod opp mot anerkjennelse av et kommunistisk regime.

Hva det folkerettslige argumentet angikk var det ingen som var uenig i at regimet i Hanoi utøvte effektiv kontroll over et definert folk og territorium. Meningsforskjellen lå i om dette ene og alene var årsak nok til å gå til anerkjennelse, eller om man skulle ta hensyn til tidligere praksis i forhold til delte stater, og de politiske realiteter i forhold til de pågående fredsforhandlingene.

Argumentasjonen til Venstres venstrefløy dreide seg i hovedsak om folkeretten og universalitetsprinsippet. Samtidig kan det ikke utelukkes at endel av motivasjonen herfra stammet delvis fra den samme USA-skepsisen som fantes hos Arbeiderpartiets venstrefløy. Hva Senterpartiets Bjørn Unneberg angår kan også hans standpunkt tilskrives et folkerettslig preg. Unneberg vektla staters selvbestemmelsesrett, i tråd med velkjente senterpartiargumenter mot EEC-medlemskap, og anerkjennelse av Nord-Vietnam ble derfor en prinsippsak for ham.

Men til tross for oppslutningen i Venstre og Senterpartiets respektive venstrefløy var anerkjennelsen av Nord-Vietnam først og fremst Arbeiderpartiets venstrefløy sin fanesak. Deres hovedmotstander i debatten var Høyre, som var urokkelige i sitt mot-standpunkt i hele perioden spørsmålet var et tema på Stortinget. Høyres høyrefløy, med Sverre Strøm i førersetet, ønsket ikke å velge side mot USA, og det lå klare anti-kommunistiske holdninger bak standpunktet deres. John

Lyng, som på ingen måte var en del av denne høyrefløyen, hadde mottatt kritikk fra egne partifeller i forbindelse med FN-talen og Botnen-saken i 1967. Han var dermed ikke interessert i å komme opposisjonen i møte på anerkjennelsesspørsmålet, og markerte tidlig et tydelig standpunkt imot. Lyngs syn mottok umiddelbart tilslutning fra en samlet regjering. Denne hadde ingen intensjoner om å bryte praksisen i forhold til de delte stater, og var uansett redd for at en anerkjennelse ville kunne gripe forstyrrende inn på fredsforhandlingene i Paris.

I perioden den borgerlige koalisjonen regjerte delte sentrale ledelsespersoner i Venstre og Senterpartiet også dette syn, men straks koalisjonsbåndene var løsnet viste også disse tegn til bevegelse i spørsmålet. Innen saken kom opp på budsjettdebatten høsten 1971 hadde både Seip og Borten snudd i saken, og det uten at det hadde kommet noen betydelige gjennombrudd i fredsforhandlingene på dette tidspunktet. De begrunnet sitt endrede standpunkt med heller vage ytre omstendigheter som blant annet økende øst-vest tilnærming og ubegrunnede oppfatninger om at krigen snart kom til å ta slutt. Trolig hadde Danmarks ferske vedtak om anerkjennelse en stor påvirkning på de begge, og for Bortens del en voksende stemning for anerkjennelse i egen stortingsgruppe. Det er uansett årsak nærliggende også her å vise til Goldstein og Keohane om hvordan endringer i de underliggende betingelser kan åpne opp for ideers innflytelse på politikk. De løsnete koalisjonsbåndene gav rom for mer radikale ideer å vokse frem også i Venstre og Senterpartiet.

Amerikanske reaksjoner og hvorvidt Bratteli-regjeringen tok hensyn til disse

Til tross for innstendige henvendelser fra den amerikanske ambassade og State Department i forbindelse med anerkjennelsen er det lite i kildene som tyder på at Bratteli-regjeringen rettet seg etter amerikanernes ønsker. Omstendighetene skulle ha det til at noen av disse ønskene allikevel ble oppfylt. Da amerikanerne forstod at de ikke kunne hindre en anerkjennelse, var det fire ting de ville oppnå: utsettelse, begrensing av representasjonen i Oslo og Hanoi, hindre Norge i å yte materiell hjelp til Nord-Vietnam mens krigen fortsatt pågikk, og likebehandling av Saigon. Utsettelse fikk de takket være den norske opposisjonens krav om å behandle spørsmålet i Stortinget. En begrensing av representasjonen fikk de også da Norge kun sideakkrediterte sin Peking-ambassadør til Hanoi, noe som hadde vært tanken hele veien. Når det gjaldt materiell hjelp hadde det i Norge aldri vært snakk om å yte noen bistand utenom Røde Kors innen krigens slutt. Dermed var likebehandling av Saigon det eneste ønsket amerikanerne ikke fikk oppfylt. En oppnevning av ambassadør til Saigon ville

ikke blitt tatt vel imot av den samme leiren som hadde krevd anerkjennelse av Nord-Vietnam, så dette var uaktuelt for Arbeiderpartiet.

Selv om regjeringen prioriterte egen velgerbase fremfor hensynet til USA i dette spørsmålet, betød det ikke at de ignorerte viktigheten av å bevare et godt forhold til stormakten. Cappelen lovte Rogers å holde amerikanerne løpende oppdatert i prosessen mot anerkjennelse, noe Utenriksdepartementets embetsmenn fulgte opp flittig. Den norske utenriksministeren klarte også å få amerikaneren til å tro at det var regjeringen som sørget for utsettelsen. Forhold som dette må ha hatt en positiv effekt i Washington, og kan være med på å forklare hvorfor anerkjennelsen ikke ble den påkjenningen for det bilaterale forholdet som den kunne ha blitt. Allikevel forteller kildene at andre årsaker spilte en større rolle i episoden som hindret Richard Nixon å hjemkalle ambassadør Crowe. Utenriksminister William P. Rogers hadde allerede før det norske regjeringsskiftet anbefalt Nixon en mild reaksjon for ikke å forringe forholdet til Norge som en viktig NATO-alliert. Det hersket i USA aldri noen tvil om hverken Norges tradisjonelle vennskap med USA, eller Bratteli-regjeringens hensikter om å videreføre en vestvendt utenrikspolitikk. Og selv om amerikanerne hadde vanskelig for å godta de innenrikspolitiske hensyn Arbeiderpartiet tok fremfor hensynet til USA, forstod de at mye av årsaken til anerkjennelsen kunne spores tilbake dit.

Kilder

Det norske Utenriksdepartementets arkiv

- 25 3/67 – Nordisk utenriksministermøte København 23.-24. april 1969
- 25 3/68 – Nordisk utenriksministermøte i Reykjavik høsten 1969
- 25 3/69 – Nordisk utenriksministermøte i Helsingfors 21.-22. april 1970
- 25 3/70 – Utenriksministermøtet i Oslo høsten 1970
- 25 3/71 – Utenriksministermøtet i Stockholm våren 1971
- tillegg til 25 3/71 – Nordisk utenriksministermøte Stockholm 26.-27. april 1971
- 25 4/120b, bind IV, V, VI, 7, 8, Nord-Vietnam: Politikk
- Ad-doss 25 4/120b, bind II, Hemmelig
- 25 4/178, bind I
- 34 4/120b, bind I-II, Nord-Vietnam-Norge: Politikk

National Archives and Records Administration (NARA), College Park, Maryland

Record Group 59 General Records of the Department of State

- Subject numeric files, 1970-73 Political and Defence
Boks 2512 og 2513
- Records relating to Norway, 1956-1975
Boks 1 og 5

Richard Nixon Presidential Library and Museum, Yorba Linda, California

- National Security Council (NSC) Files, Country Files – Europe
Boks 698
- White House Central Files, Subject Files
Boks 57
- The White House Tapes
381, samtale 21
624, samtale 21
652, samtale 17

Stortingsarkivet

- Utenriksministerens redegjørelser
- Regjeringserklæringer
- Utenrikspolitiske debatter

- Trontaledebatter
- Forslag fra representanter

Stortingstidende

- Stortingsforhandlinger 1963-64 7c
- Stortingsforhandlinger 1968-69 7b
- Stortingsforhandlinger 1969-70 7a
- Stortingsforhandlinger 1970-71 7a
- Stortingsforhandlinger 1971-72 7a

Innstillinger

- Stortingsforhandlinger 1971-72 6a

Partienes møteprotokoller

- Høyres stortingsgruppes møteprotokoller, oktober 1967 – november 1972
- Høyres stortingsgruppes styremøteprotokoller, 1969/70 – 1971/72
- Senterpartiets stortingsgruppes møteprotokoller, november 1967 – desember 1971
- Venstres stortingsgruppes møteprotokoller, januar 1967 – mai 1972

Riksarkivet

John Lyngs privatarkiv, PA-0627

- Serie: Fk Utenriksdepartementet, løpende saker 1965-1970
Eskene 66-71
- Serie: Fl Utenriksdepartementet, enkeltsaker 1961-1970
Eske 73

Statsministerens kontor, RA/S-1005

- Serie: Aa Referater fra regjeringskonferanser 1940-2005
Bøker: Referat fra regjeringskonferanser. Regjeringen Borten. 27-29

Arbeiderbevegelsens Arkiv og Bibliotek (ARBARK)

- Det Norske Arbeiderparti, Landsmøteprotokoll 1969
- «Inntrykk fra Sør-Øst-Asia juni-juli 1970» (Rapport fra Reiulf Steen og Thorvald Stoltenberg)

Arbeiderpartiets arkiv

- Det Norske Arbeiderpartis stortingsgruppes gruppe- og styremøteprotokoller, 1964 – 1974

- Det Norske Arbeiderpartis sentralstyre- og landstyreprotokoller, 1967 – 1972
- Da. Alfabetisk saksarkiv (1940-1971)
Da 468, Utenrikspolitisk programutvalg
Da 452, 1969 (L), Landsmøtet, mappe: Red. komité for andre politiske saker

Aviser

- *Aftenposten* aftenutgave, 01.01.1969 – 22.11.1971
- *Aftenposten* morgenutgave, 01.01.1969 – 22.11.1971
- *Arbeiderbladet*, – 01.01.1969 – 22.11.1971
- *Bergens Tidende*, 01.01.1969 – 22.11.1971
- *Dagbladet*, 01.01.1969 – 22.11.1971
- *Morgenbladet*, 01.01.1969 – 22.11.1971
- *Orientering*, januar 1969 – desember 1971

Intervjuer

- Rune Gerhardsen 23.01.2012
- Thorvald Stoltenberg 30.01.2012
- Paul Thyness 23.02.2012

Litteratur

- Andreassen, Steinar. «Ohio-kanalen 1967-69: Historien om den hemmelige norske kontaktformidlingen i Vietnamkrigen og dens innenrikspolitiske konsekvenser». Masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2007.
- Asselin, Pierre. *A Bitter Peace: Washington, Hanoi, and the Making of the Paris Agreement*. Chapel Hill og London: The University of North Carolina Press, 2002
- Ausland, John C. *Bak ambassadens murer*. J.W. Cappelens Forlag A.S, 1979.
- Bergh, Trond. *Storhetstid (1945-1965)*, i *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, bd 5. Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1987.
- Berggren, Henrik. *Vidunderlige dager i vente: En biografi om Olof Palme*. Oslo: Versal Forlag, 2010.
- Bjereld, Ulf, Johansson, Alf W. og Molin, Karl. *Sveriges säkerhet och världens fred: svensk utrikespolitik under kalla kriget*. Stockholm: Santérus Förlag, 2008.
- Bones, Stian. *I oppdemningspolitikens grenseland: Nord-Norge I den kalde krigen 1947-1970*. Doktorgradavhandling, Universitetet i Tromsø, 2007.
- Brunvand, Olav. *Fra samspill til sammenbrudd*. Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1973.
- Bull, Edvard. *Norge i den rike verden: Tiden etter 1945, i Norges historie*, bd 14. Oslo: J.W. Cappelens Forlag A.S, 1979.
- Danielsen, Helge. «Making Friends at Court: Slow and Indirect Media in US Public Diplomacy in Norway 1950-1965». *Contemporary European History* 18. nr. 2 (2009): 179-198.
- Daum, Andreas W, Gardner, Lloyd C. og Mausbach, Wilfried, red. *America, the Vietnam War, and the World*. Cambridge: Cambridge University Press & German Historical Institute, 2003.
- Ekelund, Øyvind. *Ulike veier til fred: Organisert fredsaktivisme i Norge 1953-1963*. Oslo: Institutt for arkeologi, konservering og historie (IAKH), 2008.
- Ekengren, Ann-Marie. *Av hänsyn till folkrätten? Svensk erkännandepolitik 1945-1995*. Stockholm: Nerenius & Santérus Förlag, 1999.
- Eriksen, Knut Einar. *DNA og NATO: En redegjørelse for debatten og vedtakene i Det norske Arbeiderparti 1948-49*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag, 1972.
- Eriksen, Knut Einar og Pharo, Helge Øystein. *Kald krig og internasjonalisering 1949-1965*, i *Norsk utenrikspolitikk historie*, bd. 5. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.
- Førsund, Ketil. «-Et utmerket forhold! Forbindelsene mellom Norge og USA 1962-75». Masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2007.
- Garbo, Gunnar. *Til venstre for Venstre: Erindringer og tanker fra politiske kampår*. Oslo: Cultura

Forlag, 1997.

Gardner, Lloyd C. og Gittinger, Ted, red. *International Perspectives on Vietnam*. College Station: Texas A&M University Press, 2000.

Gardner, Lloyd C. og Gittinger, Ted, red. *The Search for Peace in Vietnam 1964-1968*. College Station: Texas University Press, 2004.

Godbolt, James. *Den norske vietnambevegelsen*. Oslo: Unipub, 2010.

Goldstein, Judith og Keohane, Robert O, red. *Ideas & foreign policy: Beliefs, institutions and political change*. Ithaca og London: Cornell University Press, 1993.

Halvorsen, Terje. *Partiets salt: AUFs historie*. Oslo: Pax Forlag, 2003.

Hanhimäki, Jussi M. *Scandinavia and the United States: An Insecure Friendship*. New York: Twayne Publishers, 1997.

Hjellum, Torstein. *Noen av oss har snakket sammen: Om fåmannsveldet i Arbeiderpartiet 1945-73*. Bergen: Alma Mater Forlag AS, 1992.

Hoffmann, Fredrik. *Påskeopprøret 1958*. Oslo: Pax Forlag, 1966.

Holst-Jæger, Eirik. «Venstre 1963-72: Splittelse og EF-strid». Hovedoppgave, Universitetet I Oslo, 1997.

Holtmark, Sven G. *Avmaktens diplomati: DDR I Norge, 1949-1973*. Oslo: Den Norske Historiske Forening, 1999.

Hunt, Michael H, red. *A Vietnam War Reader: A Documentary History from American and Vietnamese Perspectives*. USA: The University of North Carolina Press, 2010.

Ingebritsen, Christine. *Scandinavia in World Politics*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers, Inc, 2006

Knutsen, Torbjørn L, Sørbo, Gunnar M. og Gjæråker, Svein, red. *Norges utenrikspolitikk*. Oslo: Cappelen Akademisk Forlag a.s, 1995.

Kvam, Ragnar jr. *DNA mot splittelse: Da venstrefløyen ble ekskludert og SF stiftet*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag A.S, 1973.

Langslet, Lars Roar. *John Lyng: Samarbeidets arkitekt*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag AS, 1989.

Leffler, Melvyn P. og Westad, Odd Arne, red. *The Cambridge History of the Cold War. Volume II: Crises and Détente*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

Lundestad, Geir. «The United States and Norway 1905-2006, Allies of a kind: so similar, so different». *Journal of Transatlantic Studies* 4, nr. 2 (2006): 187-209.

_____. *The United States and Western Europe since 1945: From «Empire» by*

Invitation to Transatlantic Drift. Oxford: Oxford University Press, 2003.

Lyng, John. *Fra borgfred til politisk blåmandag: Erindringer 1968-1971*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag A.S, 1978.

_____. *Mellom øst og vest: Erindringer 1965-1968*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag A.S, 1976.

Madsen, Roar. *Motstraums: Senterpartiets historie 1959-2000*. Oslo: Det Norske Samlaget, 2001.

Melle, Oddbjørn. «Frå kommunistisk aggresjon til nasjonal kamp: Vietnam-debatten i norsk politikk 1964-1968». Hovedoppgave, Universitetet i Bergen, 1973.

Möller, Yngve. *Sverige och vietnamkriget: Ett unikt kapitel i svensk utrikespolitik*. Stockholm: Tidens Förlag, 1992.

Neumann, Iver B. og Leira, Halvard. *Aktiv og avventende: Utenriktjenestens liv 1905-2005*. Oslo: Pax Forlag A/S, 2005.

Nyhamar, Jostein. *Nye utfordringer (1965-1990)*, i *Arbeiderbevegelsens historie i Norge*, bd 6. Oslo: Tiden Norsk Forlag, 1990.

Olesen, Thorsten B, red. *The Cold War – and the Nordic Countries: Historiography at a Crossroads*. Odense: University Press of Southern Denmark, 2004.

Olesen, Thorsten Barring og Villaume, Poul. *I blokopdelings tegn: 1945-1972*, i *Dansk udenrigspolitikks historie*, bd 5. København: Gyldendal Leksikon, 2005.

Paaskesen, Kristian Ravn. «Hvid elefant i fællesnordiske fodspor? En analyse af det fællesnordiske andelsprojekt i Tanzania 1968-1988». Ph.D.-avhandling, Aarhus Universitet, 2011.

Salvesen, Geir. *Thorvalds verden*. Oslo: Chr. Schibsteds Forlag A/S, 1994.

Sejersted, Francis. *Opposisjon og posisjon: Høyres historie 1945-1981*. Oslo: Pax Forlag A/S, 2003.

Skogli, Marianne. «Norsk-amerikanske forhold under Johnson-administrasjonen 1963-1969». Masteroppgave, Universitetet i Oslo, 2005.

Skogrand, Kjetil og Tamnes, Rolf. *Fryktenslikevekt: Atombomben, Norge og verden 1945-1970*. Oslo: Tiden Norsk Forlag, 2001

Stoltenberg, Thorvald. *Det handler om mennesker*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS, 2001.

Sveen, Asle. «Arbeiderpartiet og vietnamspørsmålet 1965-1967». Hovedoppgave, Universitetet i Oslo, 1972.

Sverdrup, Jakob. *Inn i storpolitikken 1940-1949*, i *Norsk utenrikspolitikks historie*, bd. 4. Oslo: Universitetsforlaget, 1996.

Tamnes, Rolf. *Oljealder 1965-1995*, i *Norsk utenrikspolitikks historie*, bd. 6. Oslo: Universitetsforlaget, 1997.

_____. *The United States and the Cold War in the High North*. Oslo: Ad Notam forlag As, 1991.

Tønnesson, Stein. *Vietnam 1946: How the War Began*. Berkeley: University of California Press, 2010.

_____. *The Vietnamese Revolution of 1945: Roosevelt, Ho Chi Minh and de Gaulle in a World at War*. Oslo: International Peace Research Institute, 1991.

Westad, Odd Arne. *The Global Cold War: Third World Interventions and the Making of our Times*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005.

Willoch, Kåre. *Myter og virkelighet: Memoarer*. Oslo: J.W. Cappelens forlag a.s, 2002

Ørvik, Nils. *Alternativer for sikkerhet*. Oslo: Mortensen Forlag, 1970.